

2022-01

þÿ ¤ ± ± À ¿ Ä µ » - ã ¼ ± Ä ± Ä · Â

þÿ Á¹ ¶ ¿ ã À ± ã Ä¹º ¿ À ¿ · ã · Â ã Ä · ²⁻ ±

þÿ Ä ¿ À Á⁻ ã ¼ ± Ä É ½ Å² Á¹´¹º Î½ ± À

þÿ ã Ä · ½ • Å Á Î À ·

þÿ £ Å Á ¼ ± » ®, • » - ½ ·

þÿ Á³Á±¼¼± "¹µ, ½Î½ £Ç-ÃµÉ½, £ÄÁ±Ä·³¹º®Â ⁰±¹ 'ÃÆ¬»µ¹±Â, £Ç¿»® ·À¹ÃÄ
þÿ ±½µÀ¹ÃÄ®¼¹¿ ·µ¬À¿ »¹Â ¬Æ¿Å

<http://hdl.handle.net/11728/12254>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2022

**ΣΧΟΛΗ: Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και
Ανθρωπιστικών Σπουδών- τμήμα Ιστορίας Πολιτικής και
Διεθνών Σπουδών
Μεταπτυχιακό: Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια**

ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ:

**Τα αποτελέσματα της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, υπό το
πρίσμα των υβριδικών απειλών στην Ευρώπη.**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Ελένη Συρμαλή

ΜΗΝΑΣ/ΕΤΟΣ: Ιανουάριος 2022

ΣΧΟΛΗ:

**Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών
Σπουδών- τμήμα Ιστορίας Πολιτικής και Διεθνών Σπουδών
Μεταπτυχιακό: Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια**

ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ:

**Τα αποτελέσματα της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, υπό το
πρίσμα των υβριδικών απειλών στην Ευρώπη.**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών: Διεθνείς
Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια**

Επώνυμο: Συρμαλή - Syrmali

Όνομα: Ελένη- Eleni

Αριθμός Φοιτητικής Ταυτότητας: 1207713136

Ηλεκτρονική Διεύθυνση: e.syrmali@nup.ac.cy

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2021-2022, Ιανουάριος 2022

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright ©Συρμαλή - Syrmali Ελένη- Eleni, 2022

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Πίνακας περιεχομένων

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή, Σκοπός- Ερευνητικά Ερωτήματα, Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα- Μεθοδολογία.....	9
1.1. Εισαγωγή.....	9
1.2. Σκοπός- Ερευνητικά Ερωτήματα.....	10
1.3. Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα- Μεθοδολογία.....	11
1.4. Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	12
Κεφάλαιο 2. Οριοθέτηση της ανάλυσης.....	15
2.1. Ορισμοί- Έννοιες.....	15
2.1.1. Η ριζοσπαστικοποίηση (<i>radicalization</i>) και η απο-ριζοσπαστικοποίηση (<i>de-radicalization</i>).....	15
2.1.2. Η τρομοκρατία (<i>terrorism</i>).....	17
2.1.3. Η έννοια της ασφάλειας (<i>security</i>).....	18
2.1.4. Η συλλογική ασφάλεια (<i>collective security</i>)- Η Διεθνής Ασφάλεια (<i>international security</i>).....	19
2.1.5. Οι υβριδικές απειλές (<i>hybrid threats</i>).....	20
2.1.6. Ο εξτρεμισμός (<i>extremism</i>).....	21
2.2. Ιστορικό πλαίσιο.....	23
2.3. Θεωρητικό πλαίσιο.....	27
2.3.1. Η Τυπολογία.....	31
2.3.2. Ψυχοκοινωνικές Διαστάσεις.....	35
2.3.3. Πολιτικές- Κοινωνικές Διαστάσεις.....	40
2.3.4. Συγκεντρωτικός Πίνακας μοντέλων και τυπολογιών.....	43
Κεφάλαιο 3. Η Αποτύπωση του φαινομένου - Ειδικότερα ζητήματα ανάλυσης.....	45
3.1. Η αποτύπωση του φαινομένου.....	45
3.2. Το ISIS (<i>Daesh, ISIL, Islamic State</i>).....	47
3.3. Ο ρόλος του διαδικτύου σε σχέση με το υπό εξέταση φαινόμενο.....	48
3.4. Ειδικότερα ζητήματα ανάλυσης.....	49
3.5. Η Ισλαμιστική Ριζοσπαστικοποίηση στη βία ως υβριδική απειλή.....	51
Κεφάλαιο 4. Μελέτη Περιπτώσεων, Ατομικές Περιπτώσεις, Το ταξίδι των ξένων μαχητών στη Συρία- Αποτύπωση.....	52
4.1. Γαλλία.....	56
4.2. Ισπανία.....	59
4.3. Αυστρία.....	60
4.4. Γερμανία.....	60
4.5. Ατομικές Περιπτώσεις- Το ταξίδι των ξένων μαχητών στη Συρία- Αποτύπωση.....	62

4.5.1. Η περίπτωση του Abdelhamid Abaaoud.....	64
4.5.2. Η περίπτωση της Safia S.....	66
4.5.3. Η περίπτωση του Kujtim Fejzulai.....	68
4.5.4. Οι περιπτώσεις των Cherif και Said Kouachi.....	69
4.5.5. Η περίπτωση της Hayat Boumeddiene	70
4.5.6. Η περίπτωση του Anis Amri.....	71
4.6. Τα Κίνητρα	73
4.7. Η χαρτογράφηση της πορείας των μαχητών.....	73
Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα- Καταληκτικές Παρατηρήσεις.....	76
5.1. Συμπεράσματα	76
5.2. Οι Μελλοντικές Προκλήσεις Ασφάλειας.....	79
Βιβλιογραφία	82

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/Φοιτήτριας: Συρμαλή Ελένη

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Τα αποτελέσματα της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, υπό το πρίσμα των υβριδικών απειλών στην Ευρώπη.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 11/2/2022 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Κυριάκος Μικέλης, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Παντελής Σκλιάς, Καθηγητής και Πρύτανης Πανεπιστημίου Νεάπολις

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Φλώρος Φλούρος, Επίκουρος Καθηγητής

Περίληψη

Η έννοια της ριζοσπαστικοποίησης στη βία καθώς και οι έννοιες της τρομοκρατίας, της ασφάλειας και του εξτρεμισμού απασχολούν την παγκόσμια κοινότητα. Η ανασφάλεια, που προκαλούν αυτά τα φαινόμενα, δημιουργεί την επιτακτική ανάγκη για έρευνα μέσω της διεπιστημονικότητας και για την αποτελεσματική διαχείρισή τους. Η τρομοκρατία αποτελεί αποτέλεσμα της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης και αποτελεί απειλή για κάθε πολίτη και κάθε κράτος. Ειδικά η ισλαμιστική ριζοσπαστικοποίηση στη βία έχει συγκλονίσει την Ευρώπη μετά τις επιθέσεις την περίοδο από το 2001 και μετά. Η επιστημονική κοινότητα έχει αναλύσει τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στη βία μέσα από μοντέλα, με συγκεκριμένα στάδια, καθώς και μέσω της κατηγοριοποίησης των κοινών χαρακτηριστικών των τρομοκρατών που ριζοσπαστικοποιούνται στη βία.

Η ανάλυση της ριζοσπαστικοποίησης στη βία είναι πολυεπίπεδη, ξεκινώντας από το άτομο (ατομικά χαρακτηριστικά), συνεχίζοντας στο κοντινό, στο άτομο, περιβάλλον (οικογενειακό και ευρύτερο στενό πλαίσιο) και καταλήγοντας στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο (σημαντικά πολιτικά γεγονότα, πολιτικές εντός των κρατών, διεθνείς σχέσεις). Καθοριστικό στάδιο στη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης όσον αφορά την ανάλυση σε σχέση με το άτομο, φαίνεται να είναι το «γνωσιακό άνοιγμα» κατά το οποίο το άτομο είναι έτοιμο να αποδεχθεί ακραίες ιδέες. Σε σχέση με το περιβάλλον οι προβληματικές οικογενειακές σχέσεις, το φιλικό περιβάλλον αλλά και το περιβάλλον σε κάποιο σωφρονιστικό ίδρυμα (σε περίπτωση κατά την οποία ένα άτομο με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά εκτίει ποινή για μικρο-εγκλήματα) διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία. Σημαντικά επίσης γεγονότα (γεγονότα ενεργοποίησης) τα οποία μπορεί να αφορούν στην διεθνή πολιτική σκηνή (αλλά και ενδοκρατικά) λειτουργούν ως ενισχυτές της διαδικασίας.

Το αίσθημα της αποστέρησης καθώς και η αναζήτηση ταυτότητας και νοήματος καθώς και η απογοήτευση και το αίσθημα αβοηθητότητας, και η διαχείρισή τους από το άτομο και το περιβάλλον, καθορίζουν τόσο τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, όσο και την από- ριζοσπαστικοποίηση. Οι προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα κράτη σε σχέση με την ασφάλεια των πολιτών τους είναι πολλές και απαιτούν τη διεθνή συνεργασία και τη διεπιστημονικότητα, με γνώμονα πάντα το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το διεθνές νομικό πλαίσιο.

Abstract

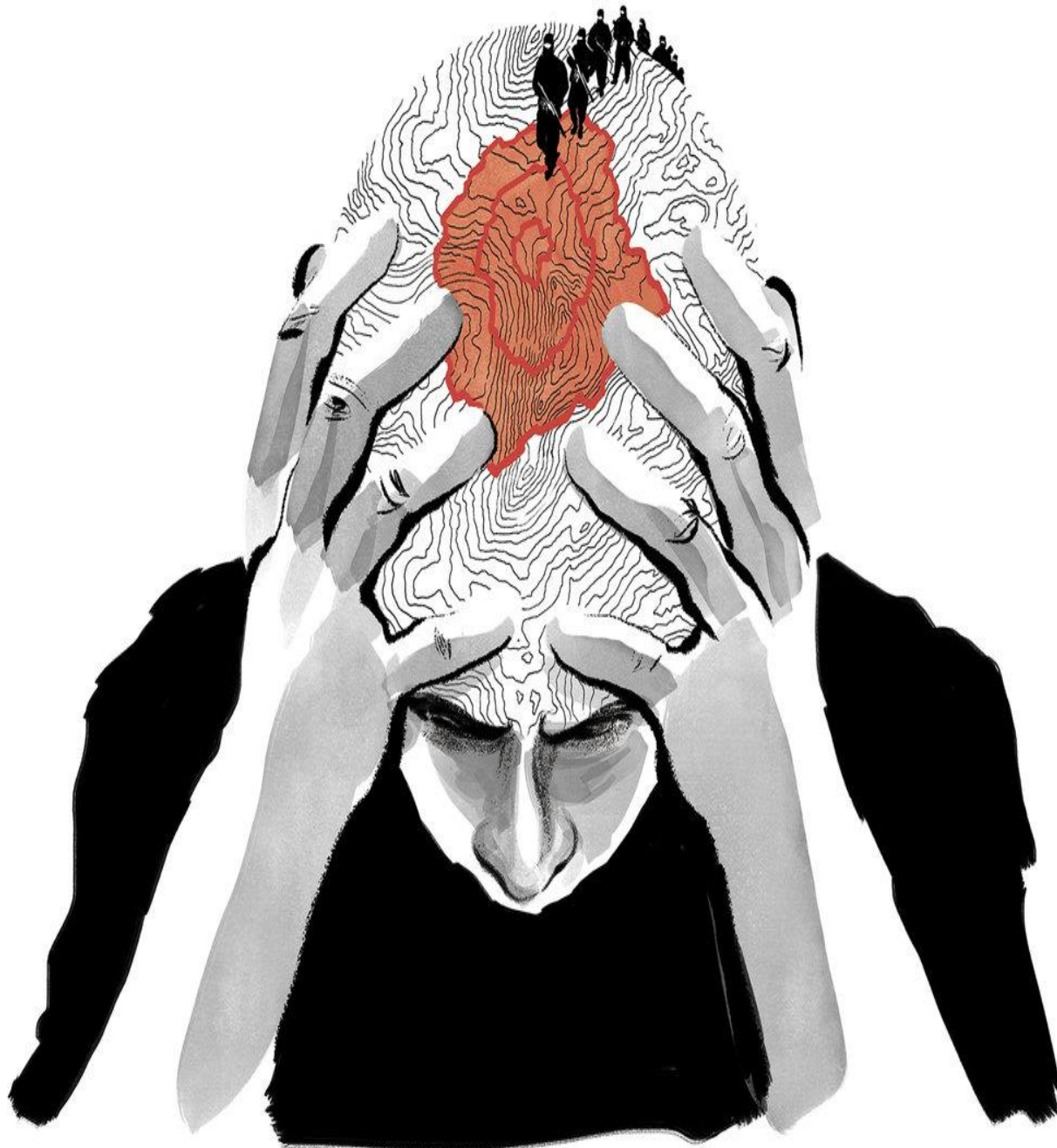
The concept of radicalization in violence as well as the concepts of terrorism, security and extremism are of concern to the world community. The insecurity caused by these phenomena creates the urgent need for research through interdisciplinarity and for their effective management. Terrorism is a result of the process of radicalization in violence and is a threat to every citizen and every state. Islamist radicalization in violence, in particular, has shocked Europe since the 2001 attacks. Academics have analyzed the process of radicalization in violence through models, with specific stages, as well as through the categorization of the common characteristics of terrorists who are radicalized in violence.

The analysis of radicalization in violence is multilevel, starting from the individual (individual characteristics), continuing to the environment (family and wider context) and ending with the wider socio-political context (important political events, domestic policies, international relations). A decisive stage in the process of radicalization in terms of analysis in relation to the individual, seems to be the "cognitive opening" in which the individual is ready to accept extreme ideas. In relation to the environment, problematic family relationships, friendly environment and the environment in a penitentiary institution (in case a person with certain characteristics is serving a sentence for petty crimes) play a key role in the process. Important events (activation events) which may relate to the international political scene (but also intra-state) act as enhancers of the process.

Feelings of deprivation, as well as the search for identity and meaning, frustration and feelings of helplessness, and their management by the individual and the environment, determine both the process of radicalization and the re-radicalization. The challenges that states face in relation to the security of their citizens are many and require international cooperation and interdisciplinarity, always guided by respect for human rights and the international legal framework.

«Ο ζήλος είναι το όπλο που επιλέγουν οι αδύναμοι»

(Franz Facon, 1952, *Black Skin, White Masks*, στο Heywood, 2011, στην ελληνική έκδοση: 2013: 475)

(Το έργο είναι του καλλιτέχνη Chloe Cushman. Τίτλοφορείται “The War on Radicalization” και δημοσιεύθηκε στην National Post στις 26/8/2017. Περισσότερα: <http://www.chloecushman.com/radicalization-1> και <https://nationalpost.com/opinion/mark-bourrie-deprogramming-the-jihadi>)

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή, Σκοπός- Ερευνητικά Ερωτήματα, Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα- Μεθοδολογία

1.1. Εισαγωγή

Στον σύγχρονο κόσμο, οι έννοιες της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, της τρομοκρατίας, της ασφάλειας και του εξτρεμισμού, δεν απασχολούν μόνο τους επιστήμονες, τις κυβερνήσεις και τους λήπτες των αποφάσεων, αλλά και ολόκληρη την κοινωνία καθώς είναι ζητήματα τα οποία επηρεάζουν άμεσα τις ζωές των πολιτών.

Για πρώτη φορά στην ιστορία, την μεταψυχροπολεμική εποχή «η παγκόσμια πολιτική απέκτησε χαρακτήρα πολυπολικό και πολυπολιτισμικό» (Huntington, 1996, στην ελληνική έκδοση: 2016: 24). Η πολυπολιτισμικότητα των σύγχρονων κοινωνιών, αλλά και η παγκοσμιοποίηση, ανέδειξαν, πέρα από ένα θαυμαστό μωσαϊκό πολιτισμών και κουλτούρας, δυσκολίες στη συνύπαρξη, δυσκολίες στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων και εμπόδια στη δημιουργία μιας κοινής οπτικής για τα φαινόμενα της βίας. Η υποχρέωση και η ανάγκη για ειρηνική συνύπαρξη φέρνουν προκλήσεις οι οποίες δε γίνεται να αντιμετωπιστούν αν δεν ιδωθούν ολιστικά και διεπιστημονικά. Η ανασφάλεια, που προκαλούν τα φαινόμενα της τρομοκρατίας (ο φόβος- η πρόκληση φόβου, αποτελεί εργαλείο των τρομοκρατικών επιθέσεων με απώτερο σκοπό πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους) και του εξτρεμισμού, καθιστά επιτακτική την ανάγκη μιας ικανοποιητικής διαχείρισης των δύο φαινομένων.

Η τρομοκρατία και η ριζοσπαστικοποίηση στη βία «ως διαδικασία που ευνοεί την εμφάνιση της τρομοκρατίας» αποτελούν «βασικές απειλές» για την εσωτερική ασφάλεια μαζί με το οργανωμένο έγκλημα και το κυβερνοέγκλημα (Αλβανού, 2021:3) Η τρομοκρατία βασίζεται στην πρόκληση φόβου. Ωστόσο αυτό που τη διαχωρίζει από άλλα εγκλήματα είναι οι πολιτική και κοινωνική της στόχευση και κίνητρο (Αλβανού, 2021:3 και 11).

Η τρομοκρατία ως αποτέλεσμα της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης λειτουργεί ως υβριδική απειλή για τα κράτη του σύγχρονου κόσμου. Οι υβριδικές απειλές εμπλέκουν παλαιούς και νέους τρόπους πολέμου και ενσωματώνουν πληθώρα διαφορετικών τακτικών όπως είναι και η τρομοκρατία. Κατά τον ίδιο τρόπο οι τρομοκρατικές ομάδες χρησιμοποιούν παλαιές και νέες (παραδείγματος χάριν: το

διαδίκτυο) μεθόδους στρατολόγησης και επιθέσεων. Οι προκλήσεις ασφάλειας και το δίλημμα ελευθερία ή ασφάλεια είναι θέματα με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η παγκόσμια κοινότητα.

Η ισλαμιστική ριζοσπαστικοποίηση στη βία συγκλόνισε την Ευρώπη μετά τις επιθέσεις την περίοδο από το 2001 και μετά. Στην παρούσα εργασία, θα αναλυθεί η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στη βία με κύριο ζήτημα την ισλαμιστική ριζοσπαστικοποίηση και τις επιθέσεις σε ευρωπαϊκές χώρες από δράστες που είχαν άμεση ή έμμεση σχέση με το Ισλαμικό Κράτος. Από τις επιθέσεις των ισλαμιστών εξτρεμιστών το 2015 στο Παρίσι και τις Βρυξέλλες, λίγα θέματα έχουν διχάσει τον ευρωπαϊκό και διεθνή διάλογο, όπως τα θέματα του βίαιου εξτρεμισμού (“*countering violent extremism*” –CVE) και της ριζοσπαστικοποίησης. Ο ίδιος ο όρος «ριζοσπαστικοποίηση» αποτελεί έναν όρο που χρησιμοποιείται πολύ συχνά. Από τη μια μεριά ο εθνικισμός που παρουσιάζεται σε πολλές περιπτώσεις στην Ευρώπη και σε όλον τον κόσμο και από την άλλη μεριά εξτρεμιστικές θηριωδίες που προκαλούν φόβο (Akhgar, Blanco & Wells, 2020: 1).

1.2. Σκοπός- Ερευνητικά Ερωτήματα

Στόχος της Διατριβής είναι η αποτύπωση των παραγόντων κινδύνου ριζοσπαστικοποίησης στη βία στην ευρωπαϊκή και διεθνή βιβλιογραφία. Η ανάλυση των *case studies*, καθώς και των μηχανισμών της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης που οδηγούν στον βίαιο εξτρεμισμό και στη τρομοκρατία. Αν και οι υπάρχει διαφωνία σε σχέση με το πώς ορίζεται η ριζοσπαστικοποίηση στη βία τόσο από τους επιστήμονες, όσο και από τους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου, όλοι συμφωνούν με την παραδοχή ότι πρόκειται για μια διαδικασία με στάδια τα οποία οροθετούνται από τους ειδικούς με παρόμοιο αλλά όχι απόλυτα ίδιο τρόπο. Η μελέτη των φαινομένων της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης στη βία έχει στόχο να διερευνήσει το επίπεδο της σοβαρότητας του βίαιου εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας με απώτερο σκοπό τη λήψη μέτρων τα οποία θα αποσκοπούν στην προστασία των πολιτών, των κρατών και των θεσμών της Ε.Ε.

Οι υβριδικές απειλές απασχολούν τη διεθνή κοινότητα τα τελευταία χρόνια τόσο σε, σχέση με την κατηγοριοποίησή τους όσο και όσον αφορά την αντιμετώπισή

τους καθώς εμπεριέχουν διάφορες μορφές τακτικών και επιθέσεων που θέτουν υπό αμφισβήτηση την ασφάλεια των κρατικών και μη κρατικών δρόμων. Η ριζοσπαστικοποίηση ως μηχανισμός, από μόνη της, δεν αποτελεί απειλή. Ωστόσο, η ριζοσπαστικοποίηση που οδηγεί στον βίο εξτρεμισμό και την τρομοκρατία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο μιας υβριδικής επίθεσης/ επιχείρησης.

Η ελευθερία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η Δημοκρατία θα πρέπει να έχει ως θεμελιώδεις βάσεις την ασφάλεια των πολιτών καθώς και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η λήψη μέτρων θα πρέπει να στοχεύει στην ασφάλεια από τη μία μεριά, με σεβασμό, από την άλλη μεριά, των ελευθεριών και των δικαιωμάτων των πολιτών.

Βασικά ερευνητικά ερωτήματα:

- Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, πώς καταγράφονται οι ορισμοί της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στη βία;
- Ποιοι είναι οι παράγοντες κινδύνου που μπορεί να οδηγήσουν σε ριζοσπαστικοποίηση στη βία;
- Πώς αποτυπώνεται η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στη βία σε μελέτες περιπτώσεων που έχουν γίνει ευρέως γνωστές μέσω τρομοκρατικών ενεργειών;
- Ποιες είναι οι προκλήσεις για την εσωτερική ασφάλεια των χωρών της Ε.Ε. καθώς και για τους θεσμούς της Ε.Ε.;

1.3. Αναγκαιότητα και σπουδαιότητα- Μεθοδολογία

Η τρομοκρατία και ο βίαιος εξτρεμισμός αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για την παγκόσμια ασφάλεια. Από το 2011 έως και το 2015 πραγματοποιήθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο 62.000 γνωστές τρομοκρατικές επιθέσεις (Borum & Neer, 2017: 729).

Το θέμα της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στη βία και η προστασία του κοινωνικού συνόλου από τον βίαιο εξτρεμισμό και τη τρομοκρατία έχουν απασχολήσει την ακαδημαϊκή κοινότητα καθώς και τις Αρχές των χωρών οι οποίες είναι υπεύθυνες για την Ασφάλεια και τη τήρηση τάξης. Η ανάγκη διατήρησης των αρχών που απορρέουν από το κοινωνικό συμβόλαιο το οποίο έχουν αποδεχτεί οι ανθρώπινες κοινωνίες προκειμένου να συμβιώσουν και να επιβιώσουν είναι επίκαιρη και

απασχολεί τη διεθνή κοινότητα. Παράλληλα με την ανάγκη για ειρηνική συμβίωση και τήρηση των αρχών του κοινωνικού συμβολαίου, τίθεται η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του σεβασμού της ελευθερίας έκφρασης και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας των ατόμων. Το δίλημμα «ασφάλεια ή ελευθερία» σημειώνεται με έμφαση στις σύγχρονες κοινωνίες. Το ζήτημα της ριζοσπαστικοποίησης είναι ευρύ και το ενδιαφέρον για το φαινόμενο και η αντιμετώπισή του θα πρέπει να αφορά τις Αρχές από τη στιγμή που αυτό (το φαινόμενο) οδηγεί στη βία και προκαλεί προβλήματα στις κοινωνίες. Μετατρέπεται δηλαδή σε απειλή για την ασφάλεια και την επιβίωση των πολιτών και των κρατικών ή μη κρατικών δρώντων.

Περισσότερο από κάθε άλλη φορά, είναι απαραίτητη η διερεύνηση της ριζοσπαστικοποίησης στον βίαιο εξτρεμισμό και στη τρομοκρατία μια που ειδικά ο χώρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί πεδίο αλληλεπίδρασης διαφορετικών πολιτισμών και κουλτούρας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υφίστανται ζυμώσεις, συγκρούσεις, αντιπαραθέσεις αλλά και προσπάθειες δημιουργίας ενός κοινού οράματος για τους πολίτες της Ένωσης.

Η μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας περιλαμβάνει πρωτογενείς, δευτερογενείς και τριτογενείς πηγές: άρθρα από επιστημονικά περιοδικά (έντυπα και διαδικτυακά), αναφορές, εκθέσεις, μονογραφίες, εγχειρίδια, βιβλία, πρακτικά συνεδρίων, αρχειακό υλικό, από εφημερίδες και στοιχεία από δημόσιο υλικό (συμπεριλαμβανομένων και των στατιστικών ερευνών) που έχουν εκδώσει οι Αρχές των κρατών αλλά και οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι και αρμόδιοι για τα θέματα του βίαιου εξτρεμισμού και της τρομοκρατίας.

1.4. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Το φαινόμενο της τρομοκρατίας έχει μακρά ιστορία. Όπως σημειώνει ο Law «η τρομοκρατία είναι τόσο παλιά όσο και ο ανθρώπινος πολιτισμός» (Law, 2016: 1). Σε σχέση με την ιστορία της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικοποίησης, ο Μαριόρας (2020) κάνει μια ιστορική ανασκόπηση της «ισλαμικής ριζοσπαστικοποίησης» και αναλύει το θέμα της πολυπολιτισμικότητας στην Ευρώπη και τις μελλοντικές προκλήσεις ασφάλειας καθώς και ο Law ο οποίος προσφέρει πλούσιο βιβλιογραφικό

υλικό για την ιστορία της τρομοκρατίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Επίσης ο Khosrokhavar (2015) κάνει μια ιστορική αναδρομή στο βιβλίο του “Radicalization- why some people choose the path of violence”, η οποία ξεκινά από τον 11ο αιώνα έως τη σημερινή σύγχρονη εποχή. Η περιγραφή του αναφέρεται σε εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές ομάδες. Τον τρόπο που αναπτύχθηκαν, την ιδεολογία τους, τα κίνητρά τους και το *modus operandi*.

Η προσέγγιση του David C. Rapoport (1984) για τη τρομοκρατία εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970. Ενώ η πρώτη γενιά μελετητών της τρομοκρατίας – Walter Lacquer, Alex Schmid, Martha Crenshaw και άλλοι - προσέγγισαν σε μεγάλο βαθμό το θέμα ως καθαρά πολιτικό φαινόμενο, ο Rapoport υποστήριξε ότι η θρησκεία ήταν ζωτικό συστατικό της τρομοκρατικής βίας (Kaplan, 2021).

Σύμφωνα με τους Kruglanski, Belanger και Gunaratha (2019) η ριζοσπαστικοποίηση στη βία έγκειται σε τρία βασικά στοιχεία: την ανάγκη, το αφήγημα και το δίκτυο- the 3Ns of Radicalization: Need, Narrative, Network (Kruglanski, Belanger & Gunaratha, 2019: 42- 55), ενώ ο Olivier Ray (2016) εστιάζει στη δράση του Daesh και στη θρησκεία των τζιχαντιστών καθώς και στη δράση του ριζοσπαστικοποιημένου θρησκευτικού τρομοκράτη στην Ευρώπη.

Τα μοντέλα της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης έχουν αναλυθεί με διάφορους τρόπους. Οι Doosje, Moghaddam, Kruglanski, De Wolf, Mann και Feddes (2016) ανέλυσαν έναν ολοκληρωμένο μηχανισμό όχι μόνο της ριζοσπαστικοποίησης αλλά και της από-ριζοσπαστικοποίησης και της απεμπλοκής/ αποσύνδεσης (*radicalization, deradicalization, disengagement*). Το μοντέλο εμπεριέχει τρία μεγάλα στάδια: το στάδιο της ευαλωτότητας, το στάδιο της ένταξης στην ομάδα και το στάδιο της ανάληψης δράσης (Doosje et al., 2016: 2). Ανάλογο μοντέλο έχει προταθεί από τον Wiktorowicz (2013: 1). Επίσης οι McCauley και Moskalenko (2008) περιγράφουν ένα μοντέλο ριζοσπαστικοποίησης στη βία το οποίο έχει τη μορφή πυραμίδας. Στη βάση του, σημειώνεται η θυματοποίηση, η αίσθηση απογοήτευσης και η ένταξη σε μια ριζοσπαστική ομάδα, ενώ στην κορυφή τοποθετούν το μίσος και το μαρτύριο (McCauley, Moskalenko, 2008, βλ. και: Καρατράντος, 2016). Ανάλογη διαδικασία αναλύει επίσης ο Moghaddamo ο οποίος περιγράφει τα βήματα που οδηγούν στην τρομοκρατία ως μια σκάλα η οποία διασχίζει ορόφους. Στον ισόγειο, βρίσκονται οι ψυχολογικές ερμηνείες της κοινωνικής κατάστασης που βιώνουν τα άτομα ενώ ο πέμπτος όροφος, η κορυφή της σκάλας, περιλαμβάνει τις τρομοκρατικές πράξεις (Moghaddam, 2007). Από την άλλη μεριά, οι Awan και Blakemore (2013) σημειώνουν

ότι δεν «υπάρχει ένα και μοναδικό μονοπάτι προς τον εξτρεμισμό, τη βία και τις πράξεις τρομοκρατίας». Αντίθετα υπάρχουν πολλοί παράγοντες οι οποίοι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε τέτοιου είδους συμπεριφορά (Awan & Blakemore, 2013: 5).

Οι Feddes, Nickolson, Mann, Doosje (2020) αναλύουν το ψυχολογικό προφίλ τρομοκρατών που έχουν ριζοσπαστικοποιηθεί και έχουν προβεί σε τρομοκρατικές πράξεις έτσι ώστε να καταλήξουν σε ένα *pattern* συμπεριφοράς.

Σε σχέση με τους ορισμούς, η τρομοκρατία, όπως και η ριζοσπαστικοποίηση, έχει περιγράψει από τους ερευνητές με διαφορετικούς ορισμούς ενώ οι έννοιες της διεθνούς τρομοκρατίας έχει απασχολήσει τους ερευνητές οι οποίοι σημειώνουν διαφορετικές εκδοχές. (Μπόση, 1996, βλ. και: Τσάκωνας & Ντόκος, 2005 και Μπόση 2014).

Ο Neumann (2015) αναφέρει παραδείγματα ριζοσπαστικοποίησης γενικά αλλά και πιο ειδικά όσο αφορά τους ξένους μαχητές, οι οποίοι ριζοσπαστικοποιήθηκαν και έφυγαν από τις ευρωπαϊκές πόλεις για να πολεμήσουν στη Συρία περίπου από το 2012 έως το 2015 (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016).

Σε σχέση με τις υβριδικές απειλές ο Hoffman (2007), σημειώνει ότι αυτές εμπλέκουν παραδοσιακούς και νέους τρόπους πολέμου και είναι δυνατό να προκληθούν από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες. Ενσωματώνουν πληθώρα διαφορετικών τακτικών πολέμου. Περιλαμβάνουν και τρομοκρατικές πράξεις καθώς και εξόντωση αμάχων κ.α. (Hoffman, 2007, βλ. και: European Union Institute for Security Studies, 2019).

Υφίσταται πολυφωνία και πολυπλοκότητα όσον αφορά στον μηχανισμό της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στη βία με κύρια σημεία συμφωνίας την παραδοχή περί της διαδικασίας αλλά και την αλληλεπίδραση πολλών και διαφορετικών παραγόντων στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας.

Στα ακόλουθα κεφάλαια θα σημειωθούν αρχικά οι κύριοι ορισμοί που σχετίζονται με την έννοια της ριζοσπαστικοποίησης στη βία και τη τρομοκρατία. Ακολούθως θα αναλυθούν τα κύρια μοντέλα για τους μηχανισμούς της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης. Επίσης θα αναλυθούν η αποτύπωση του φαινομένου καθώς και περιπτώσεις χωρών αλλά και ατόμων (τρομοκρατικές επιθέσεις σε χώρες της κεντρικής Ευρώπης και σύντομα ιστορικά κάποιων χαρακτηριστικών περιπτώσεων τρομοκρατών). Την ανάλυση αυτή θα συμπληρώσει και η χαρτογράφηση της πορείας των συγκεκριμένων τρομοκρατών. Στο τέλος σημειώνονται κάποια συμπεράσματα και

οι μελλοντικές προκλήσεις για την ασφάλεια στην Ευρώπη και γενικότερα στα σύγχρονα κράτη.

Κεφάλαιο 2. Οριοθέτηση της ανάλυσης.

2.1. Ορισμοί-Έννοιες

Γενικά, η ανάλυση των όρων και των εννοιών στην επιστήμη συμβάλλει στην κατανόηση των φαινομένων αλλά και στην κατηγοριοποίηση των χαρακτηριστικών του φαινομένου ώστε να αναλυθούν οι γενεσιουργοί παράγοντες και να γίνει η διαχείρισή του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

2.1.1. Η ριζοσπαστικοποίηση (*radicalization*)¹ και η απο-ριζοσπαστικοποίηση (*de-radicalization*)

Ο όρος «ριζοσπαστικοποίηση» έχει μακρά ιστορία, ανάλογη με αυτή της τρομοκρατίας. Ωστόσο έγινε πιο δημοφιλής μετά τις επιθέσεις στις 9/11 στις ΗΠΑ. Αρχικά έγινε μια προσπάθεια αναζήτησης του προφίλ ενός «τυπικού τρομοκράτη». Αυτή η προσπάθεια συνάντησε δυσκολίες καθώς οι τρομοκράτες ως άτομα διαφέρουν μεταξύ τους και δεν υπάρχουν τόσο πολλοί ώστε να δημιουργηθεί ένα δείγμα από το οποίο θα προκύψει ένα προφίλ. Εξαιτίας αυτού η προσπάθεια κατέληξε να επικεντρωθεί στην ανάλυση της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης που οδηγεί στην τρομοκρατία (Feddes et al. 2020: 19).

Ο ορισμός της ριζοσπαστικοποίησης είναι δύσκολο εγχείρημα καθώς η μελέτη της βιβλιογραφίας αναδεικνύει τις μικρές ή μεγάλες διαφωνίες των ειδικών. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι συμφωνούν ότι πρόκειται για μια διαδικασία που οδηγεί αρχικά στην αποδοχή της βίας και μετέπειτα σε πράξεις βίας (Σχήμα 1.). Ο Moghaddam (2007: 107-124) αναλύοντας την έννοια της τρομοκρατίας χαρακτηρίζει το πέρασμα σε τρομοκρατικές πράξεις ως ανέβασμα μιας σκάλας που θα εξηγηθεί στα επόμενα κεφάλαια του παρόντος κειμένου.

¹ Στη βιβλιογραφία ο όρος αναφέρεται είτε ως “*radicalisation*” είτε ως “*radicalization*” ανάλογα με τον συγγραφέα. Είναι αποδεκτοί και οι δύο τρόποι γραφής.

(Σχήμα 1: το σχήμα διαμορφώθηκε βάσει της ανάλυσης του O Moghaddam (2007: 107-124).

Η έννοια της ριζοσπαστικοποίησης δεν είναι σε καμία περίπτωση στέρεη και σαφής. Η ομάδα εμπειρογνομόνων για τη βίαιη ριζοσπαστικοποίηση που ιδρύθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006, σημείωσε το 2008 ότι: «Η ριζοσπαστικοποίηση είναι ένα φαινόμενο που εξαρτάται από το πλαίσιο» Οι κοινωνιολογικοί και πολιτικοί παράγοντες έχουν εξίσου σημασία με τους ψυχολογικούς και ιδεολογικούς. Αυτή η ομάδα εμπειρογνομόνων χρησιμοποίησε έναν συνοπτικό ορισμό της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης: «κοινωνικοποίηση στον εξτρεμισμό που εκδηλώνεται με την τρομοκρατία» (Schmid, 2013: 5).

Οι Feddes, Nickolson, Mann και Doosje ορίζουν την ριζοσπαστικοποίηση ως μια **μη γραμμική διαδικασία** κατά την οποία τα άτομα υιοθετούν ένα όλο και πιο ακραίο σύστημα αξιών, συνήθως συνοδεύεται από αυξημένη υποστήριξη της χρήσης βίας από άλλους ή από τους ίδιους, εναντίον ατόμων ή ομάδων, προκειμένου να πετύχουν τις πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές που επιδιώκουν. Ο Schmid (2013: 18) επίσης σημειώνει ότι πρόκειται για μια διαδικασία που αφορά άτομα ή/ και ομάδες συνήθως σε μια κατάσταση πολιτικής πόλωσης, όπου έχει εγκαταλειφθεί (με ευθύνη της μιας ή/ και των δύο πλευρών) η επιλογή του διαλόγου μεταξύ των πολιτικών

δρώντων (ατόμων ή ομάδων) και έχουν επιλεγεί συγκρουσιακές τακτικές (Feddes et al., 2020: 20).

Αν η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης είναι μια γνωσιακή διαδικασία που χαρακτηρίζεται από στάδια και κλιμάκωση, η από- ριζοσπαστικοποίηση αποτελεί ένα συμπεριφορικό αποτέλεσμα². Η από-ριζοσπαστικοποίηση συχνά γίνεται αντιληπτή ως οποιαδήποτε προσπάθεια για να μη πραγματοποιηθεί ή να η ξεκινήσει η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης. Σύμφωνα με τον Horgan (2008) η φυσική απειμπλοκή από μια τρομοκρατική ομάδα είναι δυνατόν να επέλθει χωρίς να γίνει πρώτα ιδεολογική από- ριζοσπαστικοποίηση (Schmid, 2013: 40).

2.1.2. Η τρομοκρατία (*terrorism*)

Οι ορισμοί της τρομοκρατίας διαφέρουν μεταξύ τους, ωστόσο όλοι «ξεκινούν από μια κοινή αφετηρία». Αυτό που χαρακτηρίζει την τρομοκρατία είναι η χρήση βία. Αυτή η μορφή βίας μπορεί να λάβει πολλές μορφές και συχνά δεν κάνει διακρίσεις όσον αφορά στα θύματα. Ο σκοπός για τον οποίο χρησιμοποιείται η βία είναι οι πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές (Kiras, 2011, στην ελληνική έκδοση 2013:504). Μια ευρεία έννοια σε σχέση με τη τρομοκρατία αφορά στις «προσπάθειες επίτευξης πολιτικών στόχων μέσα από τη χρήση βίας με στόχο τη δημιουργία κλίματος φόβου, ανησυχίας και αβεβαιότητας». Συνήθεις μορφές της είναι οι βομβιστικές επιθέσεις, οι δολοφονίες, η απαγωγή ομήρων ή/ και οι αεροπειρατείες (Heywood, 2011, στην ελληνική έκδοση: 2013: 478).

Θα μπορούσε επίσης να οριστεί και ως μια μετεξέλιξη του πολέμου. Από τη μια μεριά η τρομοκρατία είναι πόλεμος γιατί «ορίζει έναν εχθρό ενάντια στον οποίο μάχεται με τη σφοδρότερη βία: ο πόλεμος είναι μια πράξη βίας και δεν υπάρχουν όρια στην εκδήλωση αυτής της βίας» (Locke, 1997:146, στο: L' Heuillet, 2009, ελληνική έκδοση, 2013: 21-22). Ως χαρακτηριστικό της έχει την πρόκληση φόβου ενώ το βασικό της κίνητρο είναι πολιτικό. Έτσι διαφέρει από άλλου είδους κατηγορίες εγκλημάτων τα οποία σε πολλές περιπτώσεις δημιουργούν την αίσθηση του φόβου στο κοινωνικό σύνολο(Αλβανού, 2021: 11). Η τρομοκρατία προκαλεί φόβο και τρόμο. Οι άνθρωποι

² Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως αλλαγή παραδείγματος

αισθάνονται άοπλοι απέναντι στην τρομοκρατία γιατί δεν απειλεί μόνο τη ζωή των ατόμων μιας κοινωνίας αλλά τα «συμβολικά πλαίσια» (L' Heuillet, 2009:75).

Η σύγχρονη λογική των τρομοκρατών σχετίζεται με την επικοινωνία. Η «μαζική πληροφόρηση» αποτελεί προϋπόθεση στο πεδίο της επικοινωνίας. Η πληροφόρηση ενσωματώνει τα στοιχεία της «σκηνοθεσίας και της επίδειξης θεάματος» (L' Heuillet, 2009:77).

Η Απόφαση- πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας του 2002 που ορίζει ως τρομοκρατικές πράξεις:

Ποινικά αδικήματα κατά προσώπων και περιουσιακών στοιχείων τα οποία, λόγω της φύσης ή του πλαισίου τους, ενδέχεται να βλάψουν σοβαρά μια χώρα ή διεθνή οργανισμό όταν διαπράττονται με σκοπό: τον σοβαρό εκφοβισμό ενός πληθυσμού· ή τον εξαναγκασμό μιας κυβέρνησης ή ενός διεθνούς οργανισμού να εκτελέσει ή να απέχει από οποιαδήποτε πράξη· ή σοβαρή αποσταθεροποίηση ή καταστροφή της θεμελιώδους πολιτικής, οικονομικής ή κοινωνικής δομής μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού (2002/475/JHA).

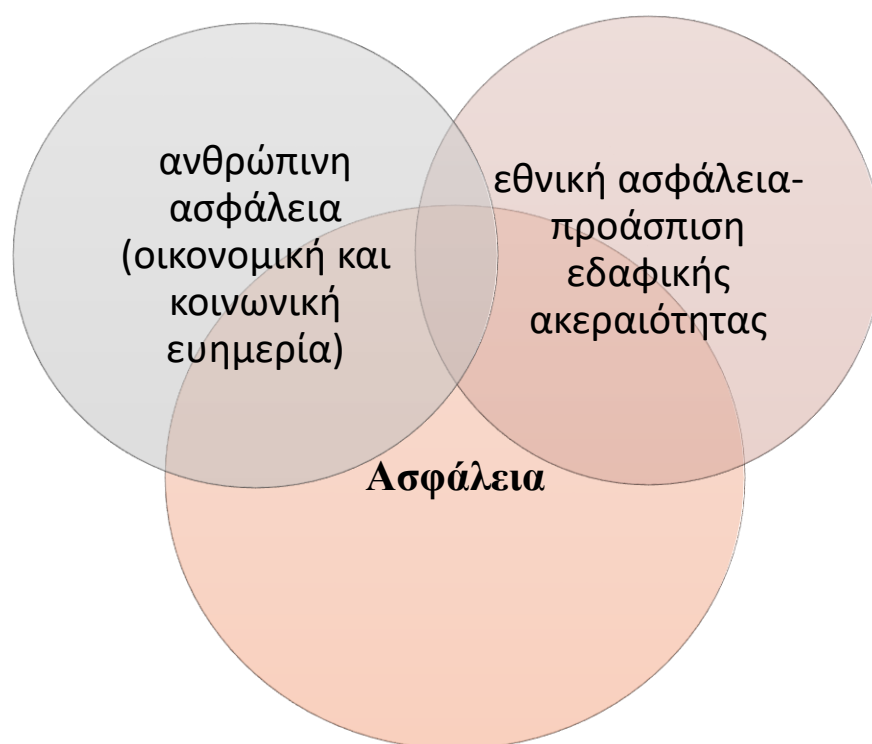
2.1.3. Η έννοια της ασφάλειας (*security*)

Η έννοια της ασφάλειας είναι δυνατόν να επηρεάζεται από τις υπάρχουσες κοινωνικές αφηγήσεις, από την εμπειρία του κάθε ατόμου, από την κάλυψη αυτών των θεμάτων από τα Μ.Μ.Ε. και από οτιδήποτε μπορεί να επηρεάσει τους ανθρώπινες αντιλήψεις σχετικά (Αλvanου, 2020: 39). Η ασφάλεια είναι «κεφαλαιώδες ζήτημα πολιτικής». Το γεγονός αυτό προκύπτει από την παραδοχή ότι στο διεθνές περιβάλλον κυριαρχεί η αναρχία και η απουσία ενός κράτους που είναι κυρίαρχο και καθορίζει τους κανόνες και τις σχέσεις μεταξύ των κρατών (Heywood, 2011, στην ελληνική έκδοση: 2013: 61). «Η μεταβαλλόμενη φύση των συγκρούσεων» (*the changing nature of conflict*) είναι το κύριο χαρακτηριστικό του μεταδιπολικού κόσμου. Οι συγκρούσεις στη σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζονται περισσότερο ως ενδοκρατικές και λιγότερο ως διακρατικές (Ντόκος & Τσάκωνας, 2005: 21).

Μια σημαντική πτυχή της έννοιας της ασφάλειας σχετίζεται και με το λεγόμενο «δίλημμα της ασφάλειας» που μοιάζει περισσότερο με παράδοξο. Διατυπώθηκε τη δεκαετία του 1950 στα έργα του διεθνολόγου John H. Herz (1908- 1979) ενώ αποτυπώνεται και στο σκεπτικό του Hobbs (17ος αιώνας). «Το δίλημμα ασφάλειας

συνίσταται στο γεγονός ότι μια προσπάθεια αυτοπροστασίας ενός κράτους με εξοπλισμούς, με στόχο την ασφάλειά του, έχει το ανεπιθύμητο αποτέλεσμα να αυξάνει την ανασφάλεια του αντιπάλου που εκλαμβάνει την πράξη αυτή ως απειλητική, με αποτέλεσμα να αντιδρά ανάλογα» (Ηρακλείδης, 2019: 114). Η έννοια της ασφάλειας είναι ευρεία και λαμβάνει ξεχωριστές διαστάσεις σε κάθε εποχή. Σε κάθε εποχή τα κράτη χρησιμοποιούσαν διαφορετικούς τρόπους για να την διασφαλίσουν (Μπόση, 2014: 26). Σήμερα η έννοια της ασφάλειας αφορά στις απειλές που σχετίζονται και με το άτομο. Η «ανθρώπινη ασφάλεια» (οικονομική και κοινωνική ευημερία) και η εθνική ασφάλεια- προάσπιση εδαφικής ακεραιότητας είναι έννοιες που σχετίζονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν. Οι ασύμμετρες απειλές και οι κίνδυνοι, απειλούν και τους πολίτες ενός κράτους και την εθνική ασφάλεια (σύνορα, εξωτερικοί κίνδυνοι) του κράτους. (Ντόκος & Τσάκωνας, 2005: 50).

Σχηματικά θα μπορούσε να αποτυπωθούν οι έννοιες της ασφάλειας στο Σχήμα 2.

(Σχήμα 2)

2.1.4. Η συλλογική ασφάλεια (*collective security*)- Η Διεθνής Ασφάλεια (*international security*)

Η διεθνής ασφάλεια σχετίζεται με συνθήκες «στις οποίες η αμοιβαία επιβίωση και ασφάλεια των κρατών εξασφαλίζονται μέσα από μέτρα που λαμβάνονται για να αποτρέψουν ή να τιμωρούνται επιθετικές συμπεριφορές, συνήθως στο πλαίσιο μιας διεθνούς τάξης η οποία κυβερνάται στη βάση κανόνων» (Heywood, 2011, στην ελληνική έκδοση: 2013: 62). Οι αντιλήψεις για την ασφάλεια είναι πολλές αλλά οι περισσότεροι συγγραφείς συμφωνούν στο ότι πρόκειται για μια «αμφιλεγόμενη έννοια» (Baylis, 2011, ελληνική έκδοση: 2013:323). Ένα στοιχείο κοινό στις περισσότερες αναλύσεις (παραδείγματος χάριν Lippman, Wolfers, Buzan) είναι ότι η ασφάλεια αφορά στην ελευθερία από απειλές ή στην έλλειψη απειλών. Στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων, υπάρχουν διαφορετικές θεωρίες και οπτικές που αντιμετωπίζουν την έννοια με διαφορετικό τρόπο (παραδείγματος χάριν: Φιλελεύθερη Θεσμική Θεωρία, Κονστρουκτιβισμός). Σύμφωνα με τη σχολή της Παγκόσμιας Κοινωνίας η ανάπτυξη ενός παγκόσμιου οικονομικού συστήματος έχει δημιουργήσει «ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων» μεταξύ των κρατών συνδέοντας τους ανθρώπους. Η ασφάλεια δεν αποτελεί απλώς εθνικό ζήτημα των κρατικών δρώντων αλλά παγκόσμια ανάγκη (Baylis, 2011, ελληνική έκδοση: 2013: 322- 340).

2.1.5. Οι υβριδικές απειλές (*hybrid threats*)

Ο Hoffman σημειώνει ότι οι υβριδικές απειλές (*hybrid threats*) εμπλέκουν παραδοσιακούς και νέους τρόπους πολέμου. Είναι δυνατό να προκληθούν από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες. Ενσωματώνουν πληθώρα διαφορετικών τακτικών πολέμου. Περιλαμβάνουν και τρομοκρατικές πράξεις καθώς και εξόντωση αμάχων κ.α.. Ο όρος «υβριδικός» αποτυπώνει την οργάνωση αυτού του είδους πολέμου. Οργανωτικά υπάρχει μια ιεραρχική πολιτική δομή, σε συνδυασμό με αποκεντρωμένα κύτταρα ή δικτυωμένες τακτικές μονάδες. Τα μέσα, τα εργαλεία δηλαδή που χρησιμοποιούνται σε αυτό το είδος του πολέμου, είναι επίσης υβριδικά τόσο στη μορφή όσο και στην εφαρμογή τους. Σε τέτοιου είδους συγκρούσεις, οι μελλοντικοί αντίπαλοι (κράτη, κρατικές ομάδες ή αυτοχρηματοδοτούμενοι φορείς) θα εκμεταλλευτούν την πρόσβαση σε σύγχρονες στρατιωτικές δυνατότητες συμπεριλαμβανομένων κρυπτογραφημένων συστημάτων διοίκησης, πυραύλων αέρος και άλλων σύγχρονων συστημάτων καθώς και την προώθηση παρατεταμένων εξεγέρσεων που χρησιμοποιούν ενέδρες, αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς

(IEDS) και δολοφονίες (Hoffman, 2007: 28, βλ. και: European Union Institute for Security Studies, 2019).

Οι υβριδικές απειλές χρησιμοποιούν ολόκληρο «το φάσμα του σύγχρονου πολέμου, δεν περιορίζονται μόνο σε συμβατικά μέσα» και στο συμβατικό πεδίο μάχης. Το NATO ορίζει την υβριδική απειλή «την προερχόμενη από υπάρχοντα ή μελλοντικό αντίπαλο (κρατικό, μη κρατικό, τρομοκράτες κ.α.) με τη δυνατότητα επίδειξης ή ταυτόχρονης χρήσης συμβατικών και μη συμβατικών μεθόδων για την επίτευξη των στόχων του» (Μπαλτζώης, 2021: 182).

Ένα ζήτημα που προβληματίζει τη διεθνή κοινότητα είναι η ασύμμετρη και η ζημιά που προκαλεί καθώς και ο τρόπος αντιμετώπισής αυτού του είδους τη βία. Σε μια γενική ανάλυση η έννοια της βίας παρουσιάζεται συνώνυμη με έννοιες όπως η «σύγκρουση» ή ο «πόλεμος» ή η «επανάσταση». Οι περισσότερες αναφορές στη βία στις διεθνείς σχέσεις σχετίζονται με τις συγκρούσεις γιατί κύριο χαρακτηριστικό ενός πολέμου είναι η βία. Στις σύγχρονες μορφές συγκρούσεων ωστόσο, ειδικά στους εμφυλίους, υπάρχει ένα θέμα μη συμβατικής χρήσης της βίας η οποία δε λαμβάνει χώρα σε ένα πεδίο μάχης μεταξύ κρατικών δρώντων και μη κρατικών δρώντων (Kalyvas, 2006: 20).

2.1.6. Ο εξτρεμισμός (*extremism*)

Σύμφωνα με το Λεξικό της Οξφόρδης (1980) ο εξτρεμιστής είναι αυτός/η που φτάνει στα άκρα ή αυτός/ η που υποστηρίζει ακραίες ιδέες ή/ και αποδέχεται και δικαιολογεί ακραίες τακτικές/ μέτρα. (Awan & Blakemore, 2013: 51).

Η εξτρεμιστική βία είναι ευρύτερη ποιοτικά σε σχέση με την τρομοκρατία. Έχει ως βάση της ιδεολογίες (παραδείγματος χάριν: θρησκευτικές) οι οποίες είναι ακραίες και προκαλεί ή μπορεί να προκαλεί φόβο και τρόμο. Αυτό που τη διαφοροποιεί από τη τρομοκρατία είναι ο σκοπός. Ο σκοπός της εξτρεμιστικής βίας «δεν είναι αυτός που προβλέπεται στη νομοτυπική μορφή της τρομοκρατίας» (Αλβανού, 2021: 9- 10).

Μια πρόκληση σε σχέση με την έννοια του εξτρεμισμού είναι η απάντηση στο ερώτημα γιατί κάποιοι άνθρωποι υποστηρίζουν και πραγματοποιούν πράξεις τις οποίες άλλοι άνθρωποι αποφεύγουν και απορρίπτουν (Kruglanski, Belanger & Gunaratha, 2019: 41). Σε πολλές περιπτώσεις ο όρος «ριζοσπαστικοποίηση» ταυτίζεται με αυτόν του «εξτρεμισμού» ωστόσο απαιτείται διαχωρισμός μεταξύ των όρων. Οι εξτρεμιστές μπορούν να χαρακτηριστούν ως οι πολιτικοί παράγοντες που τείνουν να αγνοούν το

κράτος δικαίου και να απορρίπτουν τον πλουραλισμό σε μια κοινωνία. Ο πολιτικός εξτρεμισμός ορίζεται (Manus, 2011: 7) ως η βούληση για εξουσία από ένα κοινωνικό κίνημα που συνήθως έρχεται σε αντίθεση με αυτό που υποστηρίζεται από τις υπάρχουσες κρατικές αρχές και για το οποίο οι ατομικές ελευθερίες πρέπει να περιοριστούν στο όνομα συλλογικών στόχων, συμπεριλαμβανομένης της μαζικής δολοφονίας όσων θα διαφωνούσαν πραγματικά ή δυνητικά με τις ιδέες του κινήματος ή της ομάδας. Οι περιορισμοί στην ατομική ελευθερία προς το συμφέρον της συλλογικότητας και η προθυμία για μαζικές δολοφονίες είναι κεντρικά στοιχεία. Τα στοιχεία χαρακτηρίζουν πολλές εξτρεμιστικές ομάδες που εξετάστηκαν από ερευνητές του φασισμού (Schmid, 2013: 8-9). Ο εξτρεμισμός αποδέχεται και υποστηρίζει ένα ακραίο σύστημα πεποιθήσεων ενώ παράλληλα μπορεί να ενθαρρύνει τα άτομα προς αυτή την κατεύθυνση μέσω της προπαγάνδας ή της δια ζώσης ενθάρρυνσης. Η διαφορά μεταξύ ενός εξτρεμιστή και ενός ανθρώπου, που υιοθετεί προκατειλημμένες πεποιθήσεις, είναι ότι ο πρώτος (εξτρεμιστής) είναι πρόθυμος να προβεί σε εξτρεμιστικές πράξεις προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους του και να υποστηρίξει το σύστημα των πεποιθήσεών του. Πρόκειται περισσότερο για μία κατάσταση παρά για ένα χαρακτηριστικό, “ *It is a state rather than a trait*”. (Awan & Blakemore, 2013: 51).

(Η φωτογραφία από το: *Don't Be a Puppet: Pull Back the Curtain on Violent Extremism*, ένα του FBI που έχει στόχο την πρόληψη και την προστασία των νέων από τους κινδύνους της ένταξής τους σε εξτρεμιστικές ομάδες: <https://cve.fbi.gov>).

2.2. Ιστορικό πλαίσιο

Γενικότερα το φαινόμενο της τρομοκρατίας έχει μακρά ιστορία όπως και το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης στη βία και του εξτρεμισμού. Σύμφωνα με τον Law «η τρομοκρατία είναι τόσο παλιά όσο και ο ανθρώπινος πολιτισμός» (Law, 2016, σελ.1). Το πρώτο παράδειγμα ριζοσπαστικοποίησης στη βία προέρχεται από τους λεγόμενους “Assassins” από τον 11^ο αιώνα. Ο Hassan- iSabbah που διοικούσε ένα μικρό κράτος κοντά στην Τεχεράνη, ίδρυσε μια μικρή αιρετική ομάδα που είχε ως στόχο να δολοφονεί τους πολιτικούς του αντιπάλους (Khosrokhavar, 2017: 23).

Τον 18^ο αιώνα η Ρωσία αντιμετώπισε το φαινόμενο της ριζοσπαστικοποίησης στη βία καθώς παρουσιάστηκαν εξτρεμιστικές ομάδες των οποίων η δράση κατεστάλη με βίαια μέτρα. Τον 19^ο αιώνα ο αναρχισμός αποτέλεσε το όχημα για την επαναστατική βία κατά του καπιταλισμού και της αριστοκρατίας στην Ευρώπη. Πολλές δολοφονικές απόπειρες οργανώθηκαν από ομάδες αναρχικών τον 19^ο και αρχές του 20^{ου} αιώνα και αρκετές από αυτές ήταν επιτυχείς: για παράδειγμα η δολοφονία του Προέδρου της Γαλλίας το 1894, η δολοφονία του Ισπανού πρωθυπουργού το 1897, η δολοφονία της αυτοκράτειρας της Αυστρίας το 1898 και του βασιλιά της Ιταλίας το 1900 (Khosrokhavar, 2017: 24-25).

Η θεωρητικοποίηση της ακραίας βίας πραγματοποιήθηκε αρχικά μέσω του «ρωσικού αναρχισμού». Αρχικά η ιδέα ότι «η ανάγκη για καταστροφή είναι επίσης ανάγκη για δημιουργία» υποστηρίχτηκε από τον Μπακούνιν, ωστόσο η ιδέα αυτή ριζοσπαστικοποιήθηκε από τον Νετσάγιεφ (L’ Heuillet, 2009, ελληνική έκδοση, 2013: 163). Αρκετά μετά τον αναρχισμό των τελών του 19^{ου} αιώνα και των αρχών του 20^{ου}, στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, ένας νέος τύπος βίας προέκυψε σε Ευρώπη και ΗΠΑ. Ο νέος αυτός τύπος βίας βασιζόταν σε ριζοσπαστικές ακροαριστερές ιδεολογίες. Τρεις χώρες στην Ευρώπη βίωσαν πρώτες τις επιπτώσεις αυτής της βίας: Η Γαλλία με την οργάνωση Action Directe Movement, η Ιταλία με την οργάνωση Brigade Rosse και η Γερμανία με την RAF. Στις Ηνωμένες Πολιτείες εμφανίστηκαν οι Weathermen και η SLA (Khosrokhavar, 2015: 27, βλ. και: <https://www.britannica.com/topic/Direct-Action>).

Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών στο πεδίο του βίαιου ισλαμιστικού εξτρεμισμού, διαμορφώθηκε με βάση τρία κομβικά γεγονότα:

1. Την καμπάνια του πολυεθνικού αγώνα των Αφγανών μουτζαχεντίν και η ήττα των Σοβιετικών (1979- 1989)
2. Η τρομοκρατική επίθεση στους ΗΠΑ το 2001 από την Al Qaeda καθώς και η απάντηση των ΗΠΑ
3. Η εμφάνιση του IS το 2004 και η παγκόσμια αντίδραση απέναντι στην απειλή που έθεσε (Kruglanski, Belanger & Gunaratha, 2019: 10).

Ουσιαστικά πρόκειται για **τρεις φάσεις** μέσω των οποίων διαμορφώθηκε η αντίληψη για τους ριζοσπαστικοποιημένους Μουσουλμάνους ότι θα πρέπει να αγωνιστούν σε παγκόσμιο επίπεδο. Κατά την τρίτη φάση ένα πολύ σημαντικό στοιχείο και σχετικά νέο σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των προηγούμενων φάσεων διαδραματίζει κομβικό ρόλο. Η χρήση των κοινωνικών δικτύων και γενικότερα του διαδικτύου σε μεγάλο βαθμό βοήθησε την οργάνωση IS, να στρατολογήσει άτομα – κυρίως νεαρής ηλικίας- από όλο τον κόσμο (σε μεγάλο βαθμό από την κεντρική Ευρώπη), τα οποία είχαν επηρεαστεί από τις αρχικές νίκες των μαχητών του IS καθώς και από τον τρόπο ζωής τους (Kruglanski, Belanger & Gunaratha, 2019:11).

Η 11^η Σεπτεμβρίου χαρακτηρίζεται ως «η μέρα που άλλαξε ο κόσμος». Μετά από την τρομοκρατική επίθεση εναντίον των ΗΠΑ υπήρξε «μια δραματική αλλαγή στην παγκόσμια ασφάλεια, σηματοδοτώντας το τέλος μια περιόδου κατά τη διάρκεια της οποίας η παγκοσμιοποίηση και ο τερματισμός της αντιπαλότητας ανάμεσα στις υπερδυνάμεις φαινόταν πως συνδέονταν με μια φθίνουσα προδιάθεση για διεθνείς συγκρούσεις». Τα κίνητρα των τρομοκρατών ήταν διαφορετικά σε σχέση με τα κίνητρα που υπήρχαν σε άλλες επιθέσεις οι οποίες διεξάγονταν στο πλαίσιο συγκρούσεων μεταξύ κρατικών δρώντων. Δεν ήταν συμβατικά. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11/9 έγιναν με κίνητρο την ιδεολογία, τη θρησκεία και τον ισλαμικό μιλιταρισμό. Στόχευαν σε ένα συμβολικό χτύπημα κατά της κυριαρχίας της Δύσης (Heywood, 2011, στην ελληνική έκδοση: 2013: 63).

(Σχήμα 3)

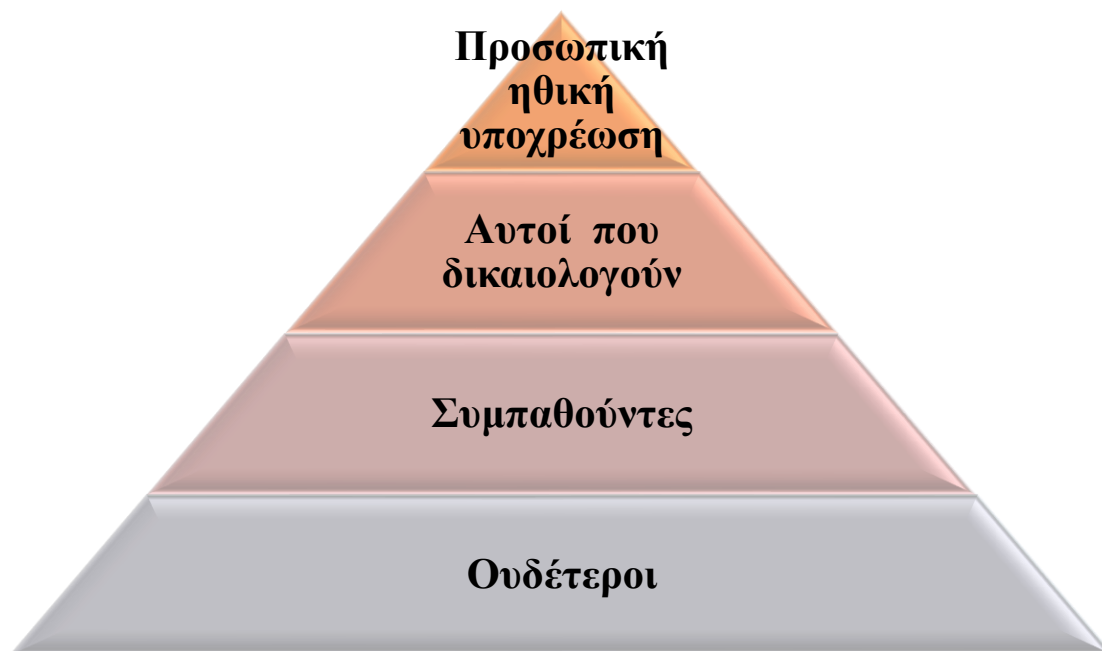
Σύμφωνα με τη θεωρία των κυμάτων της τρομοκρατίας του Rapoport (1984) η σύγχρονη εξέλιξη της τρομοκρατίας είναι «ένα φαινόμενο γενεών: Μόλις το αρχικό κύμα αποτύγχανε, το οποίο κίνημα όφειλε να είτε να επαναπροσδιοριστεί, είτε να αντικατασταθεί από άλλο» (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 22). «Τα τέσσερα κύματα της σύγχρονης τρομοκρατίας» της θεωρίας του Rapoport αναλύονται αντιμετωπίζοντας κάθε κύμα ως έναν κύκλο που λαμβάνει χώρα σε μια χρονική περίοδο 40 ετών. Κάθε κύκλος είναι δυναμικός στο ότι διαστέλλεται και συστέλλεται. Οι ομάδες μέσα σε ένα συγκεκριμένο κύμα προσαρμόζονται στις ανάγκες της εποχής

τους, έχουν επίγνωση των ενεργειών άλλων σύγχρονων τρομοκρατικών ομάδων σε άλλες χώρες και οδηγούνται από μια αδυσώπητη ενέργεια που τις ωθεί σε βίαιη δράση. Μοιράζονται κοινά εργαλεία και μεθόδους δράσης, συμπεριλαμβανομένων των επικοινωνιών και των όπλων. Το πιο σημαντικό είναι ότι μοιράζονται ένα **όραμα** που αντιλαμβάνεται στα δεινά του κόσμου και δημιουργεί προοπτικές και την ελπίδα ενός επαναστατικού μέλλοντος (Karlan, 2021).

Τα 4 κύματα της τρομοκρατίας της θεωρίας του Rapoport θα μπορούσαν να αποτυπωθούν σχηματικά όπως στο Σχήμα 3. Στο σχήμα 3 αποτυπώνεται και ένα **5^ο κύμα** που συμπληρώνει ο Neumann (2015) και το χαρακτηρίζει ως «επόμενο κύμα» που αφορά τη δράση και τη στρατολόγηση νέων από το Daesh (ISIS). Αυτό το κύμα θεωρεί ότι ήταν (ή/ και είναι) το πιο επικίνδυνο για πολλούς λόγους. Κυρίως γιατί ο πόλεμος στη Συρία κατάφερε «να κινητοποιήσει περισσότερους τζιχαντιστές ξένους μαχητές από οποιονδήποτε άλλον. Σε λιγότερο από τέσσερα χρόνια 2012- 2016 είχαν «φύγει για τη Συρία και το Ιράκ τουλάχιστον 20.700 ξένοι» (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 121). Η «ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση» ξεκινά την περίοδο 1950- 1960. Ουσιαστικά ξεκίνησε από τις μουσουλμανικές χώρες. Ο «ισλαμιστικός λόγος στράφηκε ενάντια στην εκκοσμίκευση των μουσουλμανικών κρατών και των ηγετών τους και απέρριψε συλλήβδην όλα τα δυτικά πρότυπα και μοντέλα ζωής και συμπεριφοράς ως εκμαυλιστικά και αντι- ισλαμικά» (Μαριόρας, 2020: 282).

Θα πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός μεταξύ πατριωτικού τζιχάντ και των τρομοκρατικών επιθέσεων από οργανώσεις, όπως παραδείγματος χάριν: Φατάχ, που είχαν πραγματοποιηθεί τη δεκαετία του 1960 έως και τη δεκαετία του 1980, από τις τρομοκρατικές επιθέσεις από το 2001 και μετά και την παγκόσμια τζιχάντ που σηματοδοτεί μια μεγάλη αλλαγή στη δράση αλλά και στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.

Ο Οσάμα Μπιν Λάντεν υποστήριζε ότι η απειλή για το Ισλάμ δικαιολογούσε μια ατομική υποχρέωση που δεν εξαρτιόταν από την ύπαρξη κρατικής ή θρησκευτικής εξουσίας πίσω από αυτήν. Το αφήγημα της παγκόσμιας Τζιχάντ αναλύεται με όρους μιας πυραμίδας ριζοσπαστικοποίησης (Σχήμα 4). Το πρώτο βήμα του τζιχαντιστικού πλαισίου σημειώνει ότι η Δύση διεξάγει πόλεμο κατά του Ισλάμ (Leuprecht, Hataley, Moskalenko, Mccauley, 2010).

(Σχήμα 4: δημιουργήθηκε με βάση την ανάλυση των: Leuprecht, Hataley, Moskalenko, Mccauley, 2010: 44).

2.3. Θεωρητικό πλαίσιο

Υπάρχουν διαφορετικές θεωρητικές κατευθύνσεις που συνδέουν τη ριζοσπαστικοποίηση στη βία με πολλούς διαφορετικούς παράγοντες και την αλληλεπίδραση αυτών των παραγόντων. Οι παράγοντες μπορεί να σχετίζονται με ψυχολογικές ή/ και κοινωνικές συνιστώσες. Το κοινό στοιχείο των περισσότερων προσεγγίσεων είναι η αποδοχή ότι η έννοια της ριζοσπαστικοποίησης αφορά μια **διαδικασία** η οποία μπορεί να εμπλέκει είτε ατομικά χαρακτηριστικά ή/ και κοινωνιολογικούς παράγοντες ή/ και παράγοντες που είναι συνδεδεμένοι με την πολιτική.

Οι παράγοντες ριζοσπαστικοποίησης που μπορούν να οδηγήσουν στην τρομοκρατία πρέπει να αναζητηθούν όχι μόνο σε μικροεπίπεδο αλλά και σε μέσο και μακροεπίπεδο:

- Μικροεπίπεδο: δηλαδή το ατομικό επίπεδο, που περιλαμβάνει π.χ. προβλήματα ταυτότητας, αποτυχημένη ενσωμάτωση, αισθήματα αποξένωσης, περιθωριοποίηση, διακρίσεις, σχετική στέρηση, ταπείνωση, στιγματισμός και απόρριψη, συχνά σε συνδυασμό με ηθική αγανάκτηση και αισθήματα εκδίκησης.

- Μεσο-επίπεδο: δηλαδή το ευρύτερο ριζοσπαστικό περιβάλλον που χρησιμεύει ως σημείο συγκέντρωσης.
- Μακροεπίπεδο: δηλαδή ο ρόλος της κυβέρνησης και της κοινωνίας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, η ριζοσπαστικοποίηση της κοινής γνώμης και της πολιτικής, οι τεταμένες σχέσεις πλειοψηφίας – μειοψηφίας και ο ρόλος της έλλειψης κοινωνικοοικονομικών ευκαιριών που οδηγεί σε κινητοποίηση και ριζοσπαστικοποίηση των δυσαρεστημένων (Schmid, 2013: 4). Στο σχήμα 4 αποτυπώνονται τα επίπεδα ανάλυσης.

(Σχήμα 4)

Καθένα από τα τρία επίπεδα ανάλυσης μπορεί απαντήσει σε ρωτήματα σχετικά με τους κοινωνικο- ψυχολογικούς παράγοντες της ριζοσπαστικοποίησης, της κοινωνικοποίησης, της κινητοποίησης κατά της τρομοκρατίας και τις συναφείς διαδικασίες εμπλοκής και κλιμάκωσης. Η έρευνα αναδεικνύει ότι δεν υπάρχει ένας μοναδικός παράγοντας, αλλά ένα πολύπλοκο μείγμα παραγόντων εσωτερικής και εξωτερικής αλληλεπίδρασης και παράγοντες ώθησης καθώς και κίνητρα που μπορούν να οδηγήσουν σε ριζοσπαστικοποίηση ατόμων και ομάδων (Schmid, 2013: 5). Η

πολυπαραγοντικότητα του φαινομένου σχετίζεται με τη φύση της εγκληματικής συμπεριφοράς η οποία είναι ανθρώπινη (δεν αποτελεί κάποιο φυσικό ή χημικό φαινόμενο από το οποίο προκύπτουν απόλυτες αιτιακές σχέσεις) και της οποίας βασικό χαρακτηριστικό είναι η «απόκλιση- *deviance, abweichung*» (Σπινέλλη, 2014: 9). Οι Kruglanski, Belanger και Gunaratha (2019) αναφέρουν ότι η ριζοσπαστικοποίηση στη βία έγκειται σε τρία βασικά στοιχεία: την **ανάγκη**, το **αφήγημα** και το **δίκτυο- *the 3Ns of Radicalization: Need, Narrative, Network*** (Kruglanski, Belanger & Gunaratha, 2019: 41).

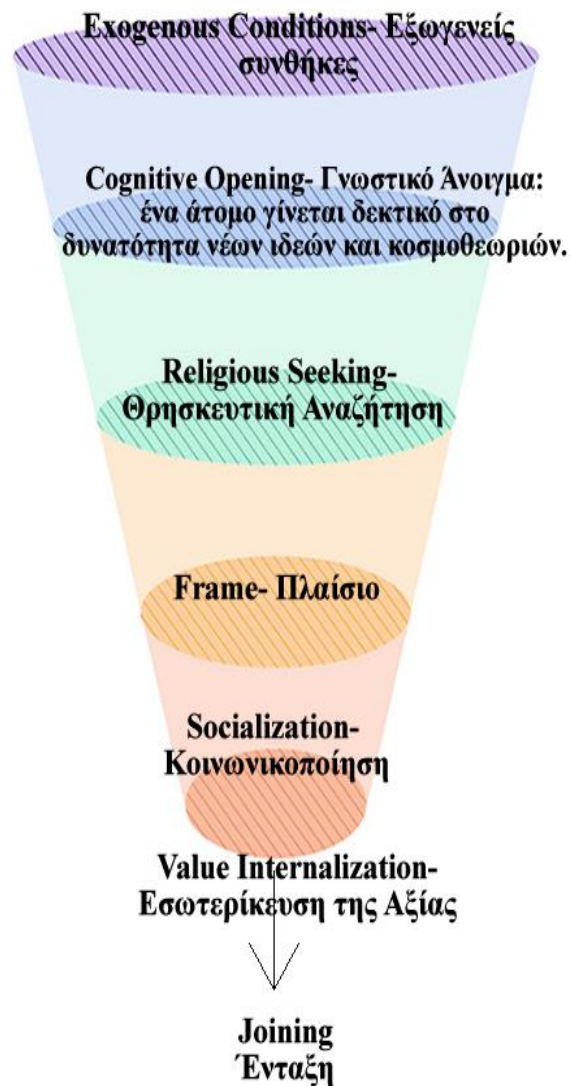
Κάθε συμπεριφορά, και η εγκληματική συμπεριφορά όπως είναι ο βίαιος εξτρεμισμός και οι τρομοκρατικές πράξεις, εκδηλώνονται σε συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο και για αυτόν τον λόγο θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ατομικά χαρακτηριστικά και τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας τα οποία ωστόσο δεν αναπτύχθηκαν και δεν εκδηλώθηκαν στο κενό. Ο Quintan Wiktorowicz, ειδικός σε ριζοσπαστικές μουσουλμανικές ομάδες, χαρτογραφεί ένα **μονοπάτι** προς τον ριζοσπαστισμό. Αποτυπώνει το μονοπάτι αυτό βάσει του παρακάτω σχήματος (Σχήμα 5). Υπάρχουν τέσσερα βασικά στάδια που ενισχύουν την πιθανότητα ένα άτομο να στρατολογηθεί από μια ριζοσπαστική ισλαμιστική ομάδα και τελικά να πειστεί να συμμετέχει σε βίαιες ενέργειες:

1^ο στάδιο: **Γνωσιακό άνοιγμα**- ένα άτομο γίνεται δεκτικό σε νέες ιδέες και κοσμοθεωρίες

2^ο στάδιο: **Θρησκευτική αναζήτηση**- το άτομο αναζητά νόημα μέσω της θρησκείας

3^ο στάδιο: **Ευθυγράμμιση με το πλαίσιο της ομάδας** - δίνει νόημα στην εσωτερική αναζητητή του ατόμου

4^ο στάδιο: **Κοινωνικοποίηση** - οι ατομικές εμπειρίες, τα θρησκευτικά μαθήματα και οι δραστηριότητες της ομάδας διευκολύνουν την κατήχηση, τη δημιουργία κοινωνικής ταυτότητας και την αλλαγή των αξιών του ατόμου (Wiktorowicz, 2013: 1).

(Σχήμα 5: δημιουργήθηκε βάσει των στοιχείων που αναφέρονται στο: *Wiktorowicz's Model for Joining Extremist and Terrorist Groups* στο: *Beutel, 2009: 9*).

Επίσης ένα από τα πιο ευρέως χρησιμοποιούμενα μοντέλα σταδίων είναι το λεγόμενο μοντέλο από πάνω προς τα κάτω και χρησιμοποιείται, για παράδειγμα, από τις δανέζικες υπηρεσίες πληροφοριών (PET). Το συγκεκριμένο μοντέλο φάσης PET διακρίνει διαφορετικούς βαθμούς ή στάδια της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης, όπου το άτομο ριζοσπαστικοποιείται όλο και περισσότερο, όσες περισσότερες φάσεις-στάδια περνάει (Veldhuis & Staun, 2009: 14). Η διαδικασία ξεκινά με το να είναι κάποιος «επιρρεπής» σε ριζοσπαστικές ιδέες και να συναντά έναν

«ριζοσπαστικοποιητή», και προχωρά σε νέες θρησκευτικές πρακτικές και αλλαγή συμπεριφοράς. Ακολούθως, η διαδικασία περιλαμβάνει μια μείωση του κύκλου των φίλων και της οικογένειας του ατόμου και καταλήγει στη λεγόμενη «φάση σκλήρυνσης», η οποία περιλαμβάνει αναθεώρηση του αξιακού συστήματος και της ηθικής και προκαλεί ενδιαφέρον για παρακολούθηση βίαιων βίντεο που εμφανίζουν τρομοκράτες στη μάχη και την θανάτωση ομήρων (Veldhuis & Staun, 2009: 14).

2.3.1. Η Τυπολογία

Παρά αυτή την αβεβαιότητα σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των ατόμων που ριζοσπαστικοποιούνται και προβαίνουν σε τρομοκρατικές πράξεις, υπάρχουν ορισμένα στοιχεία που θεωρούνται ευρέως αποδεκτά για όσους έχουν ριζοσπαστικοποιηθεί προς την τρομοκρατία:

- Οι περισσότεροι εν δυνάμει τρομοκράτες είναι κλινικά φυσιολογικοί, αν και οι πράξεις τους θεωρούνται ευρέως ως εξωφυσιολογικές βάσει του αξιακού συστήματος της κοινωνίας
- Δεν υπάρχει ένα κοινό υπόβαθρο μεταξύ όλων των τρομοκρατών. Υπάρχουν πολλά «μονοπάτια» προς την τρομοκρατία και δεν υπάρχει ένα μοναδικό προφίλ τρομοκράτη
- Η ριζοσπαστικοποίηση είναι συνήθως μια σταδιακή διαδικασία
- Η ατομική φτώχεια από μόνη της δεν οδηγεί στην ριζοσπαστικοποίηση και κατ' επέκταση στην τρομοκρατία αλλά η ανεργία μπορεί παίζει έναν ρόλο
- Η αίσθηση αποστερήσης (η αίσθηση δηλαδή ότι κάποιος αντιμετωπίζεται με άδικο τρόπο) παίζει κάποιον ρόλο αλλά συχνά περισσότερο ως μέσο κινητοποίησης παρά ως προσωπική εμπειρία³
- Τα κοινωνικά δίκτυα/περιβάλλοντα είναι ζωτικής σημασίας για την προσέλκυση ευάλωτων νέων σε μία τρομοκρατική ομάδα
- Η ιδεολογία και η θρησκεία παίζει συχνά σημαντικό ρόλο στο ότι μπορεί να παρέχει στον πιστό μια «άδεια να σκοτώσει»
- Η απεμπλοκή από την τρομοκρατία πραγματοποιείται συχνά χωρίς από-ριζοσπαστικοποίηση (Schmid, 2013: 20).

³Φαίνεται ότι πιο σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η αδελφική/ομαδική αποστερήση

Ο Νορβηγός κοινωνικός ανθρωπολόγος Tore Bjørgo σημειώνει ότι οι τύποι ή τα προφίλ που περιγράφονται δε θα πρέπει να θεωρούνται εργαλείο αναγνώρισης πιθανών τρομοκρατών. Θα πρέπει μάλλον να θεωρηθούν ως βοήθημα για την ανάπτυξη πιο συγκεκριμένων και στοχευμένων στρατηγικών για την πρόληψη της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και τη διευκόλυνση της απεμπλοκής από την ριζοσπαστικοποίηση, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλομορφία των βίαιων ακτιβιστών. Τα προφίλ στα οποία έχει καταλήξει ο Bjørgo (και αναλύονται παρακάτω στον Πίνακα 1) θα πρέπει να κατανοηθούν ως ιδανικοί τύποι, αλλά όχι ως στατικές θέσεις, καθώς η τυπολογία βασίζεται σε διαστάσεις που αντιπροσωπεύουν δυναμικές συνεχείς (Bjørgo, 2011: 4- 9). Επομένως, προκύπτει ότι κατά τη διάρκεια της εξτρεμιστικής τους σταδιοδρομίας τα άτομα μπορεί να μετακινηθούν από το να μοιάζουν αρχικά με έναν τύπο στο να αποκτούν περισσότερα από τα χαρακτηριστικά άλλων τύπων σε μεταγενέστερα στάδια:

Τύπος	Χαρακτηριστικά	Παραδείγματα
Ιδεολόγοι ακτιβιστές	• Διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε πυρήνες τρομοκρατικών οργανώσεων. • Χαρισματικά άτομα με κίνητρο τον ιδεαλισμό και το ισχυρό αίσθημα δικαιοσύνης. • Τζιχαντισμός ή άλλες μορφές πολιτικής βίας χαρακτηρίζονται από μια γνωσιακή διαδικασία όπου η ανάγκη ανάληψης δράσης γίνεται	• Jihadiveterans • Neo-Naziradicalgroups

	σταδιακά πολιτικό ή θρησκευτικό καθήκον • Άτομα με αλτρουϊσμό που είναι συχνά πολυμήχανα, μορφωμένα, καλά ενσωματωμένα και σε ορισμένες περιπτώσεις θεωρούνται ακόμη και πρότυπα στις κοινότητές τους	
Περιπλανώμενοι και ακόλουθοι	• Για ορισμένους νέους, η εμπειρία του να ανήκουν σε μια ομάδα και να γίνονται αποδεκτοί από τους συνομηλίκους μερικές φορές υπερσχύει των άλλων εκτιμήσεων • Αναζητούν φίλους, συντροφικότητα, προστασία και ικανοποίηση μιας σειράς κοινωνικών αναγκών	• Προσηλυτισμένοι στο Ισλάμ που γίνονται μέλη τζιχαντιστικών ομάδων • Μη λευκοί που γίνονται μέλη μαχητών νεοναζιστικών ομάδων • Άτομα από μια εθνική πλειοψηφία που γίνονται μέλη μιας ομάδας που αγωνίζεται για τα δικαιώματα ή την

		απόσχιση μιας μειονότητας
Κοινωνικά απογοητευμένοι νέοι	• Συνήθως έχουν μια προσωπική (πραγματική ή φανταστική) εμπειρία διακρίσεων ή αθέμιτου ανταγωνισμού με άλλες ομάδες • Νιώθουν ότι δεν έχουν προοπτικές για ένα καλό μέλλον • Περιορισμένη κοινωνική εξέλιξη • Ανεργία και οικονομικές δυσκολίες • Συνήθως δεν υποστηρίζουν αρχικά εξτρεμιστικές ιδέες ή ιδεολογίες • Τείνουν να εγκαταλείπουν το σχολείο • Το οικογενειακό υπόβαθρο είναι ιδιαίτερα προβληματικό • Μερικοί εντάσσονται σε τρομοκρατικές ή άλλες εξτρεμιστικές ομάδες επειδή	• Νέοι από φτωχά μουσουλμανικά νοικοκυριά σε αστικές περιοχές

	ελκύνονται από τη βία, τη μαχητικότητα και την έξαψη	

(Πίνακας 1: δημιουργήθηκε βάσει των κατηγοριών από τον Tore Bjørgo, 2011:4- 9)

Σύμφωνα με τον Καραγιάννη (2012: 106- 112) οι «κύριοι μηχανισμοί ριζοσπαστικοποίησης είναι:

- Ατομική ριζοσπαστικοποίηση λόγω προσωπικής θυματοποίησης
- Ατομική ριζοσπαστικοποίηση λόγω πολιτικής απογοήτευσης- παράπουνου
- Ατομική ριζοσπαστικοποίηση μέσω της ένταξης σε τζιχαντιστική οργάνωση- η διολίσθηση
- Ατομική ριζοσπαστικοποίηση μέσω της ένταξης σε μια ριζοσπαστική ομάδα- η δύναμη της αγάπης και
- Το εμπνευσμένο κήρυγμα ως μηχανισμός» (Καραγιάννης, 2012, όπως αναφέρεται στο: Καρατράντος, 2016: 56).

2.3.2. Ψυχοκοινωνικές Διαστάσεις

Οι ψυχολογικές διαστάσεις της ερμηνείας του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης στη βία εμπλέκουν τα στοιχεία της επιθετικότητας των ατόμων μιας ομάδας εναντίον των μελών μιας άλλης ομάδας, του διομαδικού ανταγωνισμού, της ανάπτυξης στερεοτύπων και προκαταλήψεων αλλά και τις νόρμες που αναδύονται σε μια ομάδα. Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ατόμων αλληλεπιδρούν με τη δυναμική που αναπτύσσεται στις ομάδες. Σύμφωνα με τον Steinberg (1998) αλλά και τον Bowlby (1989), εχθρότητα εναντίον των άλλων έχει τις ρίζες της σε ελλιπή προσκόλληση με τον γονέα/ φροντιστή κατά την παιδική ηλικία. Ο Steinberg υποστηρίζει ότι όταν κάποιος στερηθεί την ασφαλή προσκόλληση κατά την παιδική ηλικία θα αποπειράται να κερδίσει ασφάλεια και αξία μέσω σχέσεων εξουσίας και θαυμασμού των άλλων. Έτσι ο εξτρεμισμός χρησιμεύει ως **διέξοδος** για συναισθήματα που προκύπτουν από την ανασφάλεια και την απώλεια (Awan & Blakemore, 2013).

Η οπτική του εξτρεμιστή έχει ένα βασικό χαρακτηριστικό το οποίο επηρεάζει και τις πράξεις του. Είναι η πεποίθηση ότι οι απόψεις εντός της ομάδας είναι απολύτως

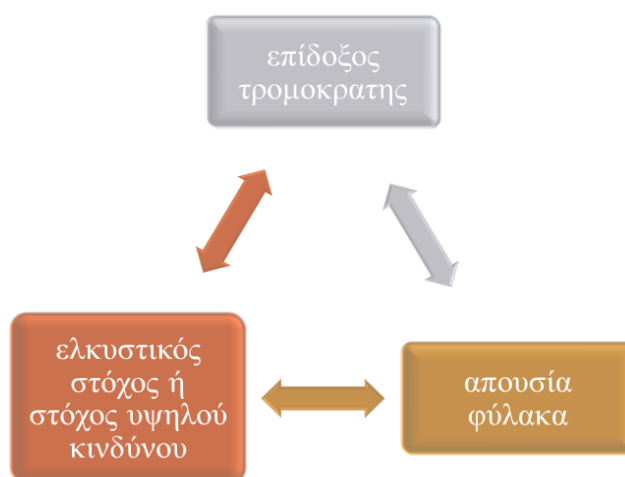
σωστές καθώς και ηθικά ανώτερες ενώ οι πεποιθήσεις άλλων ομάδων στοχεύουν στην αποσταθεροποίηση της δικής τους ομάδας (Awan & Blakemore, 2013). Η ψυχαναλυτική προσέγγιση εστιάζει σε στοιχεία που ενεργοποιούνται ασυνείδητα τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Σύμφωνα με την φροϋδική οπτική γενικά ο πόλεμος αποτελεί μια «συνέχιση της πρωταρχικής πατροκτονίας» (L'Heuillet, 2009, ελληνική έκδοση, 2013: 83). Η βαθύτερη αιτία για την αποδοχή και την υιοθέτηση εξτρεμιστικών συμπεριφορών είναι η ιδιαίτερα έντονη δέσμευση σε στόχους που εξυπηρετούν αυτού του είδους οι συμπεριφορές. Στην περίπτωση του βίαιου εξτρεμισμού, αυτοί οι στόχοι αφορούν στην προώθηση ενός συλλογικού- κοινωνικού θέματος (παράδειγμα: θρησκεία, εθνικιστικά θέματα κ.α.) και η πρωταρχική δέσμευση σε έναν σκοπό μειώνει αναλογικά το ενδιαφέρον του ατόμου και την ανησυχία του για άλλα θέματα όπως είναι η προσωπική και επαγγελματική του εξέλιξη, η ασφάλειά του και άλλα (Kruglanski, Belanger & Gunaratha, 2019: 41). Πιο συγκεκριμένα οι επιθέσεις αυτοκτονίας (*suicide terrorism*) αποτελούν μορφή τρομοκρατίας κατά την οποία ο δράστης (ή οι δράστες) έχουν ως στόχο να σκοτωθούν και οι ίδιοι κατά την επίθεση (Heywood, 2011, στην ελληνική έκδοση: 2013: 490). Η επίθεση αυτοκτονίας σύμφωνα με την φροϋδική προσέγγιση δεν είναι μόνο αποτελεσματική για τους σκοπούς της τρομοκρατίας αλλά αποτελεί «την κατάληξη μιας ενορμητικής διαδικασίας» ενώ ο θάνατος «δεν είναι ένα απλό υποκατάστατο αλλά η ολοκλήρωση της διαδικασίας» (L' Heuillet, 2009, ελληνική έκδοση, 2013: 106- 107).

Ένα σημαντικό στοιχείο που καθορίζει την υπαγωγή του ατόμου σε μια ομάδα, είναι η διαμόρφωση της **κοινωνικής ταυτότητας**. Η κοινωνική κατηγοριοποίηση, η «κατάταξη δηλαδή των ανθρώπων ως μελών διαφορετικών κοινωνικών ομάδων» προκαλεί ένα είδος ταύτιση του ατόμου με την ομάδα (Hogg & Vaughan, 2008, στην ελληνική έκδοση: 2010:513). Η θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel, 1974, Tajfel & Turner, 1979) αφορά στην υπαγωγή των ανθρώπων σε μια ομάδα και βασίζεται στην «αυτό- κατηγοριοποίηση, την κοινωνική σύγκριση και στη δόμηση ενός κοινού αυτό- προσδιορισμού σε όρους ιδιοτήτων που προσδιορίζουν μια ενδο-ομάδα» (Hogg & Vaughan, 2008, στην ελληνική έκδοση: 2010: 515). Η **κοινωνική κατηγοριοποίηση** σε ομάδες, μεμονωμένα και χωρίς να παρεμβαίνουν άλλες μεταβλητές προκαλούν σχηματισμό ομάδας, αρνητικές διομαδικές στάσεις καθώς και διαπροσωπική αλληλεξάρτηση και ιστορικό σύγκρουσης (Turner & Reynolds, 2012:

3). Η κοινωνική κατηγοριοποίηση δηλαδή είναι αρκετή για τη διάκριση και τη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ των ομάδων.

Οι άνθρωποι αναπτύσσουν κοινωνικές ταυτότητες προκειμένου να μειώσουν την υποκειμενική αβεβαιότητα (Hogg & Vaughan, 2008, στην ελληνική έκδοση: 2010: 514) ενώ από τη στιγμή που γίνει μέρος της αυτό- αντίληψής τους, τα άτομα συμμορφώνονται με τις ενδο- ομαδικές νόρμες και αναλύουν τις σχέσεις τους με μέλη άλλων ομάδων με στερεοτυπικούς όρους (Hogg & Vaughan, 2008, στην ελληνική έκδοση: 2010: 515). Ένα χαρακτηριστικό εύρημα από τα πειράματα (Tajfel, 1970) στο πεδίο της κοινωνικής ψυχολογίας που έχουν πραγματοποιηθεί για την μελέτη των ενδο-ομαδικών και διο- ομαδικών σχέσεων, είναι ότι τα υποκείμενα όταν έχουν να επιλέξουν μεταξύ παρόμοιων κερδών για την ομάδα τους και την αντίπαλη ομάδα, προτιμούν να μειώσουν τα κέρδη της ομάδας τους αρκεί να είναι περισσότερα από αυτά της αντίπαλης ομάδας. Το εύρημα αυτό εξηγήθηκε με τους όρους «μιας γενικής νόρμας διάκρισης έναντι της εξωομάδας» (Doise, 1982, στην ελληνική έκδοση: 2009: 165).

Τα τελευταία χρόνια δύο προσεγγίσεις από το πεδίο της Εγκληματολογίας, η Θεωρία των Καθημερινών Δραστηριοτήτων (*Routine Activity Theory- RAT*) και η Θεωρία της Περιστασιακής Δράσης (*Situational Action Theory- SAT*), προσπάθησαν να εξηγήσουν το φαινόμενο της τρομοκρατίας. Σύμφωνα με τη Θεωρία των Καθημερινών Δραστηριοτήτων και τους τρεις βασικούς παράγοντες: δράστης με κίνητρο- ένας ελκυστικός στόχος- απουσία ενός ικανού φύλακα (όπως παρουσιάζεται στο σχήμα 6), αν κάποιος από αυτούς τους παράγοντες αλλάξει ή αλλάξουν κάποια στοιχεία τους, τότε μπορεί να γίνει διαχείριση του φαινομένου ή να υπάρξει πρόληψη των επιθέσεων (VanHasselt & Bourke, 2017: 735).

(Σχήμα 6)

Ένα ακόμα μοντέλο ριζοσπαστικοποίησης είναι και το RFM. Το Μοντέλο Παραγόντων για την Ριζοσπαστικοποίηση (*The Radicalization- Factor Model-RFM*), είναι μια θεωρία με σκοπό την ενσωμάτωση των κύριων παραγόντων που οδηγούν στην ριζοσπαστικοποίηση. Το RFM αναγνωρίζει 4 κύριους παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους:

- **Χαρακτηριστικά του ατόμου:** Αυτή η διάσταση αφορά το άτομο και τα χαρακτηριστικά του που σχετίζονται με μια ασθενέστερη ή ισχυρότερη ευπάθεια στη ριζοσπαστικοποίηση ή συγγένεια με ορισμένες ιδεολογίες και συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς. Μπορεί να πρόκειται και για δημογραφικούς παράγοντες, παραδείγματος χάριν ηλικία, φύλο, κοινωνικοοικονομική κατάσταση), κανόνες και αξίες, προσωπικές εμπειρίες κ.λπ. (Bakker 2011). Ορισμένα μεμονωμένα χαρακτηριστικά μπορούν να αυξήσουν τη τάση για υιοθέτηση εξτρεμιστικών ιδεών και συμπεριφορών (π.χ. εμπειρίες δυσκολιών ή αντιληπτή κοινωνική αδικία).
- **Χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος:** Αυτή η πτυχή αναφέρεται στο ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν όχι μόνο άτομα αλλά και εξτρεμιστικές ομάδες. Μπορεί να πρόκειται για χαρακτηριστικά του οικονομικού, νομικού και πολιτικού συστήματος. τη διάδοση των τεχνολογιών και των μέσων ενημέρωσης.
- **Χαρακτηριστικά των ριζοσπαστικών ομάδων/ιδεολογιών:** Οι εξτρεμιστικές ιδεολογίες παρουσιάζονται σε πολλές μορφές. Οι παράγοντες κινήτρων μπορεί να βασίζονται σε όλα, από τον θρησκευτικό φονταμενταλισμό, τον εθνικιστικό, τις κοινωνικές επαναστατικές απόψεις, συγκεκριμένα ζητήματα όπως τα δικαιώματα των ζώων, τον ρατσισμό ή τις ακροδεξιές ή αριστερές ιδεολογίες. Επίσης, περιλαμβάνονται η κρατικά υποστηριζόμενη τρομοκρατία και η τρομοκρατία με ατζέντα μεμονωμένων θεμάτων.
- **Χαρακτηριστικά των τεχνολογιών:** Οι τεχνολογίες διαφέρουν πολύ ως προς τον βαθμό στον οποίο μπορεί να προσφέρονται για διαδικτυακή ριζοσπαστικοποίηση ή για τρομοκρατικές προσπάθειες. Οι σχετικές πτυχές

περιλαμβάνουν τον βαθμό ανωνυμίας για τους χρήστες, την ταχύτητα με την οποία μπορούν να σταλούν και να διαδοθούν οι πληροφορίες ή/ και τον αριθμό των χρηστών που είναι δυνατό να προσεγγιστούν ταυτόχρονα (Bayerl, Sahar & Akhgar, 2020: 34). Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνονται στο Σχήμα 7:

(Σχήμα 7: Το σχήμα δημιουργήθηκε βάσει των στοιχείων από το: Bayerl, Sahar & Akhgar, 2020: 34)

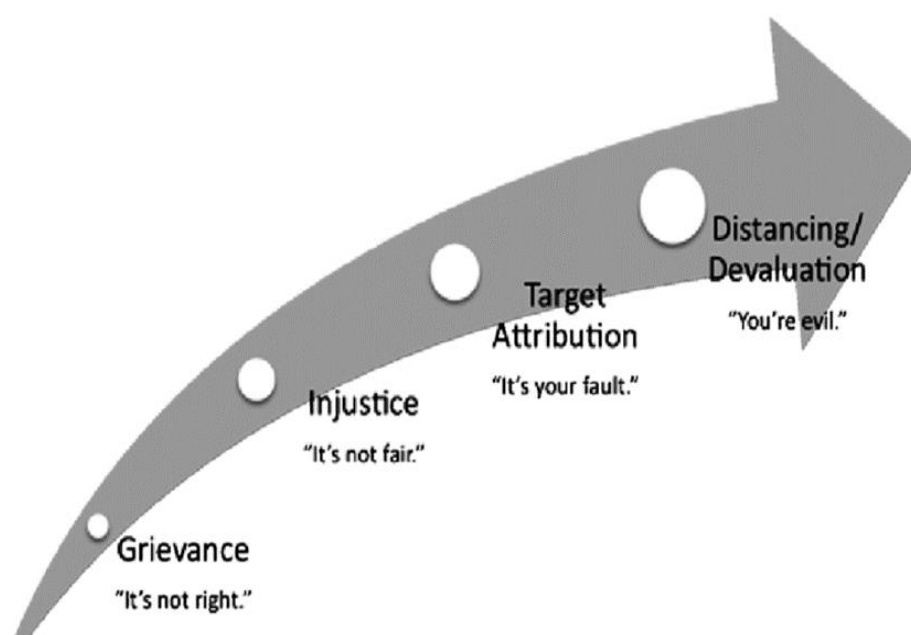
Σύμφωνα με τον Moghaddam (2007) για την καλύτερη κατανόηση της τρομοκρατίας θα ήταν καλύτερα να γίνει αντιληπτή ως κλίμακα, ως μια «σκάλα που ανεβαίνει και στενεύει, οδηγώντας στην κορυφή ενός κτιρίου, δηλαδή την τρομοκρατική πράξη» (Moghaddam, 2007, στην ελληνική έκδοση: 2010: 108). Η σκάλα του Moghaddam ξεκινά από το ισόγειο όπου κυριαρχεί η «εκλαμβανόμενη στέρηση» (*perceived deprivation*) καθώς και η «σχετική στέρηση» (*relative deprivation*)⁴, καθώς και η εγωιστική (ατομική) και η αδελφική (αφορά την ομάδα στην οποία ανήκει ένα άτομο) αποστέρηση (Moghaddam, 2007, στην ελληνική έκδοση: 2010: 110). Ο πρώτος όροφος αναφέρεται στην προσπάθεια των ατόμων να λύσουν θέματα που σχετίζονται με ό,τι εκλαμβάνουν ως άδικη μεταχείριση. Στον δεύτερο όροφο παρατηρείται η μετάθεση της επιθετικότητας. Ο εχθρός παίρνει μορφή. Στον τρίτο όροφο το άτομο δεσμεύεται ηθικά με τους στόχους της ομάδας. Στον τέταρτο όροφο τα μέλη της τρομοκρατικής ομάδας γίνονται και μέρος μικρών πυρήνων. Κάθε πυρήνας αποτελείται από 4 έως 5 άτομα. Σε αυτό τον όροφο υπάρχουν και οι απλοί στρατιώτες που στρατολογούνται για να εκτελέσουν βίαιες επιθέσεις. Ο πέμπτος

⁴Ουσιαστικά πρόκειται για υποκειμενικές αντιλήψεις σε σχέση με το βίωμα της στέρησης.

όροφος οδηγεί στην τρομοκρατική βίαιη πράξη. Δεν υφίστανται πια σε αυτό το στάδιο ανασταλτικοί μηχανισμοί (Moghaddam, 2007, στην ελληνική έκδοση: 2010).

2.3.3. Πολιτικές- Κοινωνικές Διαστάσεις

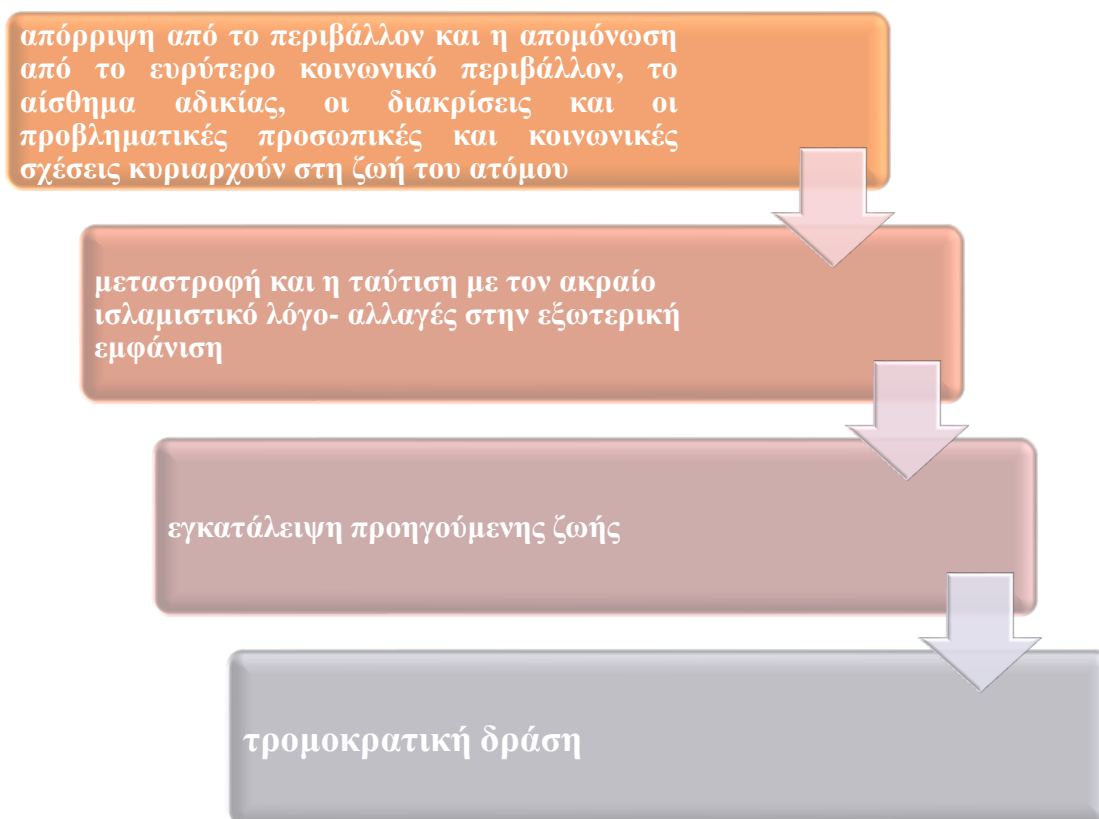
Το εννοιολογικό μοντέλο του Borum για την ριζοσπαστικοποίηση στον βίαιο εξτρεμισμό, προσπαθεί να εξηγήσει πώς τα παράπονα και τα τρωτά σημεία μετατρέπονται σε μίσος για μια ομάδα στόχο και πώς μετατρέπεται το μίσος— για κάποιους—σε δικαιολόγηση της βίας ή στην ώθηση σε βίαιες πράξεις. Η διαδικασία των τεσσάρων σταδίων ξεκινά με τον χαρακτηρισμό κάποιου μη ικανοποιητικού γεγονότος, συνθήκης ή παράπνου (Δεν είναι σωστό) ως άδικο (Δεν είναι δίκαιο). Για την όποια αδικία κατηγορείται κατόπιν μια πολιτική ομάδα, άτομο ή έθνος-στόχος (Εσύ φταις). Αυτός ή η ομάδα που θεωρείται ότι φταίει για την αδικία στη συνέχεια υβρίζεται —συχνά δαιμονοποιείται— (Είσαι Κακός), γεγονός που διευκολύνει τη δικαιολόγηση ή την ώθηση στην επιθετικότητα (Borum, 2011: 38-39, βλ. και: Borum, 2004)⁵

(Φωτογραφία από το μοντέλο του Borum των πέντε σταδίων, Borum, 2011: 39).

⁵Στην βιβλιογραφία (Hogg & Vaughan, Παλαστάμος κ.α.) αυτή η αίσθηση αδικίας σημειώνεται και ως αποστέρηση. Είτε ατομική απόστέρηση όταν πρόκειται για την αίσθηση του ατόμου για τον εαυτό του, είτε αδελφική αποστέρηση όταν πρόκειται για την αίσθηση του ατόμου σε σχέση με την ομάδα στην οποία ανήκει.

Παρόμοιο μοντέλο- στάδια αναφέρεται και στον Μαριόρα όσον αφορά στις προϋποθέσεις για τη ριζοσπαστικοποίηση των μουσουλμάνων στην Ευρώπη. Αρχικά υπάρχει ο προθάλαμος για την ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση. «Πρόκειται για τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας του μουσουλμάνου τα οποία διαμορφώνουν το ιδανικό έδαφος ώστε να καλλιεργηθεί σταδιακά η ακραία σκληροπυρηνική επιλογή». Η απόρριψη από το περιβάλλον και η απομόνωση από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, το αίσθημα αδικίας, οι διακρίσεις και οι προβληματικές προσωπικές και κοινωνικές σχέσεις κυριαρχούν στη ζωή του ατόμου (Μαριόρας, 2020: 329). Στο δεύτερο στάδιο παρατηρείται η «μεταστροφή και η ταύτιση με τον ακραίο ισλαμιστικό λόγο». Η δέσμευση σε αυτό το στάδιο εξαρτάται και από την προηγούμενη θρησκευτική δέσμευση του ατόμου. Χαρακτηριστικό αυτής της δεύτερης φάσης είναι και η αλλαγή στην εξωτερική εμφάνιση του ατόμου (Μαριόρας, 2020: 331). Στο τρίτο στάδιο το άτομο εγκαταλείπει την προηγούμενη ζωή του και ισχυροποιείται η πεποίθησή του, ενώ στο τέταρτο και τελευταίο στάδιο παρουσιάζεται η τρομοκρατική δράση (Μαριόρας, 2020). Στο σχήμα 8 αποτυπώνεται η διαδικασία:

(Σχήμα 8)

Ο Merari (2005) πραγματοποίησε έρευνα προσπαθώντας να βρει στοιχεία ειδικά για τους τρομοκράτες που έκαναν επιθέσεις αυτοκτονίας. Από την έρευνά του τα δημογραφικά στοιχεία ήταν τα εξής:

- Η μέση ηλικία των Λιβανέζων βομβιστών αυτοκτονίας ήταν τα 21 και το ηλικιακό εύρος ήταν 16–28. Η μέση ηλικία των Παλαιστινίων αυτοκτονιών πριν από τη Δεύτερη Ιντιφάντα ήταν 22, με εύρος 18–38. Το ηλικιακό εύρος των Παλαιστινίων στη Δεύτερη Ιντιφάντα ήταν κάπως ευρύτερη (17–53), αλλά ο μέσος όρος παρέμεινε ο ίδιος στο 22.
- Οι περισσότεροι ήταν άγαμοι. Σχεδόν όλοι οι Λιβανέζοι και το 91% των Παλαιστινίων. Ωστόσο, στην παλαιστινιακή περίπτωση, ήταν επίσης πολιτική των οργανώσεων να απέχουν από τη στρατολόγηση παντρεμένων ατόμων για τέτοιες αποστολές
- Σε σχέση με το φύλο, το 84% ήταν άνδρες.
- Σε σχέση με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση αξιόπιστα δεδομένα είναι διαθέσιμα μόνο για το παλαιστινιακό δείγμα. Το 88% είχαν ολοκληρώσει τη βασική εκπαίδευση (κάποιοι είχαν ολοκληρώσει και μεγαλύτερη βαθμίδα εκπαίδευσης). Η οικονομική κατάσταση δε φαίνεται να είναι ο καθοριστικός παράγοντας σε σχέση με τους υπόλοιπους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες (Merari, 2005: 70- 86).

Η έρευνα σχετικά με την ιδεολογία των ισλαμιστικών παράνομων οργανώσεων, δείχνει ορισμένες γενικές τάσεις, οι οποίες τείνουν να συμμορφώνονται με αυτές που παρατηρούνται και σε άλλα είδη πολιτικής βίας (dellaPorta, 2013: 225). Μια από τις παραμέτρους των πολιτικών και κοινωνικών διαστάσεων της ριζοσπαστικοποίησης είναι και τα «γεγονότα εστίασης» (*focusing events*) τα οποία αποτελούν ξαφνικά γεγονότα στην πολιτική και ενεργοποιούν πολλά άτομα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ο John Kingdom (2003) θεωρεί ότι η «ατζέντα της πολιτικής αλλαγής» διαμορφώνεται μέσα από ευρείες διαδικασίες:

- Τη διαφοροποίηση σε αιτίες και δομικούς παράγοντες ενός ζητήματος
- Τα γεγονότα εστίασης που συγκεντρώνουν την προσοχή των ατόμων και είναι δυνατό να οδηγήσουν σε πολιτικές αλλαγές (Καρατράντος, 2021: 158).

2.3.4. Συγκεντρωτικός Πίνακας μοντέλων και τυπολογιών

Ένας συγκεντρωτικός πίνακας ο οποίος αναφέρει τις θεωρίες και τις τυπολογίες που σημειώθηκαν στο κεφάλαιο: 2.3. και στα υποκεφάλαια: 2.3.1., 2.3.2., 2.3.3., παρουσιάζεται στο παρόν κεφάλαιο στον Πίνακα 2.

Συγγραφείς	Θεωρία/ Μοντέλο	Περιεχόμενο
Moghaddam (2007)	Η σκάλα που οδηγεί στη τρομοκρατία	Μια σκάλα που ανεβαίνει και στενεύει, οδηγώντας στην κορυφή ενός κτιρίου, δηλαδή την τρομοκρατική πράξη
Wiktorowicz (2009)	Μοντέλο για ένταξη σε εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές ομάδες	Το μονοπάτι προς τον ριζοσπαστισμό (4 στάδια)
Borum (2011)	Το μοντέλο του Borum των πέντε σταδίων	Το εννοιολογικό μοντέλο του Borum για την ριζοσπαστικοποίηση στον βίαιο εξτρεμισμό, προσπαθεί εξηγεί πώς τα παράπονα και τα τρωτά σημεία μετατρέπονται σε μίσος για μια ομάδα στόχο και πώς μετατρέπεται το μίσος— για κάποιους—σε δικαιολόγηση της βίας ή στην ώθηση σε βίαιες πράξεις.
Bjørgo (2011)	Τυπολογία τρομοκρατών	Τυπολογία με σκοπό την ανάπτυξη πιο συγκεκριμένων και στοχευμένων

		στρατηγικών για την πρόληψη της βίαιης ριζοσπαστικοποίησης και τη διευκόλυνση της απεμπλοκής από την ριζοσπαστικοποίηση, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλομορφία των βίαιων ακτιβιστών
Karagiannis (2012)	Μηχανισμοί	Οι κύριοι μηχανισμοί ριζοσπαστικοποίησης
The Danish approach to preventing and countering all types of violent extremism and radicalization (2015)	PET	Το μοντέλο φάσης PET διακρίνει διαφορετικούς βαθμούς ή στάδια της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης, όπου το άτομο ριζοσπαστικοποιείται όλο και περισσότερο, όσες περισσότερες φάσεις-στάδια περνάει
Doosje, De Wolf, Mann and Feddes (2016)	RFM	4 κύριοι παράγοντες ριζοσπαστικοποίησης
Kruglanski, Belanger και Gunaratha (2019)	Τα 3N της ριζοσπαστικοποίησης (<i>Need, Narrative, Network</i>)	Η ριζοσπαστικοποίηση στη βία έγκειται σε τρία βασικά στοιχεία: την ανάγκη, το αφήγημα και το δίκτυο
Μαριόρας (2020)	Μοντέλο σταδίων	Το μοντέλο αφορά στις προϋποθέσεις για τη ριζοσπαστικοποίηση των μουσουλμάνων στην Ευρώπη

Feddes, Nickolson, Mann, Doosje (2020)	Τυπολογία ομάδων	5 τύποι ριζοσπαστικών ομάδων ανάλογα με τις επιδιώξεις τους

Κεφάλαιο 3. Η Αποτύπωση του φαινομένου - Ειδικότερα ζητήματα ανάλυσης

3.1. Η αποτύπωση του φαινομένου

Η ριζοσπαστικοποίηση ως διαδικασία που οδηγεί στην τρομοκρατία και στη βία, απειλεί όχι απλώς τις ζωές ατόμων ή ομάδων αλλά και τις θεμελιώδεις βάσεις και τους θεμελιώδεις θεσμούς του κοινωνικού οικοδομήματος. Η ακαδημαϊκή κοινότητα και οι ερευνητές δυσκολεύτηκαν να συμφωνήσουν όσον αφορά στις βαθύτερες αιτίες της τρομοκρατίας γενικά. Το Εγχειρίδιο Έρευνας για την Τρομοκρατία (Routledge) εντόπισε περισσότερες από 50 διαφορετικούς υποτιθέμενους «παράγοντες». Μερικοί από αυτούς είναι οι παρακάτω (όχι ειδικά σχετικά με την 11η Σεπτεμβρίου):

- Η τρομοκρατία έχει τις ρίζες της στην πολιτική δυσαρέσκεια.
- Μια κουλτούρα αποξένωσης και ταπείνωσης μπορεί να λειτουργήσει ως ένα είδος μέσου ανάπτυξης
- Μια συλλογική ή ατομική επιθυμία για εκδίκηση ενάντια σε πράξεις καταστολής μπορεί να είναι αρκετό κίνητρο για τρομοκρατικές δραστηριότητες.
- Η σύγχρονη τρομοκρατία εμφανίζεται επειδή οι σύγχρονες συνθήκες κάνουν τις τρομοκρατικές πράξεις εξαιρετικά εύκολες.
- Η επιλογή της τρομοκρατίας αντιπροσωπεύει το αποτέλεσμα μιας μαθησιακής και γνωσιακής διαδικασίας (Schmid, 2013: 2-3).

Η έννοια της ριζοσπαστικοποίησης **δεν ταυτίζεται** με την έννοια της τρομοκρατίας. Η ριζοσπαστικοποίηση είναι μια διαδικασία η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει τόσο σε νόμιμες (μη βίαιες) συμπεριφορές όσο και σε παράνομες μορφές αντίδρασης συμπεριλαμβανομένης της πρόθεσης από το άτομο ή την ομάδα, να

χρησιμοποιήσει βία (Feddes, Nickolson, Mann, Doosje, 2020: 20). Η τρομοκρατία πετυχαίνει τους στόχους της και μέσω του στοιχείου της επικοινωνίας. «Η τρομοκρατική ενέργεια δεν μπορεί να διαχωριστεί από την δραματοποίησή της». Οι πολιτικοί στόχοι των τρομοκρατών εκπληρώνονται και μέσω της χειραγώγησης του γενικού πληθυσμού. Το εργαλείο της χειραγώγησης είναι ο φόβος ενώ ο φόβος «είναι συνυφασμένος με το θάναμα» (L' Heuillet, 2009, ελληνική έκδοση, 2013: 77- 78).

Όσο πιο θανατηφόρα είναι η επιχείρηση τόσο περισσότερο προκαλεί τρόμο. Ο πιο αποτελεσματικός τύπος επίθεσης είναι αυτή η οποία περιλαμβάνει και τον θάνατο του ίδιου του τρομοκράτη. «Η επίθεση αυτοκτονίας...πολλαπλασιάζει τον τρόμο» (L' Heuillet, 2009, ελληνική έκδοση, 2013: 79). Ωστόσο σύμφωνα με τον Schmid (2013: 18) η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης η οποία αφορά άτομα ή/ και ομάδες, συνήθως περιλαμβάνει συγκρουσιακές τακτικές γενικά οι οποίες είναι δυνατό να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- Χρησιμοποίηση πίεσης χωρίς βίαια μέσα
- Διάφορες μορφές πολιτικής βίας (εκτός από την τρομοκρατία)
- Πράξεις βίου εξτρεμισμού υπό τη μορφή της τρομοκρατίας και των εγκλημάτων πολέμου (Feddes, Nickolson, Mann, Doosje, 2020: 20).

Οι Feddes, Nickolson, Mann, Doosje (2020: 22, βλεπ. και.: DellaPorta, 2013: 29) κατηγοριοποιούν τις ριζοσπαστικές ομάδες ανάλογα με τις ανησυχίες και τις επιδιώξεις τους σε πέντε (5) κύριες ομάδες σύμφωνα με τον Πίνακα 3.

Τύπος ομάδας	Κύριες επιδιώξεις/ ανησυχίες ομάδας	Παραδείγματα
1. Σχισματική	Διεκδίκηση συγκεκριμένης περιοχής	ETA, IRA, PALESTINE/Israel, PKK
2. Ακροδεξιά	Απειλή για την ανωτερότητα της «λευκής φυλής»	Ku Klux Klan, Stormfront
3. Ακροαριστερά	Δίκαιη διανομή του πλούτου	FARC, RAF

4. Μονοθεματική	Ένα συγκεκριμένο θέμα	Army of God, Animal Liberation Front
5. Με ακραία θρησκευτικά κίνητρα	Διάδοση της θρησκείας της	ISIS, Al Qaeda, Al-Shabaab

(Ο Πίνακας 3 δημιουργήθηκε κατ' αντιστοιχία με τον πίνακα των: Feddes, Nickolson, Mann, Doosje, 20020:20)

Στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα ο εξτρεμισμός μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και η ατζέντα της κάθε εξτρεμιστικής ομάδας δεν είναι δυνατό να αναλυθεί ούτε να αντιμετωπιστεί με τους ίδιους όρους.

3.2. Το ISIS (*Daesh, ISIL, Islamic State*)⁶

Το Ισλάμ είναι μια ταχύτατα αναπτυσσόμενη θρησκεία. Η επικράτεια του Ισλάμ καταλαμβάνει μεγάλη εδαφική ζώνη. Από το 1,6 δισεκατομμύρια πιστούς η πλειοψηφία τους (85% - 90%) είναι σουνίτες (McHugo, 2017, στην ελληνική έκδοση:2021: 20). Η ριζοσπαστικοποίηση μεταξύ των μουσουλμάνων στον δυτικό κόσμο, όπως εκδηλώθηκε με τις τρομοκρατικές επιθέσεις όπως της 11η Σεπτεμβρίου, τις βομβιστικές και τις επιθέσεις αυτοκτονίας του 2005 στο Λονδίνο και τη δολοφονία του Ολλανδού σκηνοθέτη Theo van Gogh, και άλλες τρομοκρατικές ενέργειες, έχει αποδειχθεί παζλ για τους μελετητές της ριζοσπαστικοποίησης στη βία και της τρομοκρατίας (Veldhuis & Staun, 2009:7).

Κυριαρχούν πολλές λανθασμένες αντιλήψεις σε σχέση με το Ισλάμ. Παραδείγματος χάριν, στην «ορθή ισλαμική σκέψη, οι συμβατικές ερμηνείες της *jihad* απέχουν πολύ από τη συνηθισμένη- και εσφαλμένη- του “Ιερού Πολέμου”» (Teti & Mura, 2009, στην ελληνική έκδοση: 2018: 169). Ο όρος *jihad* σημαίνει «αγωνίζομαι» και σχετίζεται με δύο κατηγορίες αγώνα:

- Τον προσωπικό αγώνα, δηλαδή τον αγώνα για ευλάβεια- «μέγιστη *jihad*» και

⁶Οι όροι *ISIS, Daesh, ISIL, Islamic State* για το Ισλαμικό Κράτος αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα της UK. GOV <https://www.gov.uk/government/topical-events/daesh>

- Τον αγώνα για άσκηση του υπεράσπιση του θρησκευόμενου όταν όμως η άσκησή του, όταν αυτή η άσκηση εμποδίζεται- «*jihad* του σπαθιού» (Teti & Mura, 2009, στην ελληνική έκδοση: 2018: 170).

Λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό του Schmid για την ριζοσπαστικοποίηση (Schmid, 2013:18), η ισλαμιστική ριζοσπαστικοποίηση είναι δυνατόν να γίνει αντιληπτή ως μια διαδικασία, κατά την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα, προχωρούν σταδιακά και ολοένα και περισσότερο σε εκείνα τα οράματα του Ισλάμ που έχουν ως στόχο την εγκαθίδρυση μιας ισλαμικής πολιτικής τάξης και σε ένα κράτος του οποίου οι κυβερνητικές αρχές, οι θεσμοί και το νομικό σύστημα πηγάζουν από τη sharia (Mandaville, 2010:57). Ο ρόλος της ισλαμικής ιδεολογίας έχει συζητηθεί εκτενώς στην Ευρώπη (Schwarzenbach, 2020: 102). Το Daesh δεν εμφανίστηκε ξαφνικά. Ήταν «προϊόν της Αραβικής Άνοιξης». Σύμφωνα με τον Neumann, θεωρείται ακόμα σημαντικότερο από το τζιχαντιστικό κίνημα του BinLaden, Azzam, Anas (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 83). Το Daesh θεωρείται «πολιτική, στρατιωτική και προσωπική κληρονομιά του Abu Musabal-Zarqawi» (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 84).

3.3. Ο ρόλος του διαδικτύου σε σχέση με το υπό εξέταση φαινόμενο

Τα εξτρεμιστικά μηνύματα συνδυάζουν ιδεολογικές, πολιτικές, ηθικές, θρησκευτικές και κοινωνικές αφηγήσεις, βασισμένες σε «ιστορίες» και συχνά μεταφέρουν μονοδιάστατες ερμηνείες του κόσμου και επιδιώκουν να απανθρωποποιήσουν τον «εχθρό». Τα μηνύματα και οι τακτικές που χρησιμοποιούν οι βίαιοι οι εξτρεμιστές στο διαδίκτυο ποικίλλουν ανάλογα με την ομάδα και τον στόχο, καθώς και αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου και ανταποκρίνονται σε σημαντικά γεγονότα⁷. Ωστόσο είναι δυνατόν να επισημανθούν μια σειρά από κοινά μηνύματα και παροτρύνουν για δράση:

- **Καθήκον:** το καθήκον να προστατευθούν οι αδύναμοι

⁷ Σε αυτό το σημείο τονίζεται η έννοια της προσαρμογής στον χώρο και στον χρόνο των μηνυμάτων των εξτρεμιστικών ομάδων.

- **Θυματοποίηση:** τα θύματα που πρέπει κάποιος να προστατέψει (άτομα ή κοινότητες)
- **Θρησκευτική ανταμοιβή:** ο Θεός ανταμείβει αυτούς που εκπληρώνουν την υποχρέωσή τους να υπερασπιστούν τη θρησκεία και τους ομοϊδεάτες τους
- **Ταυτότητα/ η ανάγκη για ταυτότητα**
- **Ανήκοντας/ η ανάγκη να ανήκεις**
- **Ευρύτερος σκοπός:** αναζήτηση νοήματος μέσα από τον αγώνα
- **Περιπέτεια:** ανάγκη για περιπέτεια (Briggs & Fene, 214: 6-7).

Η σύγχρονη εποχή είναι μια ψηφιακή εποχή. Το διαδίκτυο προσφέρει στους τρομοκράτες και στους εξτρεμιστές την «ικανότητα να επικοινωνούν, να διαδίδουν προπαγάνδα, να κατηχούν, να ριζοσπαστικοποιούν, να στρατολογούν και να συνεργάζονται με διάφορους τρόπους» (RAND, 2013, στο: Blanco, Cohen & Nitsch, 2020: 55). Η ανάπτυξη της πληροφόρησης και της αντιπληροφόρησης όσον αφορά το διαδίκτυο συνδυάζει τα κλασικά μοντέλα κυβερνοασφάλειας με τον γνωστό «κύκλο της πληροφόρησης». Εφαρμόζοντας αυτό το μοντέλο στη διαδικτυακή ριζοσπαστικοποίηση διαμορφώνεται ένα συνεχές όπως στο παρακάτω Σχήμα 9 (Blanco, Cohen & Nitsch, 2020: 61):

(Σχήμα 9. Το σχήμα δημιουργήθηκε βάσει των στοιχείων από το: Blanco, Cohen & Nitsch, 2020: 61).

3.4. Ειδικότερα ζητήματα ανάλυσης

Σε σχέση με την **από- ριζοσπαστικοποίηση**, δύο άμεσες ομάδες παραγόντων απεμπλοκής περιλαμβάνουν τόσο ψυχολογικά όσο και σωματικά ζητήματα:

1^η ομάδα: **Ψυχολογικά ή συναισθηματικά ζητήματα** που οδηγούν σε απεμπλοκή από την τρομοκρατία και μπορεί να περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

- Η ανάπτυξη αρνητικών συναισθημάτων ως αποτέλεσμα της εμπειρίας πραγματικής ή απλώς μιας αίσθησης
- Αλλαγή προτεραιοτήτων
- Μια αίσθηση αυξανόμενης απογοήτευσης

2^η ομάδα: Η **φυσική απεμπλοκή** από την τρομοκρατία είναι ελαφρώς διαφορετική στο ότι, ενώ υπάρχει αλλαγή, είναι εξωτερικά αναγνωρίσιμη. Η εμπλοκή ακόμη και στο μικρότερο τρομοκρατικό δίκτυο δεν είναι διακριτή ή στατική – είναι μια διαρκώς μεταβαλλόμενη διαδικασία με μια σειρά από διαφορετικές δραστηριότητες που μπορεί να φαίνονται ασύνδετες, και συχνά μπορεί να συνεπάγονται την εκπλήρωση περισσότερων του ενός ρόλων (Horgan, 2008: 5).

Η **κρίση ταυτότητας** (Identity Crisis) αποτελεί χαρακτηριστικό πολλών νέων καθώς κατά την εφηβική και μεταεφηβική ηλικία μπορεί να βιώσει ένας νέος μια ανάγκη για αναζήτηση της ταυτότητάς του. Χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει πως μια τέτοια ανάγκη δε μπορεί να αφορά σε κάποιες περιπτώσεις και άλλες ηλικιακές ομάδες. Ψυχολογικές ευπάθειες, καταστάσεις ανάγκης ή δύσκολες καταστάσεις, ανάγκη για απόκτηση νοήματος, για απόκτηση μιας βελτιωμένης ταυτότητας, ανάγκη για να ανήκει κάποιος σε μια ομάδα, μπορεί να οδηγήσουν σε ένα γνωσιακό άνοιγμα ώστε το άτομο να γίνει περισσότερο δεκτικό σε ακραίες ιδέες και επιρροές (VanHasselt & Bourke, 2017: 735).

Τα **γεγονότα ενεργοποίησης** (*Trigger Events*) είναι ξαφνικά γεγονότα που προκαλούν την κοινή γνώμη. Μπορούν να χαρακτηριστούν και ως γεγονότα εστίασης/ ενδιαφέροντος (*focusing events*). «Τα γεγονότα αυτά μπορούν να αναδείξουν θέματα στη δημόσια ατζέντα και να προκαλέσουν σημαντικές αλλαγές πολιτικής» (Καρατράντος, 2021: 158).

Το φαινόμενο του μοναχικού λύκου (*Lone Wolf*) δεν είναι νέο. Και άλλα ρεύματα τρομοκρατίας στο παρελθόν είχαν επιδιώξει να κινητοποιήσουν άτομα να προβούν σε τρομοκρατικές πράξεις χωρίς να συμμετέχει ο πυρήνας της οργάνωσης (παράδειγμα: η στρατηγική της «ακέφαλης αντίστασης» του Λούις Μπιμ, νεοναζί, ο

οποίος ενέπνευσε την επίθεση σε ομοσπονδιακά κτίρια στο Οκλαχόμα Σίτι). Ωστόσο πρώτος ο Anwar Nasser al-Awlaki (τζιχαντιστής ιεροκήρυκας) ξεσήκωνε οπαδούς τους για επιθέσεις στη Δύση από το 2000. Δημοσίευε στο ηλεκτρονικό περιοδικό Inspire της Αλ Κάιντα και εξηγούσε πώς μπορεί κάποιος να φτιάξει «βόμβες στη κουζίνα της μαμάς» (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 177). Το δόγμα σε σχέση με τους μοναχικούς λύκους για το Ισλαμικό Κράτος συνοψίζονταν στην παραδοχή ότι αν μπορούσαν να εμπνεύσουν άτομα στη Δύση, θα μπορούσαν να σπείρουν τον τρόπο εξίσου, όσο «και οι περίτεχνες επιθέσεις στις οποίες ειδικεύονταν η Αλ Κάιντα» (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 180).

3.5. Η Ισλαμιστική Ριζοσπαστικοποίηση στη βία ως υβριδική απειλή

Το Daesh ήταν ένα «παγκόσμιο ισλαμο-φανατικό “εξ αποκαλύψεως” φαινόμενο (Ανδριανόπουλος, 2016: 90). Γενικότερα είναι ιδιαίτερα δύσκολο για τα δυτικά κράτη να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους φαινόμενα καθώς τα μέσα και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται σε αυτού του είδους τους πολέμους είναι υβριδικά τόσο στη μορφή όσο και στην εφαρμογή τους. Η απειλή είναι ασύμμετρη. Το ίδιο και η ζημιά που προκαλεί ενώ ο τρόπο αντιμετώπισής αυτού του είδους βίας παρουσιάζει δυσκολίες στην εφαρμογή. Η μη συμβατικής χρήσης της βίας, ο τρόπος στρατολόγησης των νέων (κυρίως σήμερα μέσω του διαδικτύου), δημιουργεί νέες προκλήσεις και φόβους για τις αρχές ασφάλειας.

Ο Hoffman (όπως αναφέρθηκε και στο υποκεφάλαιο των ορισμών) που συχνά θεωρείται ο πατέρας της έννοιας του υβριδικού πολέμου, έχει διατυπώσει έναν ορισμό ο οποίος βασίζεται σε πολλές σχολές στρατηγικής σκέψης. Η έννοια έχει εξελιχθεί μέσα στον χρόνο. Στην ιδέα του Χόφμαν, η οποία εστίαζε σε μη κρατικούς παράγοντες όπως η Χεζμπολάχ και η Αλ Κάιντα, έχουν προστεθεί και διακρατικά δίκτυα (Fridman 2018), και συμπεριλαμβάνονται πλέον οι τακτικές που χρησιμοποιούνται από κράτη. Την εποχή που ο Χόφμαν άρχισε να χρησιμοποιεί τον όρο «υβριδικός πόλεμος», ήταν μόνο ένας από τους πολλούς όρους, οι οποίοι περιελάμβαναν επίσης τους «Νέους Πόλεμους»⁸, τον πόλεμο τέταρτης γενιάς και τον ασύμμετρο πόλεμο, μεταξύ άλλων. Αυτοί οι όροι χρησιμοποιήθηκαν από αναλυτές για να κατανοήσουν τις αλλαγές στον

⁸Για την έννοια των «Νέων Πολέμων», βλ. επίσης: Münkler, 2002, στην ελληνική έκδοση: 2005

σύγχρονο πόλεμο σύμφωνα με την παραδοχή ότι ο πόλεμος είχε γίνει «ουσιαστικά διακριτός» από παλαιότερα πρότυπα σύγκρουσης (Berdal, 2011, όπως αναφέρεται: Giannopoulos, Smith & Theocharidou, 2021: 9). Ένας δρώντας (κρατικός ή όχι) επιλέγει έναν συνδυασμό εργαλείων για να πετύχει τους στρατηγικούς του στόχους. Αυτά τα εργαλεία αποτελούν την εργαλειοθήκη των HybridThreats, η οποία μπορεί να διαφέρει ανάλογα με τον εν λόγω παράγοντα (κρατικός παράγοντας, μη κρατικός παράγοντας) και τον στόχο του. Κάθε εργαλείο στοχεύει έναν ή πολλούς τομείς ή στο συνδυασμό τους (Giannopoulos, Smith & Theocharidou, 2021: 11). Κατά τον ίδιο τρόπο η ισλαμιστική ριζοσπαστικοποίηση στη βία δημιουργεί πληθώρα τακτικών και εργαλείων προκειμένου να πετύχει μέσω των τρομοκρατικών επιθέσεων τους πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους που θέτουν κάθε φορά οι αρχηγοί των τρομοκρατικών ομάδων.

Κεφάλαιο 4. Μελέτη Περιπτώσεων, Ατομικές Περιπτώσεις, Το ταξίδι των ξένων μαχητών στη Συρία- Αποτύπωση

Η Ευρώπη έχει πληγεί από τις τρομοκρατικές επιθέσεις τζιχαντιστών στο έδαφός της. Επίσης πολλές απόπειρες τέτοιου είδους τρομοκρατικών επιθέσεων αποτράπηκαν. Χαρακτηριστικά, το 2019, υπήρξαν 119 τρομοκρατικές απόπειρες στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένων αυτών που πραγματοποιήθηκαν με επιτυχία και αυτών που απέτυχαν ή αποτράπηκαν. Από αυτές, οι 21 αποδίδονται σε τζιχαντιστές. Αν και αντιπροσωπεύουν μόνο το ένα έκτο όλων των επιθέσεων στην ΕΕ, οι τζιχαντιστές τρομοκράτες ήταν υπεύθυνοι και για τους 10 θανάτους και για 26 από τους 27 τραυματίες (European Parliament, 2021).

Μεταξύ 1979 και Μαΐου 2021, υπήρξαν 48.035 ισλαμιστικές τρομοκρατικές επιθέσεις σε όλο τον κόσμο, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα τον θάνατο τουλάχιστον 210.138 ανθρώπων. Τα εκρηκτικά στις επιθέσεις αυτές ήταν το πιο χρησιμοποιημένο όπλο, 43,9% σε 21.082 επιθέσεις, μετά τα πυροβόλα όπλα σε 16.649 επιθέσεις, τα όπλα που χρησιμοποιούνται για επιθέσεις σώμα με σώμα όπως μαχαίρια σε 2.120 επιθέσεις και τέλος τα εμπρηστικά όπλα σε 960 επιθέσεις. (Reynié, 2021). Αναλυτικά τα στοιχεία αναφέρονται στον Πίνακα 4:

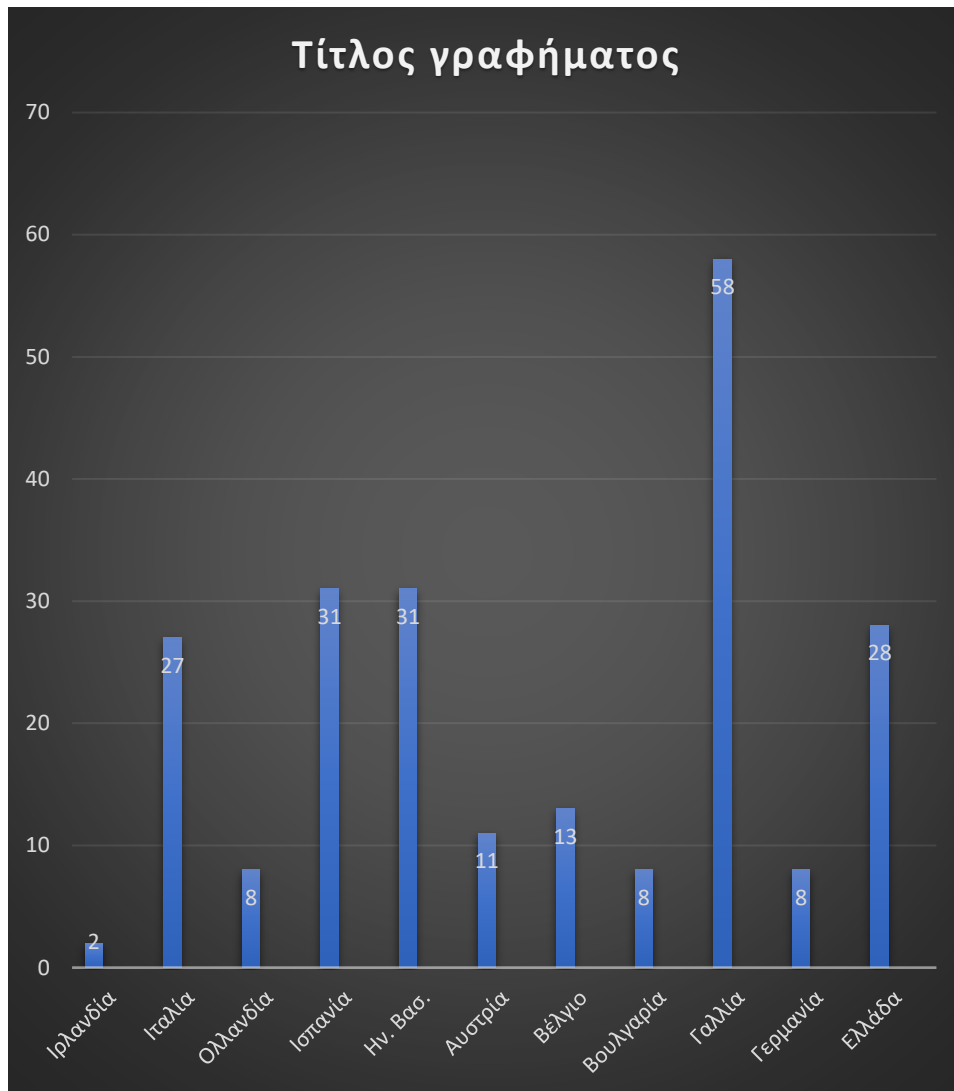
Χρονική περίοδος	Επιθέσεις- θάνατοι
1979-2000	2,194 επιθέσεις και 6,817 θάνατοι
2001-2012	8,265 επιθέσεις και 38,186 θάνατοι
2013-Μάιος2021	37,576 επιθέσεις και 165,135 θάνατοι

(Ο Πίνακας 4 δημιουργήθηκε βάσει των στοιχείων από: Reynié, 2021-
<https://www.fondapol.org/en/study/islamist-terrorist-attacks-in-the-world-1979-2021/>)

Σύμφωνα με έρευνα των Rekawek, Matějka, Szucs, Beňuška, Kajzarová και Rafay (GLOBSEC, 2019), σε ένα σύνολο δεδομένων από 225 περιπτώσεις ατόμων για τα οποία οι συγγραφείς κατάφεραν να συλλέξουν δεδομένα μεταξύ Σεπτεμβρίου 2017 και Ιουνίου 2018, οι 197 τρομοκράτες ήταν τζιχαντιστές τρομοκράτες και 28, που ουσιαστικά αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου της έρευνας, ήταν ακροαριστεροί ή εθνικιστές τρομοκράτες. Οι χώρες της έρευνας ήταν: η Αυστρία, το Βέλγιο, η Βουλγαρία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Ολλανδία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο (Rekawek et al., 2019).

Η έκθεση της GLOBSEC χαρτογραφώντας την τρομοκρατία στην Ευρώπη καταλήγει στα παρακάτω αποτελέσματα για τις ευρωπαϊκές χώρες (Γράφημα 1):⁹

⁹ Την εποχή που έγινε η έρευνα και εκδόθηκε η έκθεση, το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν ακόμα μέλος της Ε.Ε.

(Το Γράφημα 1 δημιουργήθηκε βάσει των στοιχείων από: Rekawek, Matějka, Szucs, Beňuška, Kajzarová & Rafay, 2019: 6).

Για τα χαρακτηριστικά της «ευρωπαϊκής τζιχάντ» αναφέρονται τα εξής:

- Νέοι άνδρες. Το 87% των περιπτώσεων, ήταν άνδρες και μόνο το 13% ήταν γυναίκες.
- Εγχώρια αλλά και προερχόμενη εκτός Ευρώπης. Η ευρωπαϊκή τζιχάντ είναι μια τρικέφαλη ύδρα: εγχώρια, με το 101 (51% των τζιχαντιστών) να έχουν γεννηθεί στην ΕΕ. Πολιτογραφημένοι ή πρώτης γενιάς, με το 22 (11%) να έχουν αποκτήσει την ιθαγένεια της ΕΕ μόνο αργότερα στη ζωή τους ενώ όσοι προήλθαν από το εξωτερικό, το 33 (17%) δεν είχαν ζήσει στην Ε.Ε. Οι

εγκληματίες που έγιναν τρομοκράτες, ωστόσο, ήταν οι περισσότεροι εγχώριοι, με το 71% εξ αυτών να είναι γεννημένοι στην ΕΕ και το 89% να κατέχουν υπηκοότητα της ΕΕ.

- Συνδεδεμένη και με άλλα εγκλήματα. Η ευρωπαϊκή τζιχάντ αφορά στις φυλακές, με το 54% (21 από τους 39 που είχαν φυλακιστεί στο παρελθόν) των εγκληματιών που αργότερα έγιναν τρομοκράτες να ριζοσπαστικοποιήθηκαν στη φυλακή. Σε όλες εκτός από τέσσερις από αυτές τις περιπτώσεις μπόρεσαν να αναπτυχθούν επαφές με άλλους ριζοσπαστικοποιημένους κρατούμενους, με το μισό υποσύνολο «(συν)ριζοσπαστικοποιημένοι στη φυλακή» να μπορεί να διατηρήσει αυτή την επαφή μετά την έξοδο από τη φυλακή
- Χρηματοδοτείται από μια ποικιλία διαφορετικών μέσων και χρησιμοποιεί ποικίλα μέσα
- Οι δράστες σχετίζονται με ταξίδι και επιστροφή από μια ξένη σύγκρουση
- Η ριζοσπαστικοποίηση είναι μια διαδικασία που πολλές φορές διαρκεί χρόνια. Μόνο στο 4% (7 από τα 197) των περιπτώσεων διαρκεί λιγότερο από 6 μήνες πριν τη σύλληψη, τον θάνατο ή την απέλαση.
- Οικογένεια και ομάδα μέσα από την οποία το άτομο ριζοσπαστικοποιείται. Η ευρωπαϊκή τζιχάντ είναι μια οικογενειακή ή συλλογική υπόθεση, με το 26% (52 από τα 197) των ατόμων να έχουν εισαχθεί σε δίκτυα τζιχάντ μέσω φίλων ή της οικογένειας.
- Οι Ευρωπαίοι τζιχαντιστές δεν είναι επαρκώς μορφωμένοι: μόνο το 20% έχει κάποια εμπειρία στο γυμνάσιο και μόλις 3 έχουν ολοκληρώσει προπτυχιακές σπουδές.

- Οι Ευρωπαίοι τζιχαντιστές δεν έχουν μεγάλη επιτυχία όσον αφορά την επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Από αυτή την ομάδα, το 40% (78 από τους 197) ήταν άνεργοι τη στιγμή της σύλληψης, του θανάτου ή της απέλασής τους. Μόνο το 28% (56 από τους 197) απασχολούνταν επαγγελματικά κατά τη σύλληψή τους (Rekawek et al. 2019: 8- 9).

Σε σχέση με μια χρονική περίοδο από το 2001 έως σήμερα και για τις χώρες: Γαλλία, Αυστρία, Ισπανία και Γερμανία, χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης οι οποίες βίωσαν τα αποτελέσματα της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, τα σημαντικά γεγονότα σε σχέση με τις ισλαμιστικές τρομοκρατικές ομάδες και επιθέσεις ήταν τα εξής:

4.1. Γαλλία

2001: Η αστυνομία συλλαμβάνει επτά ύποπτους ισλαμιστές εξτρεμιστές που συνδέονται με το δίκτυο Bin Ladin με επικεφαλής τον Djamel Beghal (US National Counter terrorism Center NCTC, 2021).

2015: Επίθεση στο γραφείο του περιοδικού Charlie Hebdo σκότωσε 12 άτομα στο Παρίσι. HAQAP αναλαμβάνει την ευθύνη στις 14 Ιανουαρίου (US National Counter terrorism Center NCTC, 2021). Δράστες οι: Said και Cherif Kouachi (BBC, 2016).

2015: Τέσσερις νεκροί σε επίθεση σε ντελικατέσεν στο Παρίσι. Το ISIL ανέλαβε την ευθύνη στις 3 Φεβρουαρίου (US National Counterterrorism Center NCTC, 2021).

2015: Ένας άνδρας με μαχαίρι επιτέθηκε και τραυμάτισε τρεις στρατιώτες που περιπολούσαν έξω από ένα κέντρο εβραϊκής κοινότητας στη Νίκαια. Ο δράστης ονομαζόταν Moussa Coulibaly, ένας Μαλιανός χωρίς προφανή σχέση με τον ένοπλο του Παρισιού με το ίδιο επώνυμο (BBC, 2016).

2015: Επίθεση σε εργοστάσιο συμφερόντων των ΗΠΑ κοντά στη Λυών που σκοτώνει έναν και τραυματίζει άλλους δύο. Δεν υπήρξε ανάληψη ευθύνης (US National Counter terrorism Center NCTC, 2021).

2015: Σειρά επιθέσεων μέσα και γύρω από το Παρίσι. Η πιο σοβαρή επίθεση στο θέατρο Μπατακλάν. Σκοτώνονται 129 άτομα και τραυματίζονται περισσότερα από 400. Το ISIS αναλαμβάνει την ευθύνη (US National Counter terrorism Center NCTC, 2021).

2016: Επίθεση στη Νίκαια. Δεκάδες άνθρωποι σκοτώθηκαν, ανάμεσά τους και παιδιά, όταν ένα φορτηγό με οδηγό τον Mohamed Lahouaiej -Bouhlel, έπεσε πάνω σε ένα μεγάλο πλήθος που παρακολουθούσε μια επίδειξη πυροτεχνημάτων για τον εορτασμό της Ημέρας της Βαστίλης(BBC, 2016).

2016: Στην Valence ένας άνδρας πυροβολήθηκε αφού φέρεται να οδήγησε αυτοκίνητο εναντίον τεσσάρων στρατιωτών που φρουρούσαν ένα τζαμί. Ένας από τους στρατιώτες τραυματίστηκε και μια αδέσποτη σφαίρα χτύπησε έναν ηλικιωμένο περαστικό (BBC, 2016).

2016: Στο Παρίσι, ένας άνδρας που προφανώς προσπαθούσε να επιτεθεί σε αστυνομικό (τμήμα την επέτειο των επιθέσεων στο CharlieHebdo) πυροβολήθηκε από την αστυνομία(BBC, 2016).

2016: Στην Magnanville ένας Γάλλος αστυνομικός διοικητής και η σύντροφός του μαχαιρώθηκαν μέχρι θανάτου στο σπίτι τους δυτικά του Παρισιού από έναν άνδρα που ισχυρίστηκε πίστη στο λεγόμενο Ισλαμικό Κράτος (IS). Το τρίχρονο παιδί τους επέζησε. Ο δράστης σκοτώθηκε σε επίθεση της αστυνομίας στο σπίτι(BBC, 2016).

2016: Στο Saint-Etienne-du-Rouvray, ένας ιερέας σκοτώθηκε σε επίθεση δύο ενόπλων σε εκκλησία σε προάστιο της Ρουέν στη βόρεια Γαλλία. Οι δράστες μπήκαν στην εκκλησία στο Saint-Etienne-du-Rouvray κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, παίρνοντας ομήρους τον ιερέα, JacquesHamel, 84 ετών, και άλλα τέσσερα άτομα, προτού πυροβοληθούν από την αστυνομία(BBC, 2016).

2017: Απόπειρα επίθεσης στο αεροδρόμιο Orly. Ένας άνδρας πυροβολείται μέχρι θανάτου αφού προσπάθησε να αρπάξει τα όπλα ενός στρατιώτη στο αεροδρόμιο Orly στο Παρίσι. Ο δράστης, ένας 39χρονος ριζοσπαστικοποιημένος μουσουλμάνος γνωστός ως Ziyed B, πυροβόλησε έναν αστυνομικό που τον σταμάτησε σε οδικό

έλεγχο, στη συνέχεια κράτησε μια γυναίκα οδηγό υπό την απειλή όπλου και έκλεψε το αυτοκίνητό της για να πάει στο Orly (SkyNews, 2020).

2017: Ένας αστυνομικός σκοτώθηκε και άλλοι δύο τραυματίστηκαν σοβαρά όταν ένας ένοπλος άνοιξε πυρ σε μια από τις πιο δημοφιλείς περιοχές του Παρισιού. Ο δράστης κατέβηκε από ένα αυτοκίνητο που στάθηκε δίπλα σε ένα ακινητοποιημένο βαν της αστυνομίας στα Ηλύσια Πεδία και άρχισε αμέσως να πυροβολεί κατά των αστυνομικών (SkyNews, 2020).

2017: Ένας άνδρας οπλισμένος με σφυρί και κουζινομάχαιρα επιτέθηκε σε αστυνομικούς έξω από τον καθεδρικό ναό της Παναγίας των Παρισίων. Ένας αξιωματικός υφίσταται ελαφρά τραύματα στον αυχένα κατά τη διάρκεια της επίθεσης στην αυλή του καθεδρικού ναού προτού πυροβοληθεί και τραυματιστεί (SkyNews, 2020).

2017: Ο Adam Dzaziri, 31 ετών, οδηγεί ένα αστυνομικό αυτοκίνητο στο Champs-Elysee, με ένα τουφέκι Καλάσνικοφ, πιστόλια και φιάλες υγραερίου που βρέθηκαν αργότερα στο αυτοκίνητο. Ήταν στη λίστα παρακολούθησης τρομοκρατών, ανέφεραν πηγές της αστυνομίας (SkyNews, 2020).

2017: Ο Hamou B, επιτέθηκε με το αυτοκίνητό του σε μια ομάδα Γάλλων στρατιωτών στο δυτικό Παρίσι. Δώδεκα στρατιώτες τραυματίστηκαν στην επίθεση - τρεις εκ των οποίων σοβαρά - στο προάστιο Levallois-Perret της πόλης (SkyNews, 2020).

2017: Δύο γυναίκες δολοφονήθηκαν από μαχαίρι σε τρομοκρατική επίθεση στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της Μασσαλίας. Ο δράστης πυροβολήθηκε από στρατιώτες που περιπολούσαν μέσα στο σιδηροδρομικό σταθμό Saint Charles (SkyNews, 2020).

2018: Τρεις άνθρωποι σκοτώθηκαν και τρεις τραυματίστηκαν όταν ο 26χρονος Redouane Lakdim κράτησε ομήρους σε ένα σούπερ μάρκετ στο Trebes, στη νοτιοδυτική Γαλλία. Ήταν γνωστός στην αστυνομία, αλλά δεν θεωρήθηκε απειλήσε σχέση με μελλοντικές τρομοκρατικές πράξεις (SkyNews, 2020).

2018: Ένα άτομο σκοτώθηκε και άλλοι τέσσερις τραυματίστηκαν με μαχαίρι. Ο δράστης ισχυρίστηκε ότι ήταν στρατιώτης του Ισλαμικού Κράτους. Ο δράστης πυροβολήθηκε από την αστυνομία. Το περιστατικό συνέβη στη Rue Monsigny στο δεύτερο διαμέρισμα της γαλλικής πρωτεύουσας, όπου βρίσκονται η όπερα και τα καταστήματα λιανικής του Παρισιού (SkyNews, 2020).

2018: Δύο άνθρωποι τραυματίστηκαν με μαχαίρι κοντά στα πρώην γραφεία του περιοδικού Charlie Hebdo. Ένας άνδρας που καταγόταν από το Πακιστάν συνελήφθη για την επίθεση (SkyNews, 2020)

2020: Ο δάσκαλος Samuel Paty, 47 ετών, αποκεφαλίστηκε στους δρόμους του Παρισιού. Ο δολοφόνος του - ο Τσετσένος Abdulkh Anzorov, 18 ετών - πυροβολήθηκε από την αστυνομία μετά την επίθεση (SkyNews, 2020).

2020: Τρεις άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους - μεταξύ των οποίων μια γυναίκα που αποκεφαλίστηκε - στην εκκλησία της Παναγίας των Παρισίων. Η αστυνομία πυροβόλησε τον ύποπτο. Αργότερα στη νότια πόλη της Αβινιόν, η αστυνομία πυροβόλησε και σκότωσε έναν ένοπλο άνδρα (SkyNews, 2020).

2021: Άνδρας που κρατούσε μαχαίρι σκοτώθηκε από την αστυνομία έξω από εβραϊκό σχολείο στη Μασσαλία (The Times of Israel, 2021).

2021: Μια γυναίκα αστυνομικός σκοτώθηκε από επίθεση με μαχαίρι σε αστυνομικό τμήμα νοτιοδυτικά του Παρισιού. Ο δράστης, πήγε στην Γαλλία από την Τυνησία πριν από αρκετά χρόνια. Πυροβολήθηκε από την αστυνομία (BBC, 2021).

2021: Ένας ριζοσπαστικοποιημένος Γάλλος πρώην κρατούμενος που βρισκόταν σε λίστα παρακολούθησης πιθανών τρομοκρατών, μαχαίρωσε μια αστυνομικό μέσα στο σταθμό της αστυνομίας στη δυτική Γαλλία. Ο δράστης σκοτώθηκε μετά από ανταλλαγή πυρών με την αστυνομία (FRANCE 24, 2021).

4.2. Ισπανία

2004: Η Ταξιαρχία Abu Hafsal-Masri ανέλαβε την ευθύνη για τέσσερις βόμβες σε τρένα της Μαδρίτης, σκοτώνοντας 198 και τραυματίζοντας 600 (US National Counter Terrorism Center NCTC, 2021).

2008: Αξιωματούχοι απέτρεψαν μια επίθεση στο μετρό εμπνευσμένη από τη Μαδρίτη που σχεδιάστηκε από υπόπτους που συνδέονται με τους Ταλιμπάν του Πακιστάν (Tara, 2017).

2017: Το Ισλαμικό Κράτος ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση με βαν στη Βαρκελώνη που άφησε πίσω της 24 νεκρούς και περισσότερους από 100 τραυματίες (Tara, 2017).

2021: Η ισπανική αστυνομία συνέλαβε 5 τζιχαντιστές ως ύποπτους ότι ετοίμαζαν τρομοκρατική επίθεση (EUROPOL, 2021).

4.3. Αυστρία

2020: Στην Βιέννη σημειώθηκαν τρομοκρατικές επιθέσεις, σε πολλές τοποθεσίες, προκαλώντας τέσσερις θανάτους πολιτών και πολλούς τραυματισμούς. Ο δράστης σκοτώθηκε από τις αρχές (GOV. UK, 2021). Ο ένοπλος ήταν ένας 20χρονος «ισλαμιστής τρομοκράτης» που αφέθηκε ελεύθερος από τη φυλακή τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς. Η τζιχαντιστική οργάνωση Ισλαμικό Κράτος (IS) ανέλαβε την ευθύνη για την επίθεση (BBC, 2020).

4.4. Γερμανία

2007: Τρεις συνελήφθησαν στο Oberschledorn καθώς οι αρχές απέτρεψαν σχέδιο επίθεσης εναντίον των ΗΠΑ και άλλων στόχων. Η Ένωση Ισλαμικής Τζιχάντ ανέλαβε την ευθύνη για την αποτυχημένη επίθεση (US National Counter terrorism Center NCTC, 2021).

2011: Ένας ένοπλος σκότωσε δύο Αμερικανούς αεροπόρους και τραυμάτισε άλλους δύο στο αεροδρόμιο της Φρανκφούρτης (Ewing & Bumiller, 2011). Δράστης ένας 21χρονος Αλβανός από το Κοσσυφοπέδιο. Η επίθεση στις 2 Μαρτίου ήταν η πρώτη

επιτυχημένη επίθεση από ισλαμιστή εξτρεμιστή σε γερμανικό έδαφος. Προκάλεσε φόβους για τον κίνδυνο επιθέσεων από «μοναχικούς λύκους» (Deutsche Welle, 2021).

2016: Τρομοκρατική επίθεση στην χριστουγεννιάτικη αγορά του Βερολίνου. Στις 19 Δεκεμβρίου 2016, ο Τυνήσιος εξτρεμιστής Anis Amri έκλεψε ένα φορτηγό αφού πυροβόλησε και σκότωσε τον οδηγό του και το οδήγησε στην χριστουγεννιάτικη αγορά στην Breitscheidplatz του Βερολίνου, σκοτώνοντας 11 και τραυματίζοντας 55. Τέσσερις ημέρες αργότερα, το πρακτορείο ειδήσεων Amaq που συνδέεται με το Ισλαμικό Κράτος κυκλοφόρησε ένα βίντεο του Amri στο οποίο είχε ορκιστεί πίστη στον ηγέτη του Ισλαμικού Κράτους Abu Bakral-Baghdadi και ορκιζόταν να σφάζει «σταυροφόρους που βομβαρδίζουν τους μουσουλμάνους καθημερινά». Η επίθεση στην Breitscheidplatz ήταν η πρώτη επιβεβαιωμένη τρομοκρατική επίθεση που σχετίζεται με το Ισλαμικό Κράτος στη Γερμανία και οδήγησε σε θανάτους (Heil, 2017: 1).

Τέσσερις ημέρες μετά την επίθεση, ο ύποπτος, σκοτώθηκε σε ανταλλαγή πυροβολισμών με την αστυνομία κοντά στο Μιλάνο της Ιταλίας (EUROJUST).

2016: Ένας έφηβος Αφγανός πρόσφυγας τραυμάτισε πέντε επιβάτες σε τρένο στο Wuerzburg με τσεκούρι και μαχαίρι. Πυροβολήθηκε από αστυνομικούς (BBS, 2016).

2016: Ένας Γερμανός έφηβος ιρανικής καταγωγής πυροβόλησε και σκότωσε 9 ανθρώπους στο Μόναχο προτού αυτοκτονήσει (BBS, 2016).

2016: Ένας 21χρονος Σύρος πρόσφυγας σκότωσε μια γυναίκα και τραυμάτισε άλλα 5 άτομα. Αργότερα την ίδια μέρα, ένας 27χρονος Σύρος του οποίου η αίτηση για άσυλο είχε απορριφθεί ανατινάχθηκε έξω από ένα μπαρ στο Ansbach. 15 άνθρωποι τραυματίστηκαν (BBS, 2016).

2016: Η SafiaS, ήταν 15 ετών όταν μαχαίρωσε και τραυμάτισε σοβαρά έναν αστυνομικό στο λαιμό στον κεντρικό σταθμό του Αννόβερο. Η επίθεση έγινε μετά από εντολή του ISIS (BBC, 2017).

2017: Ο Παλαιστίνιος δράστης, Ahmad Alhaw, σκότωσε έναν 50χρονο και τραυμάτισε σοβαρά άλλους 6 ανθρώπους, με μαχαίρι σε σούπερ μάρκετ στο Αμβούργο. Ο δράστης

είχε ζητήσει άσυλο άλλα είχε απορριφθεί. Ο Alhaw ορκίστηκε πίστη στην οργάνωση Ισλαμικό Κράτος. (BBC, 2018).

2020: Τρομοκρατική επίθεση στον αυτοκινητόδρομο του Βερολίνου. Ένας άνδρας χτύπησε τρεις μοτοσικλετιστές σε έναν αυτοκινητόδρομο στο Βερολίνο. 3 άτομα τραυματίστηκαν σοβαρά όταν το αυτοκίνητο του υπόπτου συγκρούστηκε με μοτοσικλέτες και αυτοκίνητα στον αυτοκινητόδρομο A100 (BBC, 2021).

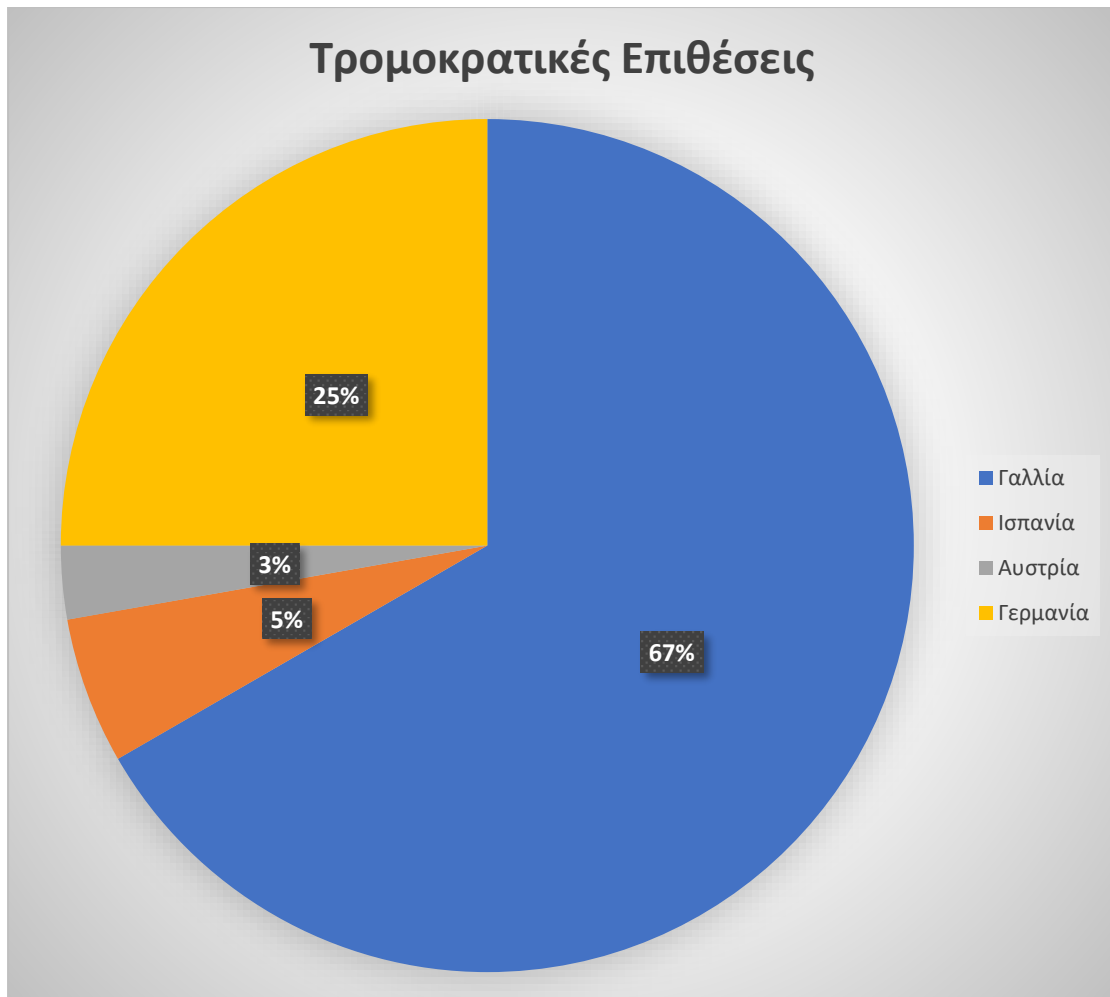
2020: Επίθεση με μαχαίρι στη Δρέσδη που υποκινήθηκε από τον ισλαμικό εξτρεμισμό. Ένας 20χρονος Σύρος που μαχαίρωσε μέχρι θανάτου έναν άνθρωπο και τραυμάτισε έναν άλλο στη Δρέσδη πιθανότατα υποκινήθηκε από ισλαμικό εξτρεμισμό. Ο δράστης είχε ζητήσει άσυλο αλλά δεν το έλαβε (Deutsche Welle, 2021).

4.5. Ατομικές Περιπτώσεις- Το ταξίδι των ξένων μαχητών στη Συρία- Αποτύπωση

Οι επιθέσεις σε Γαλλία, Ισπανία, Αυστρία και Γερμανία από το 2001 και έπειτα, είναι δυνατό να αποτυπωθούν σε πίνακα όπως παρακάτω στον Πίνακα 5 και Γράφημα 2:

(Πίνακας 5)

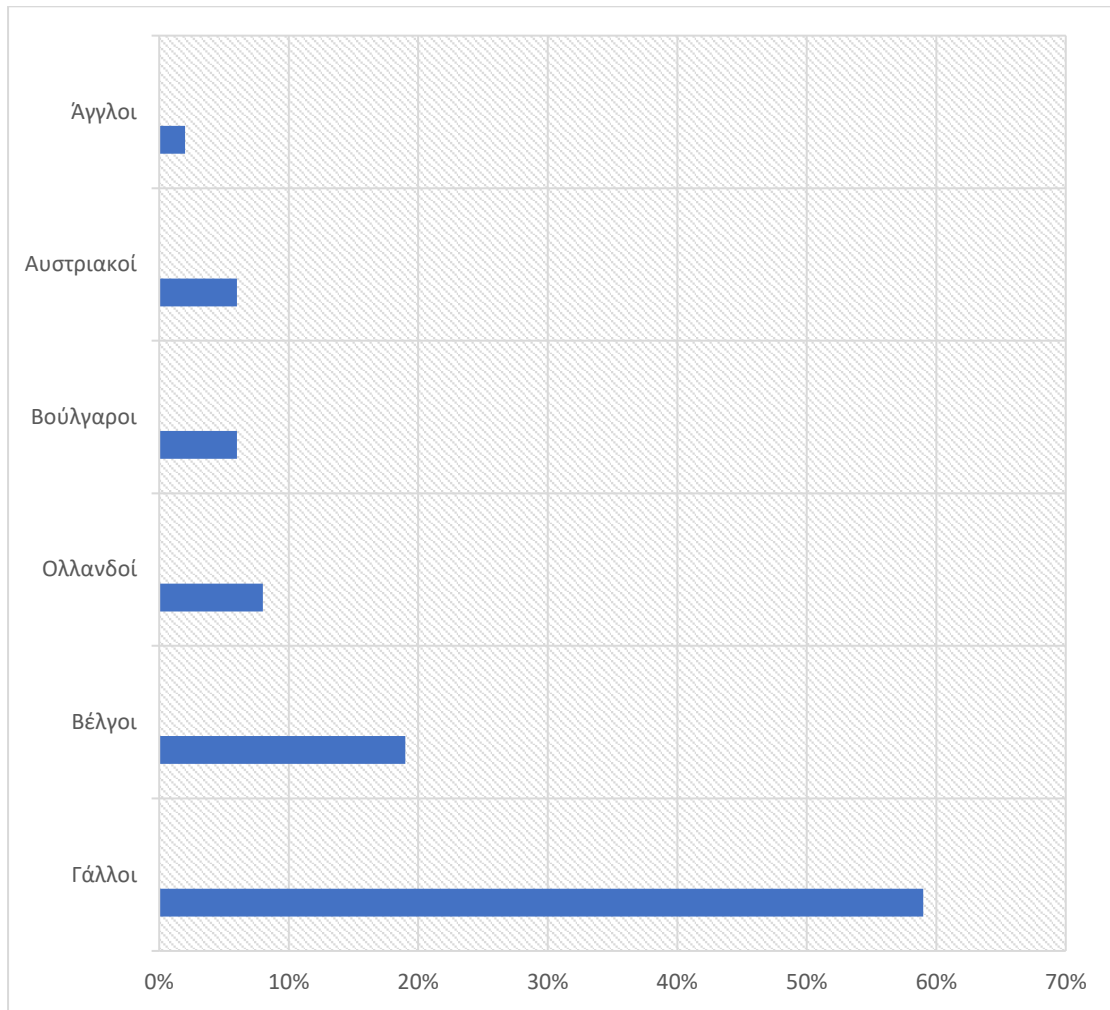
Χώρα	Αριθμός επιθέσεων
Γαλλία	24
Ισπανία	2
Αυστρία	1
Γερμανία	9

(Το Γράφημα 2 δημιουργήθηκε βάσει του Πίνακα 4).

Από το 2012 (εμφύλιος πόλεμο στη Συρία), το θέμα των ξένων μαχητών ή ατόμων που ταξίδεψαν για να ενταχθούν στον πόλεμο στη Συρία, οικειοθελώς και χωρίς χρηματική ανταμοιβή, απασχόλησε τους Ευρωπαίους ειδικούς για τη Μέση Ανατολή και την τρομοκρατία. Καθώς όλο και περισσότεροι από αυτούς τους μαχητές κατέληγαν είτε στις τάξεις του Μετώπου Al-Nusra που συνδεόταν με την Αλ Κάιντα ή τον ISIS, έγιναν γνωστοί ως ξένοι τρομοκράτες μαχητές ή FTFs. Καθώς ορισμένοι από αυτούς άρχισαν να επιστρέφουν στα σπίτια τους, η εστίαση μετατοπίστηκε στους FTF που επέστρεφαν. Στην έρευνα των Rekawek, Matějka, Szucs, Beňuška, Kajzarová & Rafay (2019) από το σύνολο των 197 ατόμων τρομοκρατών- τζιχαντιστών, το 26% (ή 52 από τους 197) ήταν FTF (Rekawek et al., 2019).

Οι ξένοι τρομοκράτες μαχητές ανά χώρα (Rekawek et al., 2019) κατανέμονται σύμφωνα με το Γράφημα 3:

(Το Γράφημα 3 δημιουργήθηκε βάσει στοιχείων από: *Rekawek, Matějka, Szucs, Beňuška, Kajzarová & Rafay, 2019: 28*).

Υπήρξαν πολλοί ξένοι **μαχητές** που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις τρομοκρατικές επιθέσεις που συγκλόνισαν τα τελευταία χρόνια την κεντρική Ευρώπη. Οι ατομικές περιπτώσεις που σημειώνονται στο παρόν κεφάλαιο, επιλέχθηκαν ως περισσότερο αντιπροσωπευτικές της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στη βία.

4.5.1. Η περίπτωση του Abdelhamid Abaaoud

Ο Abdelhamid Abaaoud, ήταν ο Βέλγος μαχητής που θεωρήθηκε ύποπτος για την οργάνωση των επιθέσεων της στη γαλλική πρωτεύουσα, στις οποίες δολοφονήθηκαν 129 άνθρωποι (Μπατακλάν 2015). Σκοτώθηκε σε αστυνομική

επιδρομή στο προάστιο Saint Denis του Παρισιού (FRANCE 24, 2016). Οι υπηρεσίες πληροφοριών τον είχαν αναγνωρίσει ως σύνδεσμο μεταξύ της ηγεσίας του ISIS στη Συρία και των ευρωπαϊκών τρομοκρατικών πυρήνων, και πιστεύεται ότι είχε μετακινηθεί μεταξύ πολλών ευρωπαϊκών χωρών χωρίς να συλληφθεί. Ο Abaaoud, στα 20 του, ήταν ήδη γνωστός στις αντιτρομοκρατικές υπηρεσίες. Πιστεύεται ότι ήταν κοντά στον ηγέτη του ISIS, Abu Bakral- Baghdadi. Παρά το γεγονός ότι είχε προκαλέσει το ενδιαφέρον της γαλλικής υπηρεσίας πληροφοριών, ο Abaaoud φαινόταν να έχει μετακινηθεί ανεμπόδιστα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με τη γερμανική εφημερίδα Der Spiegel και άλλα γερμανικά μέσα ενημέρωσης, ο Abaaoud πέταξε από την Κολωνία στην Κωνσταντινούπολη στις 20 Ιανουαρίου 2014, λέγοντας στον συνοριακό έλεγχο ότι σχεδίαζε «να επισκεφτεί φίλους και την οικογένειά του στην Τουρκία και μετά να επιστρέψει στην Κολωνία». Ο Abaaoud πιστεύεται ότι εντάχθηκε στο ISIS στη Συρία αφού ταξίδεψε από το Βέλγιο. Ο Abaaoud ανέπτυξε δεσμούς με μια λιβυκή ταξιαρχία του ISIS που ονομάζεται Al-Battar. Στη Συρία, ο Abaaoud έγινε γνωστός με τα ονόματα: AbouOmaralSoussi και AbuOmaralBelgiki. (Castillo & Cruickshank- CNN, 2015).

Ο πατέρας του Abaaoud γεννήθηκε στο Μαρόκο, αλλά φέρεται να μετακόμισε στο Βέλγιο το 1975, στο Molenbeek, δήμο των Βρυξελλών (Graham, 2015). Ο Abaaoud γεννήθηκε το 1987 μετανάστη τρίτης γενιάς από το Molenbeek που είχε εγγραφεί, σε ηλικία δώδεκα ετών, στο Καθολικό Κολλέγιο του Saint-Pierre στην περιοχή Tony του Uccle των Βρυξελλών. Η πορεία του Abaaoud «ακολούθησε ένα πολύ γνωστό σενάριο». Είχε εγκαταλείψει το σχολείο λόγω κακών ακαδημαϊκών επιδόσεων. Στη συνέχεια έκλεβε, χτυπούσε κόσμο και φυλακίστηκε για έναν χρόνο. Ο Βέλγος δημοσιογράφος Guy Van Vlierden έχει γράψει την πληρέστερη βιογραφία του Abaaoud μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με τον ίδιο, το 2010, ο Abaaoud και ο φίλος του Salah Abdeslam, εισέβαλαν σε ένα γκαράζ σε μια πόλη νοτιοανατολικά των Βρυξελλών. Διέφευγαν τη σύλληψη από την αστυνομία και ο Abaaoud «πήδηξε σε ένα ποτάμι, και μετά υπέφερε από υποθερμία. Πιθανότατα ήταν όλοι λίγο μεθυσμένοι», είπε ο επί χρόνια δικηγόρος Alexandre Chateau για αυτό το περιστατικό. Το 2012 ξαναμπήκε στη φυλακή για επίθεση. Το 2013 κατάφερε να πάει στη Συρία όπου εντάχθηκε στο Ισλαμικό Κράτος (Weiss & Hassan, 2016: 307).

(Μια φωτογραφία του Abdel hamid Abaaoud που δημοσιεύτηκε από το ISIS/Reuters, από: Graham, 2015, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/11/who-was-abdelhamid-abaaoud-isis-paris/416739/>)

Σύμφωνα με το ιστορικό που φέρεται να έχει ο Abdelhamid Abaaoud, η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης παρουσιάζεται ως μια μακρά διαδικασία. Η φυλακή φαίνεται να διαδραμάτισε κομβικό ρόλο στην ριζοσπαστικοποίησή του, στο 2ο στάδιο (σύμφωνα με τα στάδια του μοντέλου του Wiktorowicz (*Model for Joining Extremist and Terrorist Groups* στο: Beutel, 2009: 9), κατά τη θρησκευτική αναζήτηση κατά την οποία το άτομο αναζητά νόημα μέσω της θρησκείας. Η κοινωνικοποίησή του κατόπιν, μέσω των γνωριμιών που έκανε στη φυλακή, βοήθησαν στην εσωτερικευση των ριζοσπαστικών ιδεών και τέλος στην ένταξή του στην τρομοκρατική ομάδα και στο πέρασμα στη βία.

4.5.2. Η περίπτωση της Safia S.

Η Safia S. μια έφηβη, σε ηλικία 15 ετών το 2017, μαχαίρωσε έναν αστυνομικό κατόπιν εντολής μαχητών του Ισλαμικού Κράτους. Είχε διπλή υπηκοότητα: Γερμανίδα και Μαροκινή υπήκοος. Το 2008, σε ηλικία μόλις επτά ετών, εμφανίστηκε σε ένα βίντεο με τον Γερμανό ισλαμιστή ιεροκήρυκα Pierre Vogel, ο οποίος την επαίνεσε ως «μικρή μας αδερφή». Η επίθεση πραγματοποιήθηκε στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό του Ανόβερου. Πριν από την επίθεση η Safia S, είχε ταξιδέψει στην Κωνσταντινούπολη, όπου συνάντησε μέλη του ISIS και σχεδίαζαν να τη βοηθήσουν να εισέλθει σε εδάφη στη Συρία που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του ISIS. Ο 18χρονος αδελφός της είχε φυλακιστεί εβδομάδες νωρίτερα, αφού συνελήφθη από τις τουρκικές αρχές στα σύνορα με τη Συρία ενώ προσπαθούσε να ενταχθεί στο Ισλαμικό Κράτος. Η κρατική υπηρεσία πληροφοριών της χώρας ξεκίνησε την έρευνα σε σχέση με την Safia, το 2014. Όταν η ριζοσπαστικοποίηση της Safia έγινε πιο εμφανής, η γιαγιά της κάλεσε την αστυνομία και οι αρχές είχαν επισκεφτεί την οικογένεια μέρες πριν φύγει από τη Γερμανία για την Κωνσταντινούπολη η Safia (Dearden, 2017).

Και σε αυτή την περίπτωση η ριζοσπαστικοποίηση διήρκεσε πολλά χρόνια και η νέα γυναίκα επιθυμούσε να ακολουθήσει τον δρόμο που είχαν ακολουθήσει και άλλοι ξένοι μαχητές, προς την Συρία μέσω της Τουρκίας. Η εφηβεία είναι μια περίοδος στη ζωή των ατόμων κατά την οποία το άτομο αναζητά τη ταυτότητά του και επιθυμεί να ανακαλύψει και να καλλιεργήσει τον εαυτό του. Η «καλλιέργεια του εαυτού» χαρακτηρίζεται από τον Foucault (1984, στην ελληνική έκδοση 2013: 60) ως «τέχνη του βίου» η οποία «υπό τις διαφορετικές μορφές της υπακούει στην αρχή πως το άτομο» πρέπει να φροντίζει για τον εαυτό του. Η αναζήτηση μια βελτιωμένης ταυτότητας είναι βασική προϋπόθεση για την αυτοπεποίθηση ενός νέου ανθρώπου. Η Safia από μικρή ηλικία εκτέθηκε σε ριζοσπαστικές και ακραίες ιδέες. Αργότερα στην εφηβεία της, βιώνοντας την αναπτυξιακή κρίση της ταυτότητας, ριζοσπαστικοποιήθηκε στη βία.

«Η βασικότερη αναπτυξιακή απαίτηση στον τομέα της προσωπικότητας κατά την εφηβεία» είναι η «απόκτηση ταυτότητας του Εγώ» (Παρασκευόπουλος, 1985:163). Οι έφηβοι προκειμένου να «διαμορφώσουν μια λειτουργική ταυτότητα» πειραματίζονται με πολλές εναλλακτικές δυνατότητες. Σε κάποιες περιπτώσεις ο/η έφηβος περνάει «μέσα από μια κρίση ταυτότητας» που προκαλεί «ψυχολογική ένταση και αναταραχή» (Παρασκευόπουλος, 1985: 172). Πολλές φορές η ανάγκη για

εκτόνωση της έντασης και η ανάγκη αναζήτησης νοήματος (Neumann, 215) οδηγεί στην ένταξη σε ομάδες με ακραίες ιδεολογίες.

4.5.3. Η περίπτωση του Kujtim Fejzulai

Το 2020 ένας τρομοκράτης σκότωσε τέσσερα άτομα στην πρωτεύουσα της Βιέννης. Ο δράστης, που αργότερα αναγνωρίστηκε ως ο Kujtim Fejzulai, ήταν γνωστός στις αυστριακές υπηρεσίες πληροφοριών και είχε τόσο Αυστριακή όσο και Βόρειο Μακεδονική υπηκοότητα. Ταξίδεψε στη Σλοβακία αναζητώντας πυρομαχικά, αλλά δεν κατάφερε να τα προμηθευτεί επειδή δεν είχε άδεια οπλοφορίας. Ο 20χρονος δράστης προσπάθησε να πάει στο Αφγανιστάν αλλά δεν μπορούσε, επειδή δεν είχε βίζα το 2018. Αργότερα πήγε στην Τουρκία και προσπάθησε να περάσει στη Συρία, αλλά συνελήφθη από τις τουρκικές αρχές και απελάθηκε στην Αυστρία. Αν και καταδικάστηκε σε φυλάκιση 22 μηνών, αφέθηκε ελεύθερος με αναστολή, 11 μήνες, πριν ολοκληρώσει την ποινή του (Kiyagan, 2020).

(Η φωτογραφία από: Moody,, 2020, <https://www.thetimes.co.uk/article/vienna-terrorist-kujtim-fejzulai-a-football-crazed-boy-who-became-a-cold-blooded-gunman-pmpjbpn99>).

Ο δράστης, πριν ριζοσπαστικοποιηθεί, αγαπούσε το ποδόσφαιρο όπως πολλοί νέοι στην ηλικία του. Η επαφή του με τη θρησκεία ξεκίνησε να γίνεται πιο στενή όταν άρχισε να επισκέπτεται το τζαμί στην οδό Hasnerstrasse. Οι πιστοί του τζαμιού στην

οδό Hasnerstrasse σχεδίασαν και την βομβιστική επίθεση αυτοκτονίας στην γερμανική χριστουγεννιάτικη αγορά. Μέσω του συγκεκριμένου χώρου οδηγήθηκαν δεκάδες νεαροί άνδρες να ενταχθούν στο Ισλαμικό Κράτος (Moody, 2020).

Σύμφωνα με τον Μαριόρα (2020), κατά το δεύτερο στάδιο της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στη βία (το πρώτο στάδιο σημειώνεται ως ο «προθάλαμος για την ισλαμική ριζοσπαστικοποίηση») αλλάζουν την εξωτερική τους εμφάνιση, υιοθετούν ακραία στοιχεία και «περνούν περισσότερο χρόνο στα τζαμιά ειδικά στα πιο σκληροπυρηνικά από αυτά» ή σε ιδιωτικούς χώρους που λειτουργούν τα λεγόμενα “*garage Mosques*”¹⁰ (Μαριόρας, 2020: 334). Το τζαμί στην οδό Hasnerstrasse διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο δεύτερο στάδιο στη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης για πολλούς νέους. Η αναζήτηση νοήματος (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016) για έναν νέο που ζούσε μέχρι τότε μια ζωή όπως όλοι οι νέοι της ηλικίας τους, έκανε τη διαφορά.

4.5.4. Οι περιπτώσεις των Cherif και Said Kouachi

(Φωτογραφία από: Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 207).

¹⁰ Τα “*garage Mosques*” θεωρούνται από τις υπηρεσίες πληροφοριών και ασφάλειας πιο επικίνδυνα από τα δημόσια (Μαριόρας, 2020: 334).

Το 2015, στο Παρίσι, πραγματοποιήθηκε επίθεση στο γραφείο του περιοδικού Charlie Hebdo και σκοτώθηκαν 12 άτομα. Η AQAP ανέλαβε την ευθύνη της επίθεσης. Οι δύο δράστες της επίθεσης, τα αδέρφια Cherif και Said Kouachi. «είχαν ήδη ριζοσπαστικοποιηθεί από την εποχή του πολέμου του Ιράκ, το 2003». (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 206). Καθοριστικό ρόλο στη ζωή του Cherif Kouachi έπαιξε ο Amedy Coulibaly, τον οποίο γνώρισε στις γαλλικές φυλακές. Τα δύο αδέρφια είχαν μεταβεί στη Υεμένη και είχαν εκπαιδευτεί από την AQAP¹¹ (ομάδα της Al-Qaeda) και έλαβαν εντολή από τον Anwar Nasser al-Awlaki «να πραγματοποιήσουν χτύπημα στην Ευρώπη» (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 207).

Παρόλο που τα αδέρφια ανήκαν στην ομάδα AQAP και ο Coulibaly στο Daesh¹² (Ισλαμικό Κράτος), συνεργάζονταν στενά (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016). Ο Coulibaly φαίνεται να επηρέασε ιδιαίτερα τα δύο αδέρφια, ο οποίος ζούσε αρχικά «μια κανονική ζωή» στη Γαλλία. Δεν ήταν θρησκευόμενος ενώ είχε συλληφθεί και καταδικαστεί για ναρκωτικά. Αυτό μέχρι που ριζοσπαστικοποιήθηκε, άλλαξε εμφάνιση, πίστεψε σε ένα «ακραίο και διαστρεβλωμένο Ισλάμ» και προχώρησε στις τρομοκρατικές ενέργειες (Μαριόρας, 2020: 344).

4.5.5. Η περίπτωση της Hayat Boumeddiene

Η Hayat Boumeddiene είναι η χήρα του Amedy Coulibaly (ο οποίος σκοτώθηκε από τα πυρά της αστυνομίας) του ένοπλου που κράτησε ομήρους σε ένα εβραϊκό σούπερ μάρκετ, το 2015, στο Παρίσι. Ήταν 26 ετών όταν Η αστυνομία υποστήριξε ότι υπάρχει σχέση μεταξύ αυτής της επίθεσης και των δολοφονιών στα γραφεία του περιοδικού Charlie Hebdo. Η Boumeddiene λίγες ημέρες πριν από την επίθεση, πέρασε τα σύνορα από την Τουρκία και έφτασε Συρία (Thomas, 2015). Θεωρείται ότι είναι ακόμα ζωντανή και διαφεύγει του διεθνούς εντάλματος σύλληψης (Salaün, 2020).

Η Boumeddiene έχει 6 αδέρφια. Η μητέρα της πέθανε όταν εκείνη ήταν έξι ετών. Πέρασε τα παιδικά της χρόνια σε ανάδοχες οικογένειες. Η Boumeddiene ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με τον Coulibaly το 2007, ενώ βρισκόταν στη φυλακή για

¹¹Η AQAP είναι ομάδα της Al-Qaeda. «Πρόκειται για συνένωση θυγατρικών της σαουδικής και της υεμενικής Al-Qaeda (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 194).

¹²Οι όροι *ISIS*, *Daesh*, *ISIL*, *Islamic State* για το Ισλαμικό Κράτος αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα της UK. GOV <https://www.gov.uk/government/topical-events/daesh>

μικρο- εγκλήματα σχετικά με ναρκωτικά και μικροκλοπές. Γνώρισε ριζοσπαστικοποιημένους ισλαμιστές στη φυλακή και ριζοσπαστικοποιήθηκε και η ίδια. Το ζευγάρι παντρεύτηκε με θρησκευτική μουσουλμανική τελετή το 2009 (Deccan Herald, 2020). Τα δύσκολα παιδικά χρόνια, η φυλακή διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στην ριζοσπαστικοποίησή της.

(Φωτογραφία από: DeutscheWelle, 2015, <https://www.dw.com/en/female-french-terror-suspect-hayat-boumeddiene-seen-in-turkey/a-18183886>)

4.5.6. Η περίπτωση του Anis Amri

Η επίθεση με φορητό στο Βερολίνο το 2016 από τον Anis Amri, έναν Τυνήσιο εξτρεμιστή που θεωρείται ύποπτος ότι επικοινωνούσε με στελέχη του Ισλαμικού Κράτους στη Λιβύη, δεν ήταν απλώς η πρώτη θανατηφόρα επίθεση που συνδέεται με το Ισλαμικό Κράτος σε γερμανικό έδαφος. Αποκάλυψε επίσης τον κίνδυνο που ενέχει ένα ριζοσπαστικό δίκτυο στο οποίο ανήκε ο Amri στη βορειοδυτική Γερμανία. Το

δίκτυο, με επικεφαλής τον Ιρακινό ιεροκήρυκα Abu Wala, πιστεύεται στρατολόγησε δεκάδες άτομα για να ταξιδέψουν και να ενταχθούν στο Ισλαμικό Κράτος καθώς και ενθάρρυνε επιθέσεις σε γερμανικό έδαφος (Heil, 2017).

(Φωτογραφία από: BBC, 2016, <https://www.bbc.com/news/world-europe-38396987>)

Ο Anis Ben Othmane Amri γεννήθηκε στις 22 Δεκεμβρίου 1992 στο Tataouine, της Τυνησίας. Είχε τρεις αδερφούς και πέντε αδερφές. Παράτησε το σχολείο όταν ήταν 15 ετών, έκανε περιστασιακές δουλειές και στράφηκε στα ναρκωτικά και το αλκοόλ. Όταν ο Amri εισήλθε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, φιλοξενήθηκε σε καταφύγιο ανηλίκων προσφύγων στο Μπελλάσο της Σικελίας. Τον Οκτώβριο του 2011, ο Amri και άλλοι τέσσερις Τυνησιοί πρόσφυγες επιτέθηκαν σε ένα μέλος του προσωπικού στο καταφύγιο που φιλοξενούνταν στην Ιταλία και έβαλαν φωτιά στη δομή. Συνελήφθη και φυλακίστηκε. Έκθεση των Ιταλικών Αρχών ανέφερε ότι θεωρούνταν «επικίνδυνο άτομο» και «αρχηγός των ισλαμιστών στη φυλακή» και ότι «μεταφέρθηκε λόγω σοβαρών ανησυχιών για την ασφάλεια». Είχε απειλήσει και επιτέθηκε στο προσωπικό και σύμφωνα με πληροφορίες απείλησε να αποκεφαλίσει χριστιανό κρατούμενο. Το 2015 πήγε στην Γερμανία ((Heil, 2017: 2).

Ο Anis Ben Othmane Amri ήταν γνωστός στις αρχές (όπως και άλλοι δράστες των υπό εξέταση περιπτώσεων) και η πορεία του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μια προεπικίνδυνη κατάσταση με τις περιόδους στη φυλακή και τη στρατολόγησή του ιδιαίτερα σημαντικές για την ριζοσπαστικοποίησή του.

4.6. Τα Κίνητρα

Σύμφωνα με τον Neumann (2015) τα κίνητρα όσων νέων προσπάθησαν ή/ και κατάφεραν να μεταφερθούν στη Συρία και να πολεμήσουν θα ήταν δυνατό να κωδικοποιηθούν στις εξής κατηγορίες:

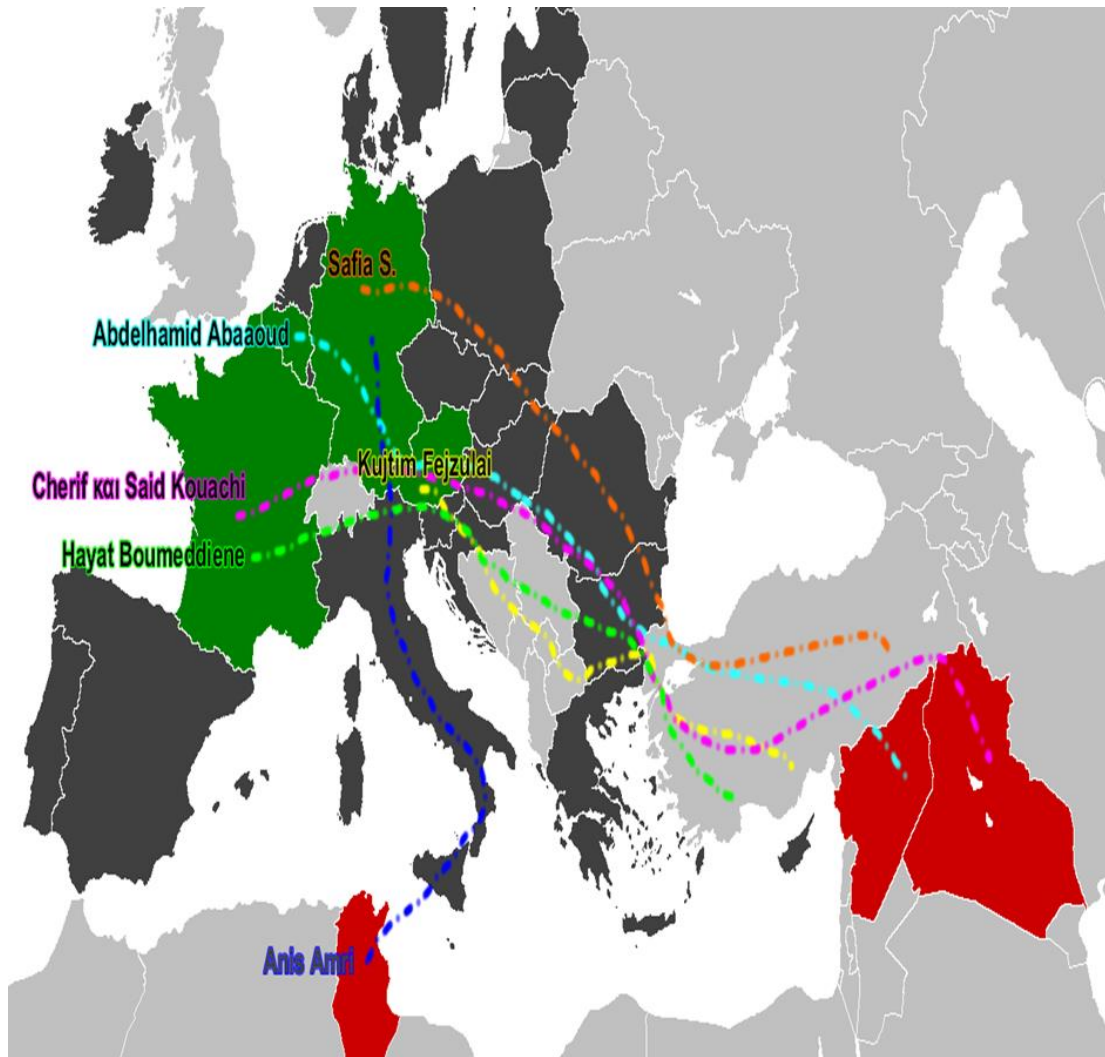
- **Οι Υπερασπιστές:** Όσοι είχαν ως κίνητρο την «υπεράσπιση του σουνιτικού πληθυσμού» στη Συρία. Θεώρησαν «υπαρξιακή απειλή» τον εμφύλιο και πίστεψαν ότι κινδυνεύει η μουσουλμανική ταυτότητα του εκεί πληθυσμού
- **Αυτοί που αναζητούσαν νόημα:** Όσοι είχαν ως κίνητρο την αναζήτηση ταυτότητας, την ανάγκη να νιώθουν ότι ανήκουν κάπου
- **Όσοι ήταν συνοδοιπόροι:** Όσοι προέρχονταν από προβληματικά οικογενειακά περιβάλλοντα και δένονταν με τον αρχηγό της ομάδας τους¹³. Έτσι κατέφθαναν στη Συρία με απόφαση του αρχηγού της ομάδας τους (Neumann, 215, στην ελληνική έκδοση: 2016: 124- 135).

4.7. Η χαρτογράφηση της πορείας των μαχητών

Η πορεία και, σε άλλες περιπτώσεις, η προσπάθεια όλων αυτών των νέων να φτάσουν στη Συρία θα μπορούσε να αποτυπωθεί στο παρακάτω χάρτη (Χάρτης 1).

Στον χάρτη 1, αποτυπώνονται με διαφορετικά χρώματα πορείας, οι γεωγραφικές διαδρομές των υπό εξέταση περιπτώσεων. Η διαδρομή τους ή/ και η προσπάθεια προσέγγισης όλων προς το Ισλαμικό Κράτος καταδεικνύει την ανάγκη τους να ενταχθούν στις τάξεις του Daesh. Οι πορείες αυτές ήταν γνωστές στις αρχές ασφάλειας των ευρωπαϊκών χωρών.

¹³ Ίσως για να αναπληρωθεί το ψυχολογικό και συναισθηματικό κενό που προκαλούσαν οι προβληματικοί οικογενειακοί δεσμοί.

(Χάρτης 1)

Αναλύοντας τις περιπτώσεις και τις επιθέσεις των τρομοκρατών γίνονται αντιληπτές οι επιπτώσεις αυτού του είδους βίας. Η τρομοκρατία έχει σοβαρές «ψυχολογικές και πολιτικές επιπτώσεις» σε ατομικό, ομαδικό και κοινωνικό επίπεδο (Feddes et. al, 2020: 11). Το πιο κρίσιμο στοιχείο είναι ότι μπορεί να δημιουργήσει πόλωση και εντάσεις στην κοινωνία. Για παράδειγμα, όταν οι μη ισλαμιστές κατηγορούν όλους τους ισλαμιστές για την παραγωγή τρομοκρατών (Doosje et al., 2007), δημιουργείται διαχωρισμός μεταξύ των ανθρώπων με θρησκευτικούς όρους. Ομοίως, η αντιληπτή απειλή λόγω της τρομοκρατίας συνδέεται με περισσότερες διακρίσεις κατά των μουσουλμάνων. Ορισμένα πολιτικά κόμματα στην Ευρώπη κατάφεραν να διαδώσουν τις ιδέες τους έχοντας ως εργαλείο τα συναισθήματα του φόβου και του θυμού που επικρατεί λόγω της τρομοκρατίας σε έναν ευρύτερο πληθυσμό στην Ευρώπη (Feddes et al., 2020: 11). Ορισμένες από αυτές τις συνέπειες

είναι σύμφωνες με τους στόχους της τρομοκρατικής ομάδας καθώς η τρομοκρατία έχει ως στόχο να πείσει άλλους ανθρώπους. Επιπλέον, με αυτές τις ενέργειες, οι τρομοκράτες συχνά στοχεύουν να επηρεάσουν εκείνους τους ανθρώπους που εργάζονται σε έναν συγκεκριμένο τομέα για να προσπαθήσουν να τους κάνουν να επανεξετάσουν τη στόχευσή τους. Τέλος, η τρομοκρατία συχνά στοχεύει να πείσει τους πολιτικούς και την κοινωνία να αντιμετωπίσουν ένα θέμα για αυτούς θεωρείται σημαντικό (Feddes et al., 2020: 11). Οι στόχοι είναι πολιτικοί και κοινωνικοί και ουσιαστικά αυτό το στοιχείο, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή του κειμένου, είναι αυτό που διαχωρίζει την τρομοκρατία από άλλες εγκληματικές πράξεις βίας που προκαλούν φόβο στον πληθυσμό.

Η πλειοψηφία των παραπάνω περιπτώσεων τρομοκρατών ανήκει στην κατηγορία των «ιδεολόγων- ακτιβιστών» κατά την κατηγοριοποίηση του Bjerger (2011) ενώ η περίπτωση της Boumeddiene θυμίζει περισσότερο την κατηγορία των «κοινωνικά απογοητευμένων νέων» που νιώθουν ότι δεν έχουν προοπτικές. Η σκάλα που οδηγεί στην τρομοκρατία του Moghaddam (2007) βρίσκει εφαρμογή στην πορεία που διέγραψε ο Anis Ben Othmane Amri. Με τον ίδιο τρόπο βρίσκει εφαρμογή και το μοντέλο του Borum (2011). Η διαδικασία την οποία αναλύει ο Μαριόρας (2020) και σημειώνει στο πρώτο – απόρριψη από το περιβάλλον- και στο τρίτο και προτελευταίο στάδιο – εγκατάλειψη της προηγούμενης ζωής- παρουσιάζεται στις ζωές και των έξι τρομοκρατών. Το γεγονός εστίασης που λειτούργησε και ως γεγονός κινητοποίησης ήταν ο εμφύλιος στη Συρία. Κυριάρχησε το αίσθημα αποστέρησης (η αντιληπτή αποστέρηση- *perceived deprivation*) καθώς και η σχετική (αδερφική και προσωπική) αποστέρηση που βίωναν στις Ευρωπαϊκές χώρες οι τρομοκράτες. Από τη μια μεριά δηλαδή όπως αναφέρει και ο Schmid (2013), υφίσταται μια **μαθησιακή και γνωσιακή διαδικασία** και από την άλλη μεριά μια **πολιτική δυσαρέσκεια**. Σημαντικό επίσης στοιχείο είναι και η ευκολία μετακίνησης (όπως αναφέρει επίσης ο Schmid) από χώρα σε χώρα, καθώς και η προμήθεια όπλων αλλά και η επικοινωνία μεταξύ τρομοκρατικών ομάδων και ατόμων.

Τα γεγονότα ενεργοποίησης (*trigger events*) φάνηκε να έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην ριζοσπαστικοποίηση των μαχητών, πέρα από το περιβάλλον (οικογενειακό και ευρύτερο), τη φυλακή και τα αισθήματα αποστέρησης που βίωναν. Ο πόλεμος σε

Συρία και Ιράκ λειτούργησαν ως γεγονότα εναύσματος ή ενεργοποίησης που τους κινητοποίησαν.

Κεφάλαιο 5. Συμπεράσματα- Καταληκτικές Παρατηρήσεις

5.1. Συμπεράσματα

Γενικά η ριζοσπαστικοποίηση «ορίζεται ως η διαδικασία υιοθέτησης ενός εξτρεμιστικού αξιακού συστήματος και η πρόθεση για τη χρήση, την υποστήριξη ή τη διευκόλυνση της βίας και του φόβου ως μεθόδων για την επίτευξη αλλαγών στην κοινωνία» (Καρατράντος, 2016: 55). Σε αυτό το σημείο καταλήγουν οι περισσότεροι ορισμοί που σημειώνονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Στα μοντέλα της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης αναδεικνύονται τόσο τα ατομικά χαρακτηριστικά όσο και τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού και πολιτικού πλαισίου. Η αίσθηση αδικίας, η αντίληψη/ αίσθηση της αποστέρησης, η στρατολόγηση μέσω κηρυγμάτων ιεροδιδασκάλων, η υιοθέτηση ακραίων αντιλήψεων και η αποδοχή της βίας ως εργαλείο επιδίωξης στόχων και, στο τελικό στάδιο της ριζοσπαστικοποίησης, το πέρασμα στη βία, κυριαρχούν στα μοντέλα τα οποία αναλύονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Τα προβληματικά οικογενειακά περιβάλλοντα, οι προβληματικές προσωπικές σχέσεις, η κρίση ταυτότητας και η αναζήτηση νοήματος κατά την εφηβική ηλικία λειτουργούν επίσης καθοριστικά και συμβάλλουν στη διαδικασία.

Από τα μοντέλα που αναλύουν την ριζοσπαστικοποίηση που οδηγεί στην τρομοκρατία, τα πιο αντιπροσωπευτικά, που φαίνεται να αναλύουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να καλύπτουν την πολυπλοκότητα του φαινομένου, είναι του Moghaddam το οποίο αποτυπώνει μια σκάλα που οδηγεί στη τρομοκρατία καθώς και το μονοπάτι προς την ριζοσπαστικοποίηση του Wiktorowicz. Επίσης η τυπολογία του Bjerger, ο οποίος ομαδοποίησε κάποια κοινά χαρακτηριστικά και δημιούργησε διαφορετικές κατηγορίες τρομοκρατικών ομάδων και τρομοκρατών, καλύπτει σε μεγάλο βαθμό τις περιπτώσεις των ατόμων που ριζοσπαστικοποιούνται στη βία.

Χώρες της Ευρώπης όπως η Γερμανία, η Ισπανία, η Αυστρία και η Γαλλία αποτέλεσαν στόχους της ισλαμιστικής τρομοκρατίας σε μεγάλο βαθμό και λόγω

όσων αντιπροσώπευαν. Του συγκεκριμένου τρόπου ζωής δηλαδή και του αξιακού συστήματος τα οποία θεωρούνταν από τους νεαρούς τρομοκράτες ως «εχθροί» της δικής τους κοσμοθεωρίας. Σε αυτό το σημείο η κατήχηση και η στρατολόγηση μέσω χώρων λατρείας λειτουργούν καταλυτικά στη μεταστροφή των νέων καθώς παρουσιάζουν έναν άλλον τρόπο ζωής και ένα εναλλακτικό αξιακό σύστημα. Η αποδοχή αυτού του αξιακού συστήματος στο στάδιο του «γνωσιακού ανοίγματος» (*Wiktorowicz's Model for Joining Extremist and Terrorist Groups*, στο: Beutel, 2009: 9) κατά τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στη βία, φαίνεται ότι αποτελεί σημαντικό κομμάτι στο πέρασμα (αργότερα) στην τρομοκρατική δράση. Το τζαμί της οδού Hasnerstrasse, παραδείγματος χάριν, έπαιξε (όπως αναφέρθηκε) σημαντικό ρόλο στη στρατολόγηση πολλών ατόμων. Παράλληλα με τις γνωσιακές και μαθησιακές διαδικασίες, πολλοί νέοι δευτέρης ή και τρίτης γενιάς μεταναστών, βιώνουν σε αυτές τις χώρες την αίσθηση της αποστέρησης και της αδικίας και νιώθουν ότι δεν απολαμβάνουν ίσες ευκαιρίες όσον αφορά την εργασία και την εκπαίδευση.

Σημαντικά επίσης γεγονότα της πολιτικής και κοινωνική ζωής είναι δυνατό να λειτουργήσουν ως **ενισχυτές** της διαδικασίας, ενεργοποιώντας συναισθήματα αδικίας και φόβου ή/ και απειλής και συμβάλλοντας αποφασιστικά στην ένταξη του ατόμου ή των ατόμων σε μια τρομοκρατική ομάδα, η οποία διακηρύττει ότι θα επιδιώξει έναν καλύτερο και πιο δίκαιο κόσμο. Στις περισσότερες των περιπτώσεων των ριζοσπαστικοποιημένων ατόμων, η ζωή τους και οι ενδείξεις ριζοσπαστικοποίησης ήταν γνωστά στις αρχές. Ήταν τα πρώτα στοιχεία που εξέφραζαν την επικινδυνότητα αυτών των ατόμων. Η φυλακή που αποτελούσε κύρωση για μικρο- εγκλήματα, τελικά λειτουργούσε ως καταλυτικός παράγοντας υιοθέτησης των εξτρεμιστικών ιδεών, προετοιμάζοντας τα άτομα για τη μελλοντική τρομοκρατική τους δράση. Η θρησκεία και το μετα- φυσικό στοιχείο της ισλαμιστικής ριζοσπαστικοποίησης (όπως και γενικά στις περιπτώσεις της θρησκευτικής τρομοκρατίας) λειτουργεί αποφασιστικά στα ενδιάμεσα στάδια της διαδικασίας δημιουργώντας την αίσθηση του ανήκειν σε νέους ανθρώπους και την ελπίδα για ένα νέο κόσμο αποκάλυψης και εξόντωσης όλων των θεωρούμενων εχθρών.

Οι επιπτώσεις της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης στη βία αφορούν τόσο στο ατομικό, όσο και στο κοινωνικό αλλά και το πολιτικό πλαίσιο. Θεσμοί που αποτελούν πυλώνες της των δημοκρατιών των χωρών απειλούνται. Ο διχασμός στο εσωτερικό των

κοινωνιών αποτελεί έμμεση επίπτωση των τρομοκρατιών ενεργειών και εμφανίζεται μετά την απώλεια ανθρώπων και κρίσιμων υποδομών των κρατών. Πολιτικοί χώροι εκμεταλλεζόμενοι τον φόβο που προκύπτει από τις τρομοκρατικές ενέργειες προωθούν την πολιτική τους ατζέντα τόσο στο εσωτερικό των χωρών όσο και στις διακρατικές σχέσεις. Σε αυτό το σημείο έγκειται και η δυσκολία αντιμετώπισης του φαινομένου καθώς το ατομικό θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν μαζί με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό. Ο διχασμός και ο φόβος είναι δυνατό να προκαλέσουν μια νέα διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης καθώς σε κάθε χρονική περίοδο νέα γεγονότα εστίασης μπορεί να κυριαρχούν και να παρουσιάζονται ως απαντήσεις σε αισθήματα αποστέρησης και αδικίας ή/ και αναζήτησης κοινωνικής ταυτότητας και αναζήτησης νοήματος.

Βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν αρχικά, στη διπλωματική αναλύθηκαν οι ορισμοί και η διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στη βία όπως έχουν σημειωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Οι παράγοντες κινδύνου (ατομικοί και κοινωνικοί) οι οποίοι θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αυτή τη διαδικασία, όπως αποτυπώνονται στη βιβλιογραφία αλλά και μέσα από τη μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων, κατεγράφησαν και συνοπτικά θα μπορούσαν να αναφερθούν ως εξής:

- Προβληματικό οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον.
- Αντιληπτή αποστέρηση και αίσθηση αδικίας (προσωπική ή ομαδική).
- Αναζήτηση νοήματος και ανάγκη του ανήκειν.
- Γεγονότα εστίασης – πολιτικά γεγονότα που θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης.
- Θρησκευτική αναζήτηση και ταύτιση με μια ακραία ιδεολογία. Το κήρυγμα ιεροδιδασκάλων σε χώρους λατρείας (και έξω από αυτούς) φαίνεται ότι λειτουργεί ως μηχανισμός που συμμετέχει αποφασιστικά και καταλυτικά στην ισλαμιστική ριζοσπαστικοποίηση των ατόμων.
- Προσωπικά σημαντικά γεγονότα στη ζωή του ατόμου που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την αντίληψή του και τις αποφάσεις του.
- Η φυλακή διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης στη βία.

5.2. Οι Μελλοντικές Προκλήσεις Ασφάλειας

Η ριζοσπαστικοποίηση στη βία και η τρομοκρατία έχουν μεγάλη ιστορία, όπως σημειώθηκε και στο κεφάλαιο που αναφέρεται στο ιστορικό πλαίσιο. Ωστόσο οι τρομοκρατικές επιθέσεις την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001, «έδωσαν μια άλλη διάσταση στην ιστορία αυτή». Από τότε και έπειτα «η τζιχαντιστική/ ριζοσπαστική ισλαμιστική τρομοκρατία αποτελεί πλέον διεθνώς μια από τις μεγαλύτερες απειλές κατά της ειρήνης και της ασφάλειας» (Law, 2016, στην ελληνική έκδοση: 2017: 421).

Τα τελευταία χρόνια, το λεγόμενο Ισλαμικό Κράτος (ISIS, Daesh) υπήρξε «μια από τις πιο γνωστές περιπτώσεις ασύμμετρης υβριδικής απειλής» (Μπαλτζώης, 2021: 183). Μέχρι και πρόσφατα η απειλή που έθετε το ISIS ήταν σοβαρή για δύο λόγους:

- «Για την ικανότητά του να διεξάγει ασύμμετρο πόλεμο» και
- «Για την ικανότητά του να στρατολογεί ξένους μαχητές» (Μπαλτζώης, 2021: 187).

Όπως προκύπτει και από παραπάνω, η σύγχρονη τρομοκρατία, γενικά, έχει εισαγάγει νέες απειλές στις οποίες εμπλέκονται διάφορα άτομα, δίκτυα και ομάδες που οδηγούνται σε εξτρεμιστικές πεποιθήσεις. Η αύξηση της εμβέλειας και της πολυπλοκότητας της τρομοκρατίας οδηγεί σε σοβαρές προκλήσεις ασφάλειας για τους θεσμούς, την οικονομία και τις δομές της παγκόσμιας κοινωνίας. Σύμφωνα με τους Bayerl, Sahar και Akhgar (2014: 540) καμιά χώρα ή πολίτης δε θα πρέπει να θεωρεί ότι είναι απρόσβλητη/ ος από τη διεθνή τρομοκρατία που προωθεί πολιτικούς ή θρησκευτικούς ή/ και ιδεολογικούς στόχους μέσω της βίας. Στην εποχή της τεχνολογίας, στην οποία η διεθνή τρομοκρατία αναπτύσσει ολοένα και πιο αποκεντρωμένες και παγκοσμιοποιημένες κοινότητες, η πρόληψη και η καταπολέμηση ειδικά της διαδικτυακής ριζοσπαστικοποίησης έχει γίνει προτεραιότητα για τις κυβερνήσεις όλου του κόσμου (Bayerl, Sahar & Akhgar, 2020: 29). Αυτού του είδους η βία (η τρομοκρατική βία), πέρα από το κόστος σε ανθρώπινες ζωές, που υποδηλώνει πόλεμο και μάλιστα πόλεμο που χαρακτηρίζεται από ασύμμετρες τακτικές, γνώρισμα των υβριδικών πολέμων, έχει και ένα άλλο κόστος. Υπάρχουν και τα έμμεσα θύματα, οι μεγάλες μάζες των μελών μιας κοινωνίας που επηρεάζονται.

Η τρομοκρατία αποτελεί «ένα είδος πολιτικού πολέμου σε ένα ψυχολογικό πεδίο μάχης» (Butler, Morland & Leskin, 2006, στην ελληνική έκδοση: 2010: 616). Ειδικά στη σύγχρονη εποχή της άμεσης διάδοσης των ειδήσεων και επικοινωνίας,

προκαλείται «ψυχική δυσφορία όχι μόνο από γεγονότα που έχουν συμβεί αλλά και από προσδοκώμενα γεγονότα που δεν έχουν συμβεί ακόμα». Κατ'αυτόν τον τρόπο πρόκειται για τραυματικό στρεσογόνο παράγοντα που εμπεριέχει το στοιχείο του απρόβλεπτου (Butler, Morland & Leskin, 2006, στην ελληνική έκδοση: 2010: 616). Για αυτόν τον λόγο, συχνά, στον απόηχο των τρομοκρατικών επιθέσεων, έχουν υποκινηθεί πολιτικές αλλαγές συμπεριλαμβανομένων ενδελεχέστερων ελέγχων ασφάλειας και περισσότερες νομικές δυνατότητες των υπηρεσιών πληροφοριών να συλλέγουν (κυρίως διαδικτυακά) πληροφορίες για δυνητικούς τρομοκράτες. Για μια μερίδα του πληθυσμού τέτοιου είδους μέτρα παρέχουν μεγαλύτερη αίσθηση ασφάλειας ενώ για μια άλλη μερίδα, υπονομεύουν το δικαίωμα του ατόμου στην ιδιωτική ζωή (Feddes, Nickolson, Mann & Doosje, 2020: 11). Για να αντιμετωπίσει αυτές τις απειλές, η Europol, δημιούργησε το Ευρωπαϊκό Κέντρο Καταπολέμησης της Τρομοκρατίας (European Counter Terrorism Centre- ECTC) το 2016 (GW Program on Extremism, 2019).

Η «κεντρική πρόκληση σε κάθε ελεύθερη κοινωνία» είναι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Η δυσκολία έγκειται στην παραδοχή ότι κάθε άτομο που περνάει σε κάποια φάση της ζωής τους από ένα ριζοσπαστικό περιβάλλον, «μια εξτρεμιστική κουλτούρα, μια σκηνή» δεν είναι απαραίτητο να γίνει τρομοκράτης (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 153). Από αυτό το ριζοσπαστικό περιβάλλον στρατολογούνται τρομοκράτες, ωστόσο «κάθε σαλαφιστής δεν γίνεται τζιχαντιστής, ...αλλά οι Ευρωπαίοι τζιχαντιστές είναι σαλαφιστές» (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 153). Για τις περιπτώσεις των αυταρχικών κρατών η λύση είναι απλή καθώς αντιμετωπίζουν όλα τα άτομα που συμμετέχουν σε μια ριζοσπαστική ομάδα (μια σκηνή) ως «εν δυνάμει τρομοκράτες». «Ωστόσο, όποιος μπερδεύει την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με την καταπολέμηση των “σκηνών” δεν λειτουργεί μόνο ανήθικα, αλλά είναι και αναποτελεσματικός» (Neumann, 2015, στην ελληνική έκδοση: 2016: 218).

Υπάρχει διχογνωμία όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των απαντήσεων (σκληρά μέτρα ή πιο ήπια) για την αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης στη βία. Ο Buckelew (1984), υποστήριξε ότι η εξωτερική πολιτική είναι εξίσου σημαντική με την εσωτερική πολιτική ενός κράτους για την τροφοδότηση του εξτρεμισμού. Ο Archick (2011) σημειώνει ότι: «άτομα μπορεί να γίνουν επιρρεπή στη ριζοσπαστικοποίηση από

εξτρεμιστές μουσουλμάνους κληρικούς ή από φονταμενταλιστικές ομάδες νέων. Ορισμένοι αναλυτές υπογραμμίζουν επίσης το ρόλο που παίζει πλέον η τεχνολογία της πληροφορίας και το διαδίκτυο στην αύξηση της ικανότητας των ισλαμιστών εξτρεμιστών να μεταδίδουν την ιδεολογία τους, ειδικά μεταξύ των νέων» (Archick et al. 2011: 9 όπως αναφέρεται στο: Awan & Blakemore, 213: 153).

Πέρα από την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας ως αποτέλεσμα της ριζοσπαστικοποίησης στη βία, ένα σημαντικό κεφάλαιο στο πλαίσιο των προκλήσεων που παρουσιάζονται για τα κράτη, είναι και η **πρόληψη**. Ειδικότερα η πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης στη φάση της ευάλωτότητας του ατόμου. Σε αυτό το στάδιο, υπάρχουν άτομα που ψάχνουν ευκαιρίες για να αντιμετωπίσουν την αντιληπτή αδικία (αίσθηση αποστέρησης) που βιώνουν και που απογοητεύονται ολοένα και περισσότερο. Σημαντικοί ψυχολογικοί μηχανισμοί που παίζουν ρόλο σε αυτό το στάδιο είναι τα συναισθήματα σχετικής στέρησης και τα ακραία αρνητικά συναισθήματα (ντροπή, μίσος, ταπείνωση), τα οποία προκαλούνται από γεγονότα στο άμεσο περιβάλλον αλλά και στο παγκόσμιο (όπως παραδείγματος χάριν οι πόλεμοι στη Μέση Ανατολή) και ζητήματα που σχετίζονται με την ταυτότητα, όπως η αντιληπτή έλλειψη σημασίας ή στόχων ζωής, το να μην ξέρει κάποιος νέος που ανήκει, να αισθάνεται ότι βρίσκεται ανάμεσα σε δύο πολιτισμούς ή να αντιμετωπίζει μια απειλή για την ομάδα του. Η καταπολέμηση των αντιλήψεων περί αδικίας μπορεί να είναι αποτελεσματική στη μείωση της ευπάθειας σε σχέση με τη ριζοσπαστικοποίηση. Επίσης έρευνα (Van der Geest, Bijleveld, & Blokland, 2011 και Blomberg, Bales, & Piquero, 2011), έχει δείξει ότι η απασχόληση ή/ και η εκπαίδευση μπορεί να είναι ισχυροί προστατευτικοί παράγοντες έναντι της παραβατικής συμπεριφοράς γενικά. Επομένως, ένα πρόγραμμα κατά της ανεργίας αυτών των ατόμων καθώς και ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να είναι ένα «ισχυρά μέτρα για τη μείωση της ευπάθειας στη ριζοσπαστικοποίηση» (Feddes, et al., 2020: 132).

Μια αποτελεσματική οπτική θεωρείται η εγκατάλειψη της προσέγγισης “*wait and hit*” των υπηρεσιών ασφαλείας και η εφαρμογή προσεγγίσεων που αντιμετωπίζουν την τρομοκρατία ως ένα πολύπλευρο φαινόμενο (Kropiunigg, 2020: 263). Οι έφηβοι φαίνεται να είναι «η πιο ευάλωτη ομάδα» (Kropiunigg, 2020: 264) όσον αφορά στη ριζοσπαστικοποίηση στη βία. Σε αυτό το στάδιο της ζωής τους τα άτομα είναι πιο επιρρεπή να ενταχθούν σε ριζοσπαστικές ή τρομοκρατικές ομάδες. Ωστόσο, το

ακριβές σημείο εκκίνησης της διαδικασίας ριζοσπαστικοποίησης δεν είναι ξεκάθαρο. Επειδή πρόκειται για διαδικασία συμπεραίνεται ότι προηγείται των τρομοκρατικών ενεργειών ή της ένταξης σε μια συγκεκριμένη ομάδα που συνδέεται με την τρομοκρατία. Οι μοναχικοί λύκοι, για παράδειγμα, τείνουν να είναι μεταξύ 15-69 ετών, με τη συντριπτική πλειοψηφία να είναι στην πρώιμη ενήλικη ζωή (Gill, Horgan & Deckert, 2014). Οι μέση ηλικία ένταξης σε ριζοσπαστική ομάδα είναι τα 20 έτη. Ωστόσο η ριζοσπαστικοποίηση ξεκινά πολύ νωρίτερα και σχεδόν σίγουρα κάποια στιγμή κατά την εφηβεία (Kropiunigg, 2020: 265). Είναι σημαντικό να εστιάσουμε ένα μέρος της πολιτικής αντιμετώπισης και των μέτρων που πρέπει να λάβουν οι φορείς εξουσίας, σε αυτές τις ηλικιακές ομάδες. Τόσο στην Ευρώπη, όσο και στις ΗΠΑ, πραγματοποιείται μεγάλη συζήτηση «για τη ριζοσπαστικοποίηση- όχι μόνο τη θρησκευτική- που συντελείται στις φυλακές, τους τρόπους αποτρεπτικής παρέμβασης των αρχών, τον εντοπισμό και τη ματαίωση του σχεδιασμού αξιόποινων πράξεων» (Μαριόρας, 2020: 362). Μια ακόμη πρόκληση που θα αντιμετωπίσουν τα κράτη της Ευρώπης αλλά και της Δύσης γενικότερα, είναι η από- ριζοσπαστικοποίηση των ατόμων που έχουν ριζοσπαστικοποιηθεί στη βία. Μια τέτοια προσπάθεια απαιτεί τη συνεργασία πολλών φορέων και τη διεπιστημονικότητα καθώς αφορά ολιστικές οπτικές αντιμετώπισης και δράσεων.

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει την πρόκληση να διαχειριστεί αυτά τα ζητήματα με γνώμονα την προστασία των πολιτών, τον πολιτισμό της, τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και το νομικό της πολιτισμό. Ένα νέο αφήγημα που θα περιλαμβάνει οικουμενικές αξίες, φαίνεται να είναι αναγκαίο, προκειμένου να είναι δυνατή η ενσωμάτωση και η ειρηνική συνύπαρξη.

Βιβλιογραφία

Αλβανού, Χ. Μ. (2021) Σημειώσεις μαθήματος, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος, Φεβρουάριος 2021, σελ. 1-50)

Alvanou, M. (2020) “Safety vs. Security during the Covid 19 pandemic”, *Security, Terrorism,*

Society, issue 2/2020, special issue Covid 19 pandemic,
<https://www.sicurezzaeterrorismosocieta.it/wp-content/uploads/2020/11/SicTerSoc-12-2020%20-%20Maria%20Alvanou%20-%20Safety%20vs.%20Security%20during%20the%20COVID-19%20pandemic.pdf>
(ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Akhgar, B., Wells, D. & Blanco, J.M. (2020). *Investigating Radicalization Trends- case studies in Europe and Asia*, Springer

Archick, K., Belkin, P., Blanchard, C., Ek C. & Mix D. (2011). Muslims in Europe: Promoting Integration and Countering Extremism, *Congressional Research Service*, September 7

Ανδριανόπουλος, Α. (2016). «Το πρόβλημα με το Ισλάμ». *Foreign Affairs- the Hellenic Edition*, Τεύχος 37: 89- 102

Awan, I. & Blakemore, B. (2013). *Extremism, Counter – Terrorism and Policing*, Routledge Taylor & Francis Group, London and N.Y.

Baumgartner, F. & Jones, B. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*, University of Chicago Press

Bayerl, S. P., Staniforth, A., Akhgar, B., Brewster, B. & Johnson, K. (2014). “A framework for the investigation and modeling of online radicalization and the identification of radicalized individuals”. Στο: Akhgar B & Arabnia H. R., *Emerging trends in ICI security*, Burlington, σ. 539- 547

Bayerl, S. P., Sahar, A. & Akhgar, B.(2020). “The Radicalisation – Factor Model (RFM): Proposing a Framework for the Systematic Investigation and Modelling of Online Radicalisation”. Στο: Akhgar B. & Wells D. *Investigating Radicalization Trends- case studies in Europe and Asia*, Springer, σ. 29- 39

Baylis, J. (2011). “International and Global Security”, στο: Baylis J., Smith, S., Owens P. *The Globalization of World Politics* (5th edition), στην ελληνική έκδοση: Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής – μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, μετάφραση Ψευτέλη Ε., Κοτσυφού Ε., ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, 2013, σ. 322- 340

Baylis, J., Smith, S. & Owens, P. (2011). *The Globalization of World Politics* (5th edition), στην

ελληνική έκδοση: Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής – μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, μετάφραση Ψευτέλη Ε., Κοτσυφού Ε., ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, 2013

BBC (2016). Timeline: Attacks in France, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33288542>
(ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

BBC (2017). German girl jailed for IS attack in Hannover,
<https://www.bbc.com/news/world-europe-38757039> (ημερομηνία ανάκτησης:
20/1/2022)

BBC (2018). Hamburg supermarket attack: Ahmad Alhaw sentenced to life,
<https://www.bbc.com/news/world-europe-43240391> (ημερομηνία ανάκτησης:
20/1/2022)

BBC (2020). Vienna shooting: What we know about 'Islamist terror' attack,
<https://www.bbc.com/news/world-europe-54798508> (ημερομηνία ανάκτησης:
20/1/2022)

BBC (2020). Berlin motorway crashes probed as terror attack,
<https://www.bbc.com/news/world-europe-53832113> (ημερομηνία ανάκτησης:
20/1/2022)

BBC (2021). French police station stabbing: Terror inquiry into Rambouillet knife attack,
<https://www.bbc.com/news/world-europe-56862436> (ημερομηνία ανάκτησης:
20/1/2022)

Berdal, M. (2011). *“The ‘New Wars’ Thesis Revisited.” In The Changing Character of War.*
Oxford: Oxford University
Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199596737.003.0007> (ημερομηνία
ανάκτησης: 20/1/2022)

Beutel, A. (2009). Building Bridges to Strengthen America- Forging an Effective
Counterterrorism Enterprise between Muslim Americans and Law Enforcement,
Muslim Public Affairs Council, www.mpac.org

Blanco, J. M., Cohen, J. & Nitsch, H. (2020). “Cyber Intelligence Against Radicalisation and

- Violent Extremism”. Στο: Akhgar B. & Wells D. *Investigating Radicalization Trends- case studies in Europe and Asia*, Springer, σ. 55- 80)
- Blomberg, T., Bales, W., & Piquero, A. (2011). Is Educational Achievement a Turning Point for Incarcerated Delinquents Across Race and Sex?, *Journal of Youth and Adolescence*, PubMed, 41(2):202-16, DOI:10.1007/s10964-011-9680-4
- Bongar, B., Brown, L., Beutler, L., Breckenridge, J. & Zimbardo, P.,(2007). *Psychology of terrorism*, στην ελληνική έκδοση: Ψυχολογία της Τρομοκρατίας, πρόλογος: Μπόση Μ., μετάφραση: Κατζόλα Σαμπατάκου Β., εκδόσεις ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ, Αθήνα, 2010
- Borum, R. (2004). *Psychology of terrorism*. University of South Florida, USA
- Borum, R. (2011). Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. *Journal of Strategic Security* 4, no. 4 (2012) : 37-62. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.2> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Borum, R. & Neer, T. (2017). “Terrorism and Violent Extremism“, στο: Hasslet V., Bourke M. *Handbook of behavioral Criminology*, Springer, σελ. 729- 741
- Bjørge, T. (2005). *Root Causes of Terrorism Myths, reality and ways forward*. Routledge, NY
- Bjørge, T. (2011). Dreams and disillusionment: Engagement in and disengagement from militant extremist groups. *Crime, Law and Social Change*, 55(4), 277-285
- Briggs, R. & Feve, S. (2014). *Policy Briefing: Countering The Appeal Of Extremism Online*. Institute for Strategic Dialogue, PPN
- Butler, L., Morland, L. & Leskin, G. (2006). “Psychological Resilience in the Face of Terrorism”, στο Bongar B., Brown L., Beutler L., Breckenridge J., Zimbardo P., *Psychology of terrorism*, στην ελληνική έκδοση: Ψυχολογία της Τρομοκρατίας, , πρόλογος: Μπόση Μ., μετάφραση: Κατζόλα Σαμπατάκου Β., εκδόσεις ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ, Αθήνα, 2010, σελ. 615- 642
- Castillo, M. & Cruickshank, P. (2015). Who was Abdelhamid Abaaoud, suspected ringleader of Paris attack?

<https://edition.cnn.com/2015/11/16/europe/paris-terror-attack-mastermind-abdelhamid-abaaoud/index.html> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Graham, D. (2015). The Mysterious Life and Death of Abdelhamid Abaaoud. *The Atlantic*, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/11/who-was-abdelhamid-abaaoud-isis-paris/416739/> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Crenshaw, M. (1981). "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, Vol. 13, No. 4, JSTOR, σελ. 379-399

Council Framework Decision on Combating Terrorism, 13 Ιουλίου 2002 (2002/475/JHA), διαθέσιμο:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:164:0003:0003:EN:PDF> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Dearden, L. (2017). Teenage girl jailed for stabbing police officer in Germany's first Isis-commissioned attack. *Independent*,<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/germany-terror-attack-isis-islamic-state-hanover-train-station-police-officer-safia-s-15-teenage-girl-istanbul-orders-martyrdom-orders-a7551116.html> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Deccan Herald (2020). Dead or alive? 'Charlie Hebdo' jihadist widow Hayat Boumeddiene eludes capture, <https://www.deccanherald.com/international/world-news-politics/dead-or-alive-charlie-hebdo-jihadist-widow-hayat-boumeddiene-eludes-capture-882473.html> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Doosje, B., Zebel, S., Scheermeier, M., & Mathyi, P. (2007). Attributions of responsibility for terrorist attacks: The role of group membership and identification. *International Journal of Conflict and Violence*, 1, 127-141<https://www.deccanherald.com/international/world-news-politics/dead-or-alive-charlie-hebdo-jihadist-widow-hayat-boumeddiene-eludes-capture-882473.html> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Della Porta, D. (2013). *Glandestine Political Violence*, Cambridge, U.P.

Deutsche Welle (2021). Accused gunman admits to shooting at Frankfurt Airport,

<https://www.dw.com/en/accused-gunman-admits-to-shooting-at-frankfurt-airport/a-15353907> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Deutsche Welle (2021). Germany: Dresden knife attack likely motivated by Islamic extremism, <https://www.dw.com/en/germany-dresden-knife-attack-likely-motivated-by-islamic-extremism/a-55347395> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Doise, W. (1982). *L'explication en psychologie sociale*. Στην ελληνική έκδοση: Η εξήγηση στην κοινωνική ψυχολογία, μετάφραση: Λυμπεροπούλου Α., Πεδίο, Αθήνα, 2009

Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών (2021). *Υβριδικοί Πόλεμοι, ΙΝΦΟΓΝΩΜΩΝ*, Αθήνα

Ewing, J. & Bumiller, E. (2011). Shooting at Germany Airport Kills 2 U.S. Airmen. The N.Y. Times, <https://www.nytimes.com/2011/03/03/world/europe/03frankfurt.html> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

EUROJUST,

https://www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/2018-06/2016-12_Berlin-terrorist-attack.pdf (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

European Parliament (2021). Terrorism in the EU: terror attacks, deaths and arrests in 2019, Article 21-09-2021 - 14:16, 20180703STO07125 https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2018/7/story/20180703STO07125/20180703STO07125_en.pdf (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

EUROPOL (2021). Spanish Police arrests 5 jihadists on suspicion of preparing a terrorist attack, <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/spanish-police-arrests-5-jihadists-suspicion-of-preparing-terrorist-attack> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Feddes, A., Nickolson, L., Mann, L. & Doosje, B. (2020). *Psychological Perspectives on Radicalization*, Routledge Taylor & Francis Group, London and N.Y.

Foucault, M. (1984). *Histoire de la sexualité III. Lesouciédesoi*. Gallimard, στην ελληνική έκδοση: Η Ιστορία της σεξουαλικότητας, 3. Η επιμέλεια του εαυτού, μετάφραση: Πατσογιάννης Β., εκδόσεις ΠΛΕΘΡΟΝ, 2013

- FRANCE 24 (2016). Suspected organiser of Paris attacks killed in Saint Denis police raid, <https://www.france24.com/en/20151119-live-blog-paris-attack-mastermind-police-raid-islamic-state-group-terrorism-france> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- FRANCE 24 (2021). French police officer seriously wounded in knife attack by radicalised ex-prisoner, <https://www.france24.com/en/france/20210528-man-attacks-french-police-officer-with-knife-sparking-manhunt-in-western-france> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- GON. UK (2021). Foreign travel advice Austria <https://www.gov.uk/foreign-travel-advice/austria/terrorism> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- GW Program on Extremism, <https://extremism.gwu.edu/event/a-conversation-with-Manuel-Navarrete> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Giannopoulos, G., Smith, H.& Theocharidou, M.(2021). *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model, Public Version*. Science for Policy report by the Joint Research Centre (JRC), the European Commission, Publications Office of the European Union, 2021, doi:10.2760/44985
- Gill, P., Horgan, J. & Deckert, P. (2014). Bombing alone: Tracing the motivations and antecedent behaviors of lone- actor terrorists. *Journal of Forensic Sciences*, 59 (2), 425- 435
- Ηρακλειδης, Α. (2019). *Διεθνείς Σχέσεις – θεωρητικές προσεγγίσεις στα σύγχρονα διεθνή προβλήματα*. Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, Αθήνα
- Haynes, J. (2009). *Routledge Handbook of Religion and Politics*. Taylor and Francis Inc., στην ελληνική έκδοση: Θρησκεία και Πολιτική- μια σύγχρονη επιτομή, μετάφραση: Μακροπούλου Χ., Αθήνα, ΠΕΔΙΟ, 2018
- Heil ,G.(2017). The Berlin Attack and the “Abu Walaa” Islamic State Recruitment Network, CTC SENTINEL, February 2017 • Volume 10, Issue 2, σ. 1-42

- Heywood, A. (2011) *Global Politics*, Palgrave Macmillan, στην ελληνική έκδοση: Διεθνείς σχέσεις και πολιτική στην παγκόσμια εποχή, εκδόσεις, Κριτική, Αθήνα, 2013
- Hoogg, M.A. & Vaughan, G.M. (2008). *Social Psychology*. Στην ελληνική έκδοση: Κοινωνική Ψυχολογία, μετάφραση: Βασιλικός Ε., Αρβανίτης Α. Gutenberg, 2010
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potmac Institute for Policy Studies
https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_01_08.pdf (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Horgan, J. (2008). De-radicalisation or disengagement? A process in need of clarity and a counterterrorism initiative in need of evaluation. *Perspectives on Terrorism*, Volume II, Issue 4
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. στην ελληνική έκδοση: Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο ανασχηματισμός της παγκόσμιας τάξης, μετάφραση: Ριζοθανάση Σ., τρίτη έκδοση, εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα, 2016
- Καρατράντος , Τ. (2016). *Σφάξε με Αγάμου να Αγιάσω*, εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Αθήνα
- Καρατράντος, Τ. (2021)., «Η Marfin ως γεγονός εστίασης ή όταν η εξτρεμιστική βία δεν μπορεί ή δε θέλει να διαχωριστεί από την πολιτική διαμαρτυρία», στο: Βαμβακάς Β., Καρατράντος Τ., Παναγιωτόπουλος Π., «05.05.2010 ταυτότητες και συναισθήματα της πολιτικής βίας στην Ελλάδα του 21ου αιώνα», εκδόσεις ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Αθήνα, σελ. 157- 176
- Karagiannis, E. (2012). “European Converts to Islam: Mechanisms of Radicalization:”, *Politics, Religions & Ideology*, 13:1
- Khosrokhavar, F. (2015). *Radicalization- Why some people choose the path of violence*, The New Press, N.Y.
- Kiras, J.D. (2011). “Terrorism and Globalization”. Στο: Baylis J., Smith, S., Owens P. *The*

Globalization of World Politics (5th edition), στην ελληνική έκδοση: Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής – μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, μετάφραση Ψευτέλη Ε., Κοτσοφού Ε., ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, 2013, σ. 503- 525

Kiyagan, A. (2020). Austria was warned before terror attack in Vienna
Austrian interior minister confirms Vienna gunman known by intelligence service, ANADOLU AGENCY, <https://www.aa.com.tr/en/europe/austria-was-warned-before-terror-attack-in-vienna/2032480> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Kropiunigg, U. (2020). “Mothers’ Agency As an Alternative to the War on Terror”. Στο: Akhgar B., Wells D., Blanco J. M. *Investigating Radicalization Trends- case studies in Europe and Asia*, Springer, σ. 261- 280

Kruglanski, A., Belanger, J. & Gunaratha, R. (2019). *The three Pillars of Radicalization- Needs, Narratives and Networks*, Oxford U.P.

L’ Heuillet, H. (2009). *Aux sources du terrorisme* , στην ελληνική έκδοση: Στις πηγές της τρομοκρατίας, μετάφραση: Παπαδάκη Ρ., ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2013

Law, R. (2016). *Terrorism. A history*, Polity, 2nd ed., στην ελληνική έκδοση: Τρομοκρατία. Μια παγκόσμια ιστορία, μετάφραση Δήτσας Φ., Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Αθήνα

Leuprecht. S., Hataley, T., Moskalenko, S. & Mccauley, C. (2010). “Containing the Narrative: Strategy and Tactics in Countering the Storyline of Global Jihad”, at: McCauley C. *Understanding political radicalization: The two-pyramids model*, European Foundation for South Asian Studies (EFSAS)

Μαριοράς, Μ. (2020). *Ισλαμικός Ριζοσπαστισμός- ιστορικές και θεολογικές προϋποθέσεις του Τζιχάντ*, εκδόσεις ΠΕΔΙΟ, Αθήνα

McCauley C. (2020). *Understanding political radicalization: The two-pyramids model*. European Foundation for South Asian Studies (EFSAS)

Μπαλτζώης, Ι. Α. (2021). “Το «Ισλαμικό Κράτος» και ο Υβριδικός του Πόλεμος”. Στο: Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών, *Υβριδικοί Πόλεμοι*, ΙΝΦΟΓΝΩΜΩΝ, Αθήνα, σ. 179- 245

- Μπόση, Μ. (1996). *Ελλάδα και Τρομοκρατία Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*, εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα
- Μπόση, Μ. (2014). *Η διεθνής ασφάλεια στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο- οι αραβικές εξεγέρσεις και η περίπτωση της Συρίας*, εκδόσεις ΠΟΙΟΤΗΤΑ, Αθήνα
- Manus, I. (2011). *Origins of Political Extremism- Mass Violence in the Twentieth Century and Beyond*, Cambridge University Press
- McCaughey, C. & Moskalenko, S. (2008). “Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, Taylor & Francis Online, σ.415-433 <https://doi.org/10.1080/09546550802073367> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- McHugo, J. (2017). *A concise History of Sunnis & Shi'is*. Saqi Books, στην ελληνική έκδοση: Σουνίτες και Σίιτες- μια θρησκεία, δύο κόσμοι, πανεπιστημιακές εκδόσεις ΚΡΗΤΗΣ/ο κοινός λόγος, Ηράκλειο, 2021
- Merari, A. (2005). “Social, organizational and psychological factors in suicide terrorism”. Στο: Bjørge T., *Root Causes of Terrorism Myths, reality and ways forward*, Routledge, NY, σ. 70- 86
- Moghaddam, F. (2007). “The staircase to terrorism: A psychological exploration” στο Bongar B., Brown L., Beutler L., Breckenridge J., Zimbardo P., *Psychology of terrorism*, στην ελληνική έκδοση: Ψυχολογία της Τρομοκρατίας, , πρόλογος: Μπόση Μ., μετάφραση: Κατζόλα Σαμπατάκου Β., εκδόσεις ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ, Αθήνα, 2010, σελ. 107- 124
- Moody, O. (2020). Vienna terrorist Kujtim Fejzulai, a football-crazed boy who became a cold-blooded gunman. The Times UK, <https://www.thetimes.co.uk/article/vienna-terrorist-kujtim-fejzulai-a-football-crazed-boy-who-became-a-cold-blooded-gunman-pmpjbpn99> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Münkler, H. (2002). *Dieneuen Kriege*. στην ελληνική έκδοση: ΟΙ ΝΕΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ - ΝΕΟΙ ΕΧΘΡΟΙ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΟΛΕΜΟΥ, μετάφραση: Δασκαρόλη Α., Καστανιώτης, Αθήνα, 2005

- Ντόκος, Θ. & Τσάκωνας, Π. (2005). *Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας- οικοδομώντας το Ελληνικό μοντέλο στον 21^ο αι.*, εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα
- Neumann, P. (2015). *Die neuen Dschihadisten: ISIS, Europa und die nächste Welle des Terrorismus*, Ullstein Verlag, Berlin, στηνελληνικήέκδοση: Οι Νέοι Τζιχαντιστές- Ισλαμικό Κράτος, Ευρώπη και το επόμενο κύμα τρομοκρατίας, μετάφραση: Δηράνη Π., εκδόσεις Διάμετρος, Αθήνα, 2016
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία (4^{ος} τόμος)- Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση (Εφηβική Ηλικία)*, Αθήνα
- Rapoport, J. (2021). *Waves of Political Terrorism*, Oxford University Press
<https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-24> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Rekawek, K., Matějka, S., Szucs, V., Beňuška, T., Kajzarová, K. & Rafay, J. (2019). WHO ARE THE EUROPEAN JIHADIS? Project Midterm Report, GLOBSEC, https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2018/09/GLOBSEC_WhoAreTheEuropeanJihadis-Midterm-Report.pdf (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Reynié, D. (2021). Islamist Terrorist Attacks in the World 1979-2021. “*Fondation pour l’innovation politique*” (Fondapol)<https://www.fondapol.org/en/study/islamist-terrorist-attacks-in-the-world-1979-2021/> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Roy, O. (2016). *Le djihad et la mort*, Edition sdu Seuil, στην ελληνική έκδοση: Η Τζιχάντ και ο θάνατος, μετάφραση: Ξενάκη Κ., εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2017
- Σπινέλλη, Κ. (2014) *Εγκληματολογία- σύγχρονες & παλαιότερες κατευθύνσεις*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Salaün, T. (2020). French court finds accomplices to Charlie Hebdo attackers guilty, REUTERS, <https://www.reuters.com/article/france-charliehebdo-trial-int-idUSKBN28Q26U> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)
- Schmid, A.P. (2013). *Radicalisation. De- Radicalisation and Counter Radicalization*. The

Hague: International Center for Counter – Terrorism
<http://www.icct.nl/app/uploads/download/file/ICCT-Schmid-Radicalisation-De-Radicalisation-Counter-Radicalisation-March-2013.pdf> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Schwarzenbach, A. (2020). “Counter- Radicalization Strategies: An Analysis of German and French Approaches and Implementations”. Στο: Akhgar B., Blanco J.M. & Wells D. (2020). *Investigating Radicalization Trends- case studies in Europe and Asia*, Springer, σ.101- 122

Sky News (2020). France: A timeline of deadly attacks after latest atrocity, <https://news.sky.com/story/france-a-timeline-of-terror-10787264> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Staff , T. (2021). “Man wielding knife overpowered outside Jewish school, kosher store in France”. *The Times of Israel*, <https://www.timesofisrael.com/man-with-knife-arrested-trying-to-enter-jewish-school-kosher-store-in-france/> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Tara, J. (2017). Why Spain Has Once Again Become a Target for Jihadists. *TIME*, <https://time.com/4904858/jihadism-in-spain-history/> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Teti, A. & Mura, A. (2009). “Sunni Islam and Islamism (Ισλάμ και Ισλαμισμός)” στο: Haynes J., *Routledge Handbook of Religion and Politics*, στην ελληνική έκδοση: Θρησκεία και Πολιτική- μια σύγχρονη επιτομή, μετάφραση: Μακροπούλου Χ., Αθήνα, ΠΕΔΙΟ, 2018, σ. 159- 188

Thomas, E. (2015). Who is Hayat Boumeddiene? BBC, <https://www.bbc.com/news/newsbeat-30760975> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Turner, J.S. & Reynolds, K. J. (2012). *Handbook of Theories of Social Psychology Self-Categorization Theory*. SAGE Publications Ltd, <http://dx.doi.org/10.4135/9781446249222.n46> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Van der Geest, V. R., Bijleveld, C. C. J. H. & Blokland, A. A. J. (2011). The effects of

employment on longitudinal trajectories of offending: A follow-up of high-risk youth from 18 to 32 years of age. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 49(4), 1195–1234. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00247.x> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)

Van Hasselt, V. B. & Bourke, M.L. (2017). *Handbook of behavioral Criminology*. Springer

Veldhuis, T.& Staun, J. (2009). *Islamist Radicalisation: A Root Cause Model*. Netherlands Institute of International Relations Clingendael, The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael. ISBN/EAN: 978-90-5031-146-5

Weiss, M. & Hassan, H. (2016). *ISIS- Inside the army of terror*. Regan Arts, NY

Wiktorowicz, Q. (2013). Joining The Cause: Al-Muhajiroun And Radical Islam. *Institute for Security Policy and Law*, <https://securitypolicylaw.syr.edu/wp-content/uploads/2013/03/Wiktorowicz.Joining-the-Cause.pdf> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2022)